

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Sănătății, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 2 (242) 2012

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța, România); V. Balmuș, doctor în drept; A. Bantuș, doctor în drept, prof. univ.; C. Bocancea, doctor în drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în drept; A. Burian, doctor habilitat în drept; T. Capșa, doctor în drept; Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.; I. Floander, doctor în drept (Constanța, România); M. Gheorghiuță, doctor habilitat în drept, prof. univ.; Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac, doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept, prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.; V. Naumov, redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor habilitat în drept, prof. univ.

Adresa redacției:
Casa presei, et. 5 – 531; 515
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 233 790; mob. 067431762;
234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

SUMAR

Mihail GHEORGHIUȚĂ. Noi abordări științifice în tactica criminalistică	4
Victor GUȚULEAC, Elena COMARNIȚCAIA. Aspectul sociojuridic privind vârsta persoanei fizice ca o condiție de obținere a statutului de subiect pasiv al răspunderii contravenționale.....	8
Octavian BEJAN. Activitatea criminologică practică: caracterizare generală.....	17
Mihai CORJ. Caracterul facultativ sau inutil al instituției <i>candidat independent</i> în alegerile parlamentare.....	20
Tatiana IVANCOVA. Particularitățile vinovăției – condiție a aplicării răspunderii juridice civile contractuale.....	31
Sergiu BOCA. Reflecții privind definirea efectelor nulității actului juridic civil	38
Cristian NISTORESCU. Unele particularități ale investigării cazurilor de trafic de persoane	41
Lică Florin ILIE. Paradisuri fiscale.....	51
Lilian MACARI. Instituția comisiei rogatorii în procesul penal al României	55

NOI ABORDĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN TACTICA CRIMINALISTICĂ

Mihail GHEORGHITĂ,
profesor universitar, doctor habilitat în drept

RÉSUMÉ

En tant que science autonome et pluridisciplinaire la Criminalistique a été l'une des premières sciences qui s'est développée en étroit lien et en dépendance du progrès réalisé dans les sphères de la connaissance des sciences techniques et socio humaines. Ce développement a été imposé tant par l'adaptation de méthodes et moyens déjà existants que par l'élaboration de nouvelles méthodes et moyens visant à assurer avec promptitude les nécessités de la lutte efficace et de la prévention des infractions.

Criminalistica, apărută ca o știință a investigării penale, de la bun început, a servit în calitate de impuls de perfecționare reală și modernizare a actului de justiție. Prin introducerea în procesul de investigare și examinare a cauzelor a anumitor metode și mijloace tehnico-științifice, inclusiv a recomandărilor și procedeele tactice de cercetare în scopul descoperirii și combaterii infracțiunilor, identificării și demascării făptuitorilor, aflării adevărului, Criminalistica, după merite, este recunoscută nu numai în societate, ci și în rândurile infractorilor.

Criminalistica, având statut de știință, estimează în permanență: mecanismele (metodele și procedeele); consecințele; modalitățile săvârșirii infracțiunilor, mijloacele și șiretlicurile utilizate de făptuitori; subiecții infracțiunilor; obiectele atentatelor ilicite. Pentru descoperirea și prevenirea infracțiunilor, criminalistica modelează activitatea infracțională în general și pe anumite domenii, elaborând ca urmare diverse teorii, teze generale, recomandări, mijloace tehnice, procedee tactice și metodici științifice particulare de depistare, fixare, examinare, documentare și valorificare a urmelor, a probelor infracțiunilor.

Caracterul științifico-aplicativ

al Criminalisticii, direcționarea ei funcțională spre deservirea practicii descoperirii, cercetării și prevenirii infracțiunilor nu diminuează nici într-un fel Criminalistica ca un cumul solid de cunoștințe teoretice, ca un sistem de teorii particulare din diverse domenii, de diferite gradații și niveluri, teze generale, metode, procedee și recomandări argumentate științific și bine verificate practic.

Deopotrivă cu teoriile bine dezvoltate - de exemplu, metodologia criminalistică, teoria identificării criminalistice, teoria versiunilor criminalistice, teoria formării urmelor (traseologia criminalistică) etc. -, în știința criminalistică actuală există domenii mai puțin dezvoltate sau numai punctate, cum ar fi teoriile: diagnosticării criminalistice, caracteristicii criminalistice a infracțiunilor, tipologiei criminalistice a infractorilor, situologiei criminalistice etc. La elucidarea acestora și a multor altor probleme criminalistice lucrează intensiv și cu succes instituții din mai multe țări. Ca argument servec multiplele teze de doctorat, monografii și publicații științifice.

În lumea modernă, când știința a devenit un producător, fără de care nu este posibil a soluționa nici o sarcină din domeniile tehnic, economic, social și cultural, cu o deo-

sebită gravitate se pune întrebarea despre destinația, scopurile și sarcinile dezvoltării Criminalisticii, despre rolul ei în activitatea practică a organelor speciale, de urmărire penală și judecătorești [1].

Dezvoltându-se ca o știință care contribuie la descoperirea, cercetarea și prevenirea infracțiunilor, adică la stabilirea adevărului și efectuarea actului de justiție, Criminalistica are ca obiecte de studiu două tipuri de activități umane: activitatea infracțională - de pregătire, efectuare și tănuire a actelor criminale, și a antipodului acesteia - activitatea de descoperire, investigare și examinare a cazurilor în instanța de judecată [2, p. 143]. De asemenea, Criminalistica studiază legitățile de formare a urmelor infracțiunilor (materiale și ideale), precum și modalitățile de depistare, fixare, ridicare și valorificare a acestora de către organele speciale și judiciare, în scopul stabilirii adevărului și atragerii la răspundere penală a persoanelor vinovate. Astfel, ca știință, Criminalistica asigură necesitățile organelor de drept. Asigurarea acestor necesități, și anume a cunoștințelor teoretice necesare pentru descoperirea, cercetarea, examinarea și prevenirea infracțiunilor, constituie sarcina de bază a științei criminalistice.

Tactica criminalistică, compartiment al științei criminalistice legat organic de celelalte compartimente: teoria generală a criminalisticii, tehnica criminalistică și metodică criminalistică, reprezintă un sistem de teze teoretice și procedee generale argumentate științific, bazate pe dispozițiile legii procesual-penală și pe experiența bogată în domeniu. Aplicarea complexă a acestor teze asigură eficacitatea activității organelor de urmărire penală, în vederea soluționării sarcinilor trasate, ținând cont de particularitățile cazului penal și de alte situații concrete de anchetă [3, p. 8; 4, p. 4].

Tezele tactice generale, elaborate în cadrul tacticii criminalistice, constituie niște idei, recomandări de general, formulate științific concis [5, p. 958], verificate și susținute de experiența acumulată în cercetarea infracțiunilor, conform cărora trebuie să acționeze organele care luptă cu criminalitatea (organele speciale, organele de urmărire penală și instanțele de judecată), în scopul asigurării eficacității investigării, descoperirii și prevenirii infracțiunilor. Ele se referă atât la întreaga activitate a organelor de drept în vederea depistării fenomenelor infracționale, identificării făptuitorilor, victimelor și martorilor oculari, cât și la organizarea și efectuarea nemijlocită a acțiunilor de urmărire penală, prevăzute de legislația procesual-penală.

Realizarea actului de justiție reclamă din partea organelor de drept nu numai respectarea strictă și fermă a normelor procesual-penale, ci și o înaltă măiestrie de tactică criminalistică, aplicarea cu pricepere a metodelor, mijloacelor, procedeele și recomandărilor fundamentate științific.

Această activitate a organelor judiciare constituie, de obicei, un proces euristic complicat, deoarece organele respective sînt antrenate în restabilirea, reconstituirea evenimentelor și faptelor infracționale, care s-au desfășurat în trecut și care nu pot fi sesizate nemijlocit de către organele de urmărire penală sau de instanța de judecată. Restabilirea, reconstituirea evenimentelor și faptelor infracționale comise, după cum se știe, se face pe baza urmelor apărute în mediul înconjurător și în conștiința persoanelor implicate în actul ilicit sau care au fost martori ai acestuia.

În conformitate cu sarcinile ce stau în fața organelor speciale și de urmărire penală, în activitatea lor se evidențiază, în primul rînd, măsurile orientate spre depistarea și documentarea infracțiunilor, identificarea persoanelor implicate în acestea, obținerea pe parcursul cercetărilor a datelor, probelor ce țin de fapta ilicită comisă sau care se află în curs de pregătire, vinovăția făptuitorilor și alte circumstanțe care au importanță pentru soluționarea corectă a cauzei. În al doilea rînd, scopul fiecărei cercetări constă în stabilirea adevărului și luarea măsurilor necesare de răspundere pentru fapta infracțională săvîrșită. Succesul acestei activități poate fi obținut numai atunci cînd organele respective se conduc de anumite teze, principii, procedee științifice generale, precum și de recomandările tactice concrete privind efectuarea acțiunilor de urmărire penală, prevăzute în legislația procesual penală.

Actualmente, savanții-criminaliști din mai multe țări (Belarusi, Republica Moldova, Rusia, Ucraina etc.) au revizuit unele idei tactice cunoscute anterior, au elaborat și au propus noi forme, categorii,

teorii, principii și recomandări științifice, care se încadrează în compartimentul tacticii criminalistice și au menirea să asigure eficacitatea organizării și efectuării urmăririi penale, precum și examinarea cauzelor în instanțele de judecată. Dintre aceste realizări pot fi numite: categoriile de bază ale tacticii criminalistice, principiile specifice tacticii criminalistice, situațiile de urmărire penală sau situația criminalistică, organizarea urmăririi penale, interacțiunea în procesul urmăririi penale. Aceste probleme se referă la prima parte a tacticii criminalistice – la tezele ei generale, care împreună cu teoria versiunilor criminalistice și planificarea cercetării sînt deja incluse în manualele elaborate în ultimii ani.

În a doua parte a tacticii criminalistice au apărut următoarele realizări științifice noi: tactica verificării declarațiilor la locul infracțiunii, tactica interceptării și înregistrării comunicărilor, tactica experimentului în procedura de urmărire penală, formele și tactica utilizării cunoștințelor speciale la cercetarea cauzelor penale etc.

Referindu-ne la tezele generale ale tacticii criminalistice putem constata că acestea au fost suplimentate cu noi categorii ale tacticii și în prezent sistemul de categorii include: decizia tactică, recomandarea tactică, procedeul tactic, operațiunea tactică și combinația tactică.

Decizia tactică este definită drept o concluzie a ofițerului de urmărire penală, a procurorului bazată pe situația concretă de urmărire penală cu privire la utilitatea și oportunitatea efectuării anumitor procedee, operații, combinații tactice în scopul obținerii unor probe pe cauza cercetată.

Recomandarea tactică este o

prevedere argumentată științific și motivată de practica de urmărire penală, care poate fi aplicată în funcție de situația creată și de modul de comportare a persoanelor implicate în procesul penal.

Procedeele tactic presupune o recomandare argumentată științific cu privire la ordinea și modul de acțiune a organului de urmărire penală la soluționarea anumitor probleme, realizarea unor acțiuni concrete de anchetare în scopul asigurării eficacității lor cuvenite, luând în considerație particularitățile cazului și ale situației de urmărire penală. Spre deosebire de procedeele tehnico-criminalistice, care stabilesc ordinea și modul de efectuare a acțiunilor în timpul lucrului cu diverse obiecte materiale, mijloace tehnice, procedeele tactice conțin recomandări vizând acțiunile în relațiile dintre oameni – participanți la procesul de cercetare a cazului infracțional.

Operațiunea (operația) tactică reprezintă un sistem (complex) de decizii și procedee tactice, care se efectuează pe cauza cercetată într-un anumit moment în baza situațiilor formate de urmărirea penală, cu scopul soluționării sarcinilor trasate de organele de urmărire penală (identificarea, reținerea infractorului, efectuarea percheziției la domiciliu, serviciu, ascultarea bănuitului, învinuitului, victimei, martorilor oculari etc.).

Combinarea tactică este o îmbinare a procedeelelor și operațiunilor tactice, realizate într-o durată de timp în cadrul cercetării unei cauze, cu scopul clarificării unor circumstanțe concrete ale infracțiunii comise, identificării complicilor făptuitorului, stabilirii locurilor tănuirii corpurilor delictive sau a infractorilor, care se eschivează de la urmărirea penală.

Investigarea criminalistică a fiecărui caz ilicit, după cum cunoaștem, se desfășoară în anumite condiții reale, într-un anumit timp, loc, de către anumite forțe. Această activitate se soldează cu constatarea anumitor date probatorii, deseori este condiționată de unele procese ale vieții și activității umane, precum și de comportamentul persoanelor implicate în actul infracțional sau în cercetarea acestuia (bănuț, învinuit, victimă, martor, ofițer de urmărire penală, procuror, lucrător operativ, specialist, expert etc.) și, de asemenea, de unele influențe ale indivizilor interesați în rezultatul negativ al cercetării, despre care, uneori, organul de urmărire penală poate nici să nu știe. Acest sistem complicat de relații și activități, în care se desfășoară investigația cazului infracțional, în ansamblu, constituie o anumită situație denumită în tactica criminalistică *situație de urmărire penală*.

Apărută încă la sfârșitul secolului trecut, noțiunea de situație de urmărire penală și-a găsit locul ei în tactica criminalistică. Totodată trebuie să menționăm că în literatura criminalistică noțiunea dată nu trezește careva discuții, fiindcă toată tactica organizării și efectuării cercetării infracțiunilor poartă un pronunțat caracter situativ.

La momentul depistării infracțiunii, este indiscutabil faptul că organele de urmărire penală întâlnesc anumite situații tipice de urmărire penală, iar apoi, pe tot parcursul cercetării cauzei penale, apar diverse situații, destul de complicate care permanent se substituie sau se completează reciproc. În scopul investigării eficiente, analiza și aprecierea acestora permit luarea anumitor decizii tactice, procedurale și

organizatorice optime, precum și selectarea și utilizarea mijloacelor, procedeele și metodele adecvate în situațiile concrete.

Situația de urmărire penală este o stare de fapt (lucruri) ce caracterizează procesul de investigare a cauzei penale concrete, reflectă indicii cantitativi și calitativi ai acestei activități la o etapă sau alta. În opinia noastră, această categorie este foarte flexibilă și se poate schimba de nenumărate ori pe zi, în funcție de probele acumulate, de condițiile în care activează ofițerul de urmărire penală sau procurorul, calitățile acestuia, poziția și comportamentul bănuitului, învinuitului sau al altor persoane etc.

Evidențierea situațiilor tipice de urmărire penală, care se creează la momentul depistării infracțiunilor, asigură relevarea căilor și direcțiilor tipice de organizare și efectuare a activității de urmărire penală, determinarea algoritmului respectiv al investigației de la bun început, organizarea interacțiunii, în anumite cazuri cu organele speciale, în scopul identificării și reținerii făptuitorilor.

În calitate de situații tipice de urmărire penală la momentul depistării infracțiunilor pot fi numite următoarele:

- constatarea faptei infracționale când făptuitorul este identificat și reținut;
- constatarea faptei infracționale când făptuitorul este cunoscut, dar el se eschivează de la răspunderea penală;
- constatarea faptei infracționale când făptuitorul nu este identificat.

Părțile componente, care constituie situația de urmărire penală, apar și există în limitele procesului de urmărire penală. Ele își găsesc

reflectare în actele de procedură penală (procese-verbale, ordonanțe), în materialele de investigație operativă, în probele scrise și cele de alt gen, redând relațiile reciproce dintre persoane, obiecte, lucruri, fenomene, proprietăți și manifestări. Luate împreună, părțile componente condiționează individualitatea situației de urmărire penală, apreciază rolul ei în desfășurarea cercetării cazului, determină modul de activitate al ofițerului de urmărire penală, al procurorului în situația concretă [3, p. 36].

Asupra formării situației de urmărire penală influențează două categorii de factori: obiectivi și subiectivi. Anume de acești factori trebuie de ținut cont la determinarea direcției de cercetare a cauzei, la organizarea investigațiilor de către o persoană sau de un grup de persoane (anchetatori), efectuarea acțiunilor concrete de urmărire penală.

Toate situațiile de urmărire penală care se formează pe parcursul cercetării unei cauze penale pot fi clasificate:

1) după timpul apariției – situații *inițiale* (primare), *ulterioare* și *finale*;

2) după condițiile create – situații *favorabile* și *nefavorabile*;

3) după volumul datelor analizate – situații *generale* și *particulare*;

4) după scopul și interesele părților – situații *de conflict* și *fără conflict*.

Apreciind situația de urmărire penală la justa ei valoare ca un complex de condiții, circumstanțe reale, în care activează organul de urmărire penală, și ca un volum de date probatorii, acumulate la un anumit moment al cercetării, putem menționa cu certitudine rolul ei indispensabil în determinarea

anumitei ordini și unui anumit mod de activitate criminalistică. Anume din acest ansamblu de date factologice, ce se referă la circumstanțele evenimentului infracțional, se emit versiunile criminalistice, care servesc ca metodă de cunoaștere a realității și de stabilire a adevărului.

De asemenea, o nouă realizare științifică este dezvăluirea problemei interacțiunii în procesul urmăririi penale, determinarea esenței, formelor și etapelor acesteia.

În procesul investigării infracțiunilor apare deseori necesitatea ca ofițerul de urmărire penală, procurorul să recurgă la ajutorul altor subdiviziuni ale organelor de interne, securității, al reprezentanților diferitelor departamente, ministere etc., pentru a stabili și instrumenta anumite probe. Aceste organe nu se subordonează unul altuia și drept bază juridică a interacțiunii servesc prevederile legislației procesual-penale, Legea despre poliție, precum și actele normative departamentale.

În corespundere cu practica deja stabilită, interacțiunea poate avea loc pînă la pornirea urmăririi penale, în timpul cercetării cauzei sau după trimiterea dosarului în instanța de judecată. La toate asecte trei etape interacțiunea poate fi numită *de natură administrativă*, atunci cînd ea se bazează pe actele normative departamentale, și *de natură procesuală*, atunci cînd activitatea în comun a cîtorva reprezentanți ai organelor speciale și de drept se bazează pe legea de procedură penală, legea despre poliție sau despre procuratură.

A interacționa înseamnă a conlucra, a activa în comun la soluționarea aceleiași probleme, însă în strictă corespundere cu funcțiile și delimitările de îngrijire.

Interacțiunea în plan teoretic reprezintă o activitate bazată pe lege sau pe acte normative departamentale, coordonată prin scopul, locul și timpul efectuării acțiunilor organelor speciale și de urmărire penală, independente sub aspect administrativ unele de altele, precum și ale reprezentanților altor organizații. Această activitate constă din îmbinarea rațională a mijloacelor și metodelor ce pot servi unui rezultat comun – realizării sarcinii de depistare, cercetare calitativă, descoperirii și prevenirii infracțiunilor.

Scopurile principale ale interacțiunii organului de urmărire penală cu subdiviziunile (serviciile) operative, cu diverse ministere și departamente sînt:

- efectuarea acțiunilor comune în vederea cercetării multilaterale și operative, depline și obiective a infracțiunilor comise, precum și identificarea și reținerea infractorilor;

- prevenirea și curmarea infracțiunilor, demascarea la timp a persoanelor implicate în săvîrșirea acțiunilor ilicite și atragerea lor la răspundere penală;

- restabilirea onoarei, demnității cetățenilor, a altor drepturi încălcate în urma infracțiunii;

- asigurarea compensării prejudiciului material, cauzat de infracțiune.

Numai buna organizare a cercetării cauzei și interacțiunea cuvenită a ofițerului de urmărire penală cu subdiviziunile operative și tehnice ale organelor speciale, cu diverse ministere și departamente poate duce la rezultate în descoperirea infracțiunilor grave, complicate și cu un mare volum de fapte prejudiciabile.

Noile abordări teoretice în tactica criminalistică vizate mai sus

au menirea să lupte cu fenomenul criminalității și să facă activitatea organelor de urmărire penală și a organelor speciale mai eficientă, mai rezultativă.

Referințe bibliografice

1. *Notă.* În Republica Moldova sistemul organelor de drept nu coincide cu cel din România. Organele de urmărire penală nu sînt incluse în organele judiciare.

2. Белкин Р. С. *Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы.* Москва, 1987.

3. Gheorghiu Mihail. *Tezele generale ale tacticii criminalistice.* Chișinău: Ed. ARC, 2004.

4. Doraș Simion Gh. *Criminalistica.* Vol. II. *Elemente de tactică.* Chișinău, 1999.

5. *Dicționar Enciclopedic.* Chișinău: Ed. Cartier, 2001.

ASPECTUL SOCIOJURIDIC PRIVIND VÎRSTA PERSOANEI FIZICE CA O CONDIȚIE DE OBTINERE A STATUTULUI DE SUBIECT PASIV AL RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE

Victor GUȚULEAC,
doctor în drept, profesor universitar
Elena COMARNIȚCAIA,
master în drept

SUMMARY

In this scientific publication an attempt is undertaken to argue the decision of the national legislator on raising the age limit on delictual responsibility from 16 to 18 years from the point of view of the sociological, pedagogical, philosophical and criminological aspect.

SUMAR

În prezenta publicație științifică se încearcă să se argumenteze decizia legislatorului național cu privire la ridicarea plafonului vârstei în răspunderea contravențională de la 16 la 18 ani, avînd în vedere aspectele sociologic, pedagogic, filosofic și criminologic.

Autorii, pe paginile diverselor ediții [3; 13; 14; 15], și-au exprimat și au argumentat propria opinie cu privire la ridicarea plafonului vârstei persoanei fizice pentru a obține statut de subiect activ al contravenției și, ca urmare, subiect pasiv al răspunderii contravenționale.

Ne rămîne doar să regretăm că n-am fost auziți și toate concluziile și propunerile noastre rămîn fără atenție.

În actuala publicație, autorii încearcă, din punctul de vedere al diverselor investigații din domeniul sociologiei, psihologiei, pedagogiei și criminologiei și bazîndu-se pe indicatorii dezvoltării economice, social-culturale și demografice, să analizeze decizia legislatorului privind modificarea plafonului vârstei.

Este cunoscut faptul că oricare individ se dezvoltă din punct de

vedere mintal și spiritual odată cu dezvoltarea comunității din care el face parte.

Societățile contemporane trebuie să rezolve multiple probleme care vizează atât realizarea conformității, ordinii sociale și normative, legalității și legitimității organizațiilor și instituțiilor sociale și statele, cît și diversificarea mijloacelor de permisiune și control social, capabile să facă dezirabile și predictibile acțiunile și conduitele indivizilor în raport cu anumite valori și norme [1, p. 7].

Caracterizat ca o formă de presiune și constrîngere prin care sînt reglementate și controlate acțiunile și conduitele indivizilor, dreptul include un ansamblu de reguli sociale cu încărcătură *normativă* în conformitate cu anumite valori sociale (economice, politice, etice, religioase, culturale). Definind și evaluînd tipurile de acțiune și

comportament dintr-o societate, dreptul și normativitatea juridică au un caracter *imperativ*, stabilind ceea ce trebuie să facă indivizii angajați în anumite acțiuni sociale, prin recompensarea conduitei lor dezirabile și reprimarea celor indezirabile sau deviante.

Redefinirea modului în care societatea își creează dreptul său, dar și a felului în care acesta, la rândul lui, influențează societatea, a generat o serie de dispute teoretice între juriștii și sociologii interesați, în egală măsură, de identificarea și explicarea surselor și factorilor de evoluție a dreptului în diferite contexte sociale, istorice și culturale. Dincolo de aceste dispute, tot mai mulți autori (juriști sau sociologi) sînt de acord că dreptul trebuie redefinit prin raportarea lui la contextul social care-l determină și îl elaborează, precum și la grupurile sociale în care acesta este receptat și aplicat [1, p. 8].

Avînd menirea de a asigura coeziunea și solidaritatea grupurilor și instituțiilor, precum și conviețuirea și cooperarea dintre indivizi, dreptul contravențional, alături de alte ramuri ale sistemului de drept, reprezintă un factor important de reglementare normativă și de integrare socială. Dreptul și legislația îndeplinesc multiple funcții, principalele dintre care, în viziunea sociologului *V. Ferrari* (citat de *D. Banciu*) sînt: a) funcția de reglementare socială; b) funcția de rezolvare și tratare a conflictelor declarate; c) funcția de legitimare a puterii [1, p. 17].

Dintr-o anumită perspectivă a științei dreptului, sociologia nu poate contribui, decît într-o mică măsură, la elaborarea normelor

juridice, rolul acesteia reducîndu-se doar la descrierea, tipologia și istoria fenomenului juridic. Elaborarea și aplicarea regulilor de drept ridică însă o multitudine de probleme interesante, care se pare că nu au fost suficient aprofundate de juriști și pe care numai concepția sociologică a dreptului le poate identifica și chiar rezolva. Dacă, în prezent se admite tot mai mult teza conform căreia dreptul este și știință socială, în mod corelativ explicația regulilor și instituțiilor juridice trebuie raportată la *contextul social* în care ele sînt elaborate și aplicate.

Împărtășim opinia sociologului *Dan Banciu* [1, p. 24] potrivit căreia dreptul reprezintă opera gîndirii umane, care se manifestă, în același timp și în mod solidar atît sub formă individuală, cît și sub formă colectivă. El nu poate rămîne în "stare fluentă", ci trebuie formalizat și turnat în anumite "tipare normative", exprimare ce lasă loc intervenției tehnicienilor dreptului (legislatori, judecători, doctrinari, practicieni), dar care apelează la datele sociologice, atunci cînd elaborează și aplică regulile de drept.

La adoptarea, modificarea sau abrogarea normei juridice concrete, legislatorul *trebuie să cunoască și să țină cont de nevoile existente, aspirațiile, forțele tradiționale ale societății și grupurilor sociale, să evalueze consecințele eventuale ale regulilor elaborate, precum și incidentele secundare ale acestora.*

Elaborînd regulile de conduită în diverse domenii, inclusiv în domeniul combaterii contravențiilor, pe care trebuie să le onoreze indivizii, legislatorul, deși procedează într-o manieră generală și imper-

sonală, *este obligat să se raporteze la un sistem de valori, la ansamblul de tradiții și aspirații sociale, la starea reală de dezvoltare a societății, la situația economică, socială, culturală și demografică.*

În procesul elaborării și adoptării normelor juridice care prevăd posibilitatea aplicării constrîngerii statale, inclusiv a sancțiunilor contravenționale, determinării corecte a subiectului activ al contravenției, care mai apoi devine subiect pasiv al răspunderii contravenționale, un rol deosebit de important îl are stabilirea corectă a vârstei la atingerea căreia persoana fizică este aptă să conștientizeze atît acțiunile sau inacțiunile sale, cît și consecințele acestora.

După cum se știe, vîrsta nu este definită numai de caracterele biologice sau psihologice. Acestea sînt importante, fără îndoială, întrucît se referă la potențialul fizic ori creativ, la funcțiile vitale și capacitățile funcționale ale oamenilor de diferite vîrste. Dar pentru o analiză cuprinzătoare a cursului vieții, ele nu sînt suficiente [10, p. 14]. Elementele sociale, determinările și presiunile sociale sînt la fel de importante și ele explică în plus de ce vîrsta este, mai degrabă, o "stare de spirit" sau o problemă de definiție socială, decît o stare strict biologică [10, p. 14]. Vîrsta este un important *status social* și un criteriu fundamental în baza căruia indivizilor aflați în diferite etape ale cursului vieții li se atribuie diverse poziții și roluri sociale. Aceasta și datorită faptului că ea exprimă în mod sintetic calitățile fizice și psihice ale indivizilor, abilitatea sau, dimpotrivă, incapacitatea lor de a exercita roluri im-

portante pentru societate, experiențele și gradul lor de socializare, capacitatea sau incapacitatea de a-și asuma diferite responsabilități etc. [10, p. 15]. Vârsta este una dintre cele mai importante caracteristici biologice și demografice care distinge, diferențiază sau clasifică indivizii care alcătuiesc populațiile umane. Structura demografică a oricărei populații este diferențiată în funcție de o serie de indicatori, printre care sexul, originea etnică, și, nu în ultimul rând, vârsta [10, p. 17]. La fel ca și sexul sau originea etnică, vârsta nu este o problemă de opțiune a individului, ci o *caracteristică atribuită, adică o condiție dată prin naștere, prin perioada cronologică care a trecut de la această naștere.*

Spre deosebire de sex și origine etnică, vârsta este nu numai o *stare* (condiție) biologică permanentă, ci și un *proces* care continuă în tot cursul vieții, modificându-se pe măsura trecerii timpului. Un individ care trăiește suficient de mult pentru a ajunge la bătrânețe trece prin toate vârstele cronologice și, la fel ca și alți indivizi, străbate aceeași succesiune de etape de vârstă: copilărie, tinerețe, maturitate, bătrânețe.

Toată această succesiune de etape de vârste este determinată în mod generic de *procesul de îmbătrânire*, care, în viziunea sociologului *Sorin M. Rădulescu*, constă din ansamblul schimbărilor de natură fizică, psihică și socială, determinate de ciclul vieții umane. Din punct de vedere fizic, îmbătrânirea este echivalentă cu declinul treptat al corpului și al funcțiilor biologice. Din punct de vedere psihic, ea implică modificarea graduală și declinul capacităților mentale. În fine, din punct de vedere social,

îmbătrânirea constă în schimbarea percepțiilor asupra lumii, în modificarea așteptărilor celorlalți față de individul respectiv și în modificarea așteptărilor acestuia față de ceilalți indivizi. Spre deosebire de îmbătrânirea biologică și cea psihică, care implică criterii și repere suficient de precise și care pot fi măsurate sau evaluate, îmbătrânirea socială este, în cea mai mare parte, un proces de definire arbitrar cu privire la ceea ce se așteaptă sau nu se așteaptă de la indivizii de diferite vârste, la ceea ce apare adecvat sau nu apare în conduita acestora. În acest sens, limitele îmbătrânirii sociale sînt relative, deoarece variază de la o perioadă istorică la alta și de la o societate la alta, în funcție de normele și valorile sociale, de cutumele, tradițiile, obiceiurile, legile, reglementările scrise sau nescrise [10, p. 18-19].

La stabilirea vârstei, ca una dintre condițiile obținerii capacității răspunderii contravenționale, legislatorul ar trebui să ia în considerație criteriile principale de clasificare și ordonare socială a vîrstelor, fundamentate în doctrina sociologică [2; 11; 5; 16], cum ar fi: vârsta cronologică, vârsta funcțională și stadiul de viață.

Aceasta este necesar și important, deoarece, potrivit doctrinei sociologice, vârsta nu este doar o variabilă demografică sau o etapă biologică de viață, ci, după cum am menționat deja, un important criteriu și *status social*, care are următoarele funcții pentru societate:

- stabilește rolurile și pozițiile indivizilor în societate, într-un anumit moment al dezvoltării și evoluției lor în cursul vieții;
- diferențiază pozițiile de auto-

ritate, putere și prestigiu în societate;

- fixează (stabilește) anumite așteptări ale colectivității față de indivizii de diferite vârste în legătură cu anumite acțiuni sau conduite predictibile (scontate), care trebuie îndeplinite sau manifestate;

- determină anumite atitudini sau opinii despre indivizii aparținând anumitor categorii de vîrstă, generînd vehicularea unor clișee, mituri sau stereotipuri în legătură cu calitățile sau defectele lor [10, p. 35].

În procesul activității creative-legislative, la stabilirea capacității răspunderii juridice un rol important îi revine cunoașterii *procesului de socializare* a individului, aprecierii stării reale de socializare a lui.

Socializarea, la rîndul său, prezintă acel proces în cursul căruia indivizii dobîndesc cunoștințe, convingeri, atitudini, motivații și capacități necesare pentru exercitarea în bune condiții a rolurilor atribuite de către societate.

Atît dezvoltarea biologică, cît și trăsăturile psihice ale indivizilor sînt modelate de procesul socializării, care nu se oprește la copilărie, ci continuă pe tot parcursul vieții (socializarea adultului), pe măsura asumării și exercitării a noi roluri sociale și asimilării de noi experiențe. De la primele experiențe socializatoare ale copilului în cadrul familiei, școlii, grupului de prieteni și pînă la cele ale adultului, întreg procesul de socializare oferă indivizilor zestrea culturală prin intermediul căreia aceștia își pot asimila modalități specifice de gîndire, acțiune și conduită, care le asigură integrarea armonioasă în întreaga colectivitate socială și în grupurile ei distincte. Aceasta nu

înseamnă că, în cadrul acestor grupuri sau între grupuri diferite, nu pot exista și conflicte sau că socializarea determină caracterul unic al personalității fiecărui individ.

Deși procesul de socializare include o mare variabilitate culturală, manifestându-se în mod diferit de la o societate la alta, inclusiv în ceea ce privește practicile utilizate și finalitățile lor, el are un caracter de *universalitate*, întrucât orice societate trebuie să acorde o importanță fundamentală pregătirii indivizilor pentru rolurile sociale pe care ei le vor exercita în diferite etape de viață [10, p. 141].

Scopul fundamental al procesului de socializare, indiferent de etapele lui, *constă în transmiterea reperelor simbolice* (normelor și valorilor), necesare formării motivațiilor de participare la viața socială, și a capacității de a contribui activ la schimbarea socială.

Conținutul principal al oricărui proces de socializare constă în dobândirea a trei elemente principale:

- *cunoștințe* cu privire la conținutul normelor și valorilor sociale care reglează conduita;

- *capacitatea* de a pune în practică aceste cunoștințe;

- *motivația* în baza căreia individul dezvoltă acțiuni și manifestă conduite în raport cu normele și valorile asimilate [7, p. 25-28].

Procesele de socializare sînt extrem de strîns legate cu devianța, rolul cel mai important deținându-l socializarea primară. În opinia sociologului *S. Rădulescu* [10, p. 151-152], bazată pe o serie de teorii sociologice, comportamentul deviant al copiilor și tinerilor reprezintă un proces principal al orientărilor comportamentale și motivaționale, dobîndite în procesul de socializare din cadrul *fami-*

liei, școlii și grupului de prieteni.

Aceste orientări încep să se dezvolte în primii ani de viață, conturîndu-se mai clar în timpul perioadei școlare. Pe măsură ce copilul crește și devine adolescent, orientările sale comportamentale și motivaționale devin tot mai bine definite, avînd implicații serioase în conduitele și acțiunile sale în viața socială. Adolescența este, de fapt, acel stadiu de viață în timpul căruia tînărul pune efectiv în practică ceea ce a dobîndit în cursul procesului de socializare.

Cercetările efectuate în mai multe țări [4, p. 52-53] au arătat că aspirațiile, orientările și sentimentele de autoprețuire ale adolescenților depind, în cea mai mare măsură, de *subcultura stratului social de apartenență*, constînd din normele, valorile, stilurile de viață, concepțiile asupra societății și asupra șanselor de a accede la anumite poziții sociale.

Subcultura ce caracterizează un anumit strat social poate explica, în mare măsură, aspirațiile și concepțiile de viață ale adolescenților. Mai multe cercetări sociologice întreprinse în Occident au arătat că tinerii care aparțin straturilor sociale defavorizate sînt ghidați în conduitele și acțiunile lor de trei tipuri de orientări comportamentale:

a) orientări *negative* față de normele și valorile subculturilor de care aparțin, prin adoptarea acelor standarde normative care aparțin subculturilor straturilor sociale favorizate. În acest sens, mulți dintre adolescenții și tinerii care provin din clasele defavorizate atribuie toate nerealizările și insuccesele lor stilului de viață al familiilor de care aparțin și ocupațiilor pe care le au propriii părinți;

b) orientări *pozitive* față de

subcultura de apartenență, care nu stimulează însă nici mobilitatea și nici schimbarea socială. De aceea, evitînd contactele sau asocierea cu alte grupuri sau subculturi, tinerii cu asemenea orientări consideră, de obicei, lumea celor favorizați ca una amenințătoare și indezirabilă, apreciind stilurile de viață ale familiilor din care provin ca fiind pe deplin satisfăcătoare pentru aspirațiile lor;

c) orientări *neutre* în raport cu toate normele și valorile lumii adulte și tendința de evaziune în universul grupului de prieteni, în care tinerii, care consideră lumea adulților ca fiind amenințătoare și deloc satisfăcătoare pentru aspirațiile lor, pot împărtăși același stil de viață, aceleași norme și valori [8, p. 150].

Ce tip de orientare va dezvolta minorul sau tînărul depinde de sprijinul sau, dimpotrivă, amenințarea reprezentată de diferite medii în care este socializat și de normele existente în aceste medii.

Procesul de socializare a adulților și a tinerilor este în legătură directă cu subcultura stratului social de apartenență, cu coraportul stratului favorizat și celui defavorizat al societății. Subcultura stratului favorizat al societății, cu predilecție, este una avantajoasă pentru procesul de socializare. Subcultura stratului defavorizat al societății, dimpotrivă, este dezavantajoasă pentru procesul de socializare.

În viziunea noastră, în ultimii ani ponderea stratului defavorizat în structura societății este în creștere.

Această situație poate fi explicată prin acele probleme majore care au apărut la noi în sfera economică și socială, în familie, în sistemul educațional etc.

Care este mediul în care se realizează socializarea tinerilor din Republica Moldova în ultimii ani? În ce mod se desfășoară procesul educațional al copiilor și adolescenților în sînul familiei, în condițiile școlii și grupului de prieteni? Care este nivelul procesului educațional și contribuie oare el la ridicarea nivelului de cultură generală a membrilor societății, inclusiv al culturii juridice?

În acest scop, vom apela la rezultatele unor cercetări oficiale și celor existente pe site-urile din internet, la date statistice oficiale și neoficiale.

Studiind dinamica problemelor sociale din Republica Moldova în perioada de tranziție, sociologul autohton *Nicolae Sali* subliniază că, în Republica Moldova, tranziția la economia de piață a scos în evidență o serie de probleme, acuitatea cărora a reliefat tot mai mult criza economică și socială: degradarea economiei, nivelul înalt al inflației, falimentarea întreprinderilor, creșterea șomajului etc. Măsurile întreprinse în economie, cu scopul ajustării ei la mecanismul de piață, au afectat în mod direct sectorul social. Rezultatele subașteptări, obținute în stabilizarea macroeconomiei, dar și lipsa reformelor cardinale la nivel microeconomic (întreprinderi, gospodării agricole ș.a.), au dus la aprofundarea declinului economic, sporind tot mai simțitor povara costurilor sociale suportate de populație. Criza dezvoltării umane s-a agravat, manifestîndu-se prin acumularea neliniștii și deprimării sociale, intensificarea gradului de pauperizare a populației, proliferarea sărăciei, deprecierea educației și sănătății publice [17].

Toate acestea au schimbat radi-

cal tabloul vieții sociale din Republica Moldova, care rămîne captiva subdezvoltării și în prezent se ciocnește cu o multitudine de probleme sociale, neavînd un sistem de protecție socială suficient de dezvoltat.

Pe parcursul perioadei de tranziție, s-a produs o înrăutățire considerabilă nu numai a indicatorilor economici, ci și a tuturor indicatorilor nivelului de trai și a condițiilor de viață ale populației. În acest context, efectul cumulativ al costurilor sociale ale tranziției își găsește reflectarea în Indicele Dezvoltării Umane (IDU), calculat de ONU și care înglobează o sinteză a principalilor parametri sociali (demografie, învățămînt, sănătate și standarde de viață), constituind baza analizelor comparative internaționale. Astfel, conform Indicelui Dezvoltării Umane, în conformitate cu clasamentul ONU, Republica Moldova pe parcursul anilor s-a deplasat de pe locul 75 în 1994 (locul 81 în 1995, locul 110 în 1997, locul 104 în 1999, locul 102 în 2000) spre locul 114 în 2006 în lista celor 177 de state din lume incluse în clasament [17]. Spre luna octombrie 2009, Republica Moldova s-a deplasat pe locul 117 din 182 de state din lume [18]; capitala republicii, Chișinău, se situează pe locul 76 în Europa și pe locul 195 în lume după costul vieții în orașe, potrivit unui studiu efectuat de Compania "ECA Internațional" [19].

Înrăutățirea considerabilă nu doar a indicatorilor economici, ci și a tuturor indicatorilor nivelului de trai, a condițiilor de viață ale populației au favorizat migrația cetățenilor Republicii Moldova cu toate consecințele specifice acestui proces.

În prezent există mai multe estimări cu referire la numărul migraților din Republica Moldova. Cercetările internaționale, sursele oficiale, precum și cele neoficiale prezintă cifre care balansează între 300 de mii și 1 milion [20]. Un studiu recent al Organizației Internaționale pentru Migrație relevă cifra de 567000, fiecare a patra gospodărie avînd un membru sau mai mulți plecați în străinătate [20].

Cei care pleacă în căutarea unui cîștig mai mare sau a unor oportunități mai bune sînt, în special, persoane tinere (70% au vîrsta pînă la 40 de ani). Majoritatea lor au un anumit nivel de instruire (profesională, studii universitare) și numai 10% nu au nici o pregătire profesională [20].

În dezvoltarea continuă a societății procesul migrațional produce atît efecte pozitive, cît și negative, care trebuie privite și analizate sub diverse aspecte: politic, economic, social etc. Noi ne vom referi numai la ultimele două aspecte.

Efectul economic. Un factor determinant al emigrării se referă la calitatea vieții migrantului. Aici se include: venitul, locul de muncă și perspectivele pe care le oferă acesta, nivelul de trai ș.a. Totodată, cîștigurile mari de peste hotare determină decizia de a pleca în alte state. La prima vedere, remitențele (banii și alte bunuri pe care migrații le trimit acasă) au un rol pozitiv, contribuind la ridicarea nivelului de trai al familiei migrantului (achiziționarea mărfurilor de consum, procurarea de locuințe, investirea în educația copiilor, mai rar în afaceri). Pe termen lung însă remitențele produc efecte negative: susținerea artificială a valutei naționale, scăderea exporturilor și indecizia guvernului

lui de a implementa reforme economice structurale etc. [20].

Un aspect negativ al emigrării este "exodul creierelor", ce se caracterizează prin plecarea peste hotare a cadrelor înalt calificate. Astfel, Statul care investește în educația acestora nu are de beneficiat. Deși în literatura de specialitate s-a încercat să se argumenteze că "pierderea" este compensată de sumele mari de bani trimise acasă, această legătură nu a fost demonstrată. Adesea migranții optează pentru reîntregirea familiei, bucurându-se de o serie de avantaje în statul de destinație. Un fenomen și mai grav vizează persoanele care își pierd aceste calificări, angajându-se la munci nepotrivite formației lor. De asemenea, plecarea celor cu o anumită pregătire poate conduce la o insuficiență a personalului dintr-un anumit sector de pe piața muncii a statului de origine. Cifrele alarmante ne confirmă această situație: în anii 2000-2004, 36.000 de medici au părăsit sistemul de sănătate, iar 28.000 de cadre didactice au plecat din sistemul de învățământ [20]. Aproape $\frac{3}{4}$ din cei care lucrează peste hotare au activat în medicină, învățământ, agricultură, construcții. Este, de asemenea, adevărat că după întoarcerea migranților, statele de origine pot beneficia de deprinderile dobândite peste hotare, însă date reale și confirmate despre acest fapt nu sînt încă disponibile.

Efectul social. Cel mai evident efect social al migrației, în special al celei ilegale, este *traficul de ființe umane*. Nu ne referim numai la traficul în scopul exploatarei sexuale, dar și la traficul în scopul exploatarei muncii forțate. Consecințele sînt devastatoare, atît pen-

tru societate, cît și pentru persoana traficată, care poate fi marginalizată, rămînînd cu sechele. Reintegrarea ei în comunitate nu poate fi garantată în toate cazurile.

Un alt efect negativ este *separarea familiilor*, avîndu-se în vedere modificarea structurii, dinamicii și funcționalității acesteia. Ca suport al afirmațiilor poate fi invocată rata scăzută a nașterilor (unei femei din Moldova îi revine 1,7 nașteri), rata înaltă a divorțurilor și faptul că majoritatea emigranților sînt tineri, la vîrsta fertilității. Un studiu al UNFPA arată că în cazul în care situația prezentă va persista, populația Republicii Moldova va scădea cu 20% în următorii 50 de ani.

O consecință directă a fenomenului migrației cu impact negativ asupra generației viitoare este creșterea numărului de minori ai căror părinți sînt plecați la muncă peste hotare. Potrivit datelor statistice, dinamica numărului copiilor de vîrstă școlară cu părinți plecați la muncă peste hotare este următoarea: anul 2006 – un părinte plecat – 64596, ambii părinți plecați – 29498, în total – 94094; anul 2007 respectiv: 69136, 30411, 99547; anul 2008 – 77557, 32939, 110496 [21].

Potrivit rezultatelor altui studiu sociologic, ca urmare a fenomenului migrației:

- fiecare al cincilea copil de vîrstă preșcolară are un părinte plecat peste hotare;

- fiecare al treilea copil de vîrstă școlară crește fără ambii părinți;

- jumătate din delictele juvenile sînt comise de tineri lăsați fără supravegherea părintească [22].

Același sondaj constată că la începutul lunii aprilie 2010, ca rezultat al migrației de muncă, din

numărul total de copii au rămas fără supravegherea părinților circa 84207 copii de vîrstă școlară (7-18 ani). Dintre aceștia, două treimi (66%) sînt copii cu un părinte plecat, iar o treime (34%) – cu ambii părinți plecați peste hotare [22].

Plecarea părinților este dictată de dorința de a le asigura copiilor un viitor mai bun. Cu toate acestea, riscurile la care sînt expuși copiii din respectiva categorie sînt multiple, iar lipsa comunicării și afecțiunii părintești nu poate fi compensată cu nimic.

Rezultatele unor studii realizate în R. Moldova și în România cu privire la această categorie de copii arată că ei sînt lăsați în grija bunicii, a rudelor și chiar a fraților sau surorilor mai mari. Casele de copii sînt, de asemenea, o opțiune pentru părinții care nu pot conta pe ajutorul celor apropiați. În marea parte a cazurilor, părintele plecat este mama, iar acest lucru poate marca profund copilul, el fiind lipsit de dragostea și îndrumarea maternă anume în perioada creșterii și formării ca personalitate.

Studiul relevă că plecarea părinților este cel mai frecvent întîlnit în familiile ai căror copii au vîrste cuprinse între 13 și 17 ani [20], vîrstă la care, din punctul de vedere al aspectului infrațional și convențional, aceste persoane necesită un sprijin și un control mai intensiv din partea părinților. Durata șederii în străinătate a părinților plecați constituie, în medie, de la 1 la 3 ani. În cazul Moldovei, am putea presupune o ședere mai lungă, părinții aflați în statele Uniunii Europene așteptînd să-și legalizeze șederea. Studiul indică că, în cazul în care sînt plecați ambii părinți, timpul petrecut în străinătate crește, iar cu cît durata de ședere

este mai mare, cu atât mai profunde sînt efectele. Cel mai utilizat mod de comunicare între părinți și copii este cel telefonic, frecvența convorbirilor fiind săptămînală. Cu toate acestea, dragostea părintească și comunicarea cu cei dragi le lipsește cel mai mult copiilor.

Cele mai negative sînt consecințele migrației nereglementate. În acest caz, cetățeanul se deplasează cu orice tip de viză, numai nu cu cea de muncă. Pleacă inițial cu intenția de a lucra, însă, intrînd pe teritoriul țării cu un alt statut decît cel al migrantului de muncă, are acces doar la țara de destinație, excluzînd accesul pe piața de muncă a acesteia, ratînd, practic, posibilitatea încheierii unui contract de muncă. Caracterul nereglementat al muncii este caracterizat, în primul rînd, de faptul că cetățeanul pleacă pentru o perioadă nedeterminată și se află în imposibilitatea de a părăsi țara de destinație din proprie inițiativă, deoarece se allege cu așa-numitul ”deport” în pașaport, adică interdicția de a mai intra pe teritoriul acestei țări pe o perioadă foarte îndelungată, motiv pentru care cetățeanul acceptă să lucreze în străinătate în condiții uneori inumane și indecente [23].

Drept consecință, copiii sînt abandonați, de regulă, la vîrsta cînd participarea părintelui în educarea lor este extrem de importantă și necesară, cînd se dezvoltă ca personalitate și își formează un sistem de valori, cînd trebuie să ia o decizie privind lumea în care dorește să trăiască. Aceasta este perioada cînd copilul trebuie să-și dea seama cum ar putea influența personal această lume. Modelul părinților care l-au părăsit numai datorită banilor creează o opțiune absolut greșită pentru universul în

care copilul crește și asimilează sistemul de valori [23].

În multe cazuri, tragediile adevărate înregistrate la nivel de familie sînt condiționate de comunicarea perturbată dintre părinți și copil. Pentru a-și putea scuza, într-un fel, lipsa din viața copilului, părinții completează acest gol al comunicării prin lucruri absolut inutile: haine și telefoane scumpe, bani de buzunar prea mulți. Încercînd să-și justifice absența, ei distorsionează educația copilului: acesta înțelege că poate obține multe fără a depune vreun efort, că este cineva care le asigură pe toate. Este o tratare greșită, o falsă iluzie că banul poate îndreptăți lipsa de comunicare.

Cel mai greu de estimat este sistemul de valori în care au fost și sînt crescuți copiii migranților și opțiunea acestora pentru viitorul lor. Ei n-au avut imaginea mamei care vine de la muncă obosită și care are nevoie de liniște, de grijă și de participarea copilului. Generația în creștere riscă să devină una care știe doar să consume. E un mare semn de întrebare: ce sistem de valori vor perpetua acești copii, ce cale vor lua? Este puțin probabil să accepte ideea că în viață poți obține ceva doar dacă muncești mult, iar munca nu înseamnă neapărat numai un efort fizic, așa cum au depus și continuă să depună majoritatea părinților în străinătate [23].

Este alarmant faptul că, pe an ce trece, remarcăm degradarea celor ce se înscriu la facultate; abilități intelectuale mult mai scăzute; lipsa de interes, de motivație și dorință; capacitatea redusă de participare socială, neputința de a-și contura un viitor. Este o consecință a neexistenței în preajmă

a modelelor adulților (părinților), pierdute undeva în străinătate, pe care nu le-au avut lîngă ei, pe care nu le-au simțit zi cu zi [23].

Educația viitoarei generații a societății înseamnă participare și supraveghere zilnică, monitorizare consecventă a copilului – cît de mult a progresat ori a regresat, ce abilități posedă, ce aptitudini îi dezvoltăm și ce fel de dorințe nesăbuite descurajăm. Și dacă nu e nimeni care să-l ajute să pășească pe drumul corect, să se orienteze în propria carieră, pornind de la aptitudinile sale, atunci el se trezește într-o mișcare haotică a unor aspirații, lucruri la modă spre care tinde pentru că tind toți. În grupurile-țintă, ai căror reprezentanți sînt adolescenți cu un grad sporit de risc, însumînd prostituția, folosirea drogurilor, delincvența juvenilă, un procent extrem de mare îl alcătuiesc copiii ai căror părinți sînt plecați, unul sau ambii [23].

Cele menționate, în viziunea noastră, mărturisesc despre situația extrem de alarmantă în ceea ce privește rolul familiei și educația copiilor.

Concomitent constatăm și faptul că în procesul de educare a viitoarei generații a societății, în procesul de socializare și resocializare a copiilor și a adolescenților sa redus esențial rolul nu doar al familiei, determinat de sărăcie și migrație, ci și al școlilor.

În ultimii 10 ani, numărul copiilor școlarizați a scăzut aproape în jumătate. Datele oficiale, prezentate de Biroul Național de Statistică (BNS), atestă o scădere dramatică a numărului copiilor școlarizați de circa 37% în ultimii 10 ani. Astfel, dacă în 2002 numărul total al elevilor din învățămîntul primar și cel secundar general

constitua peste 600 de mii de persoane, astăzi această cifră este de doar 380 de mii de persoane [24].

Timp de un deceniu numărul copiilor de vîrstă școlară s-a redus cu 263 de mii de persoane. Numărul copiilor școlarizați continuă să scadă de la an la an, datele oficiale arătînd că, în anul școlar 2011-2012, numărul elevilor înmatriculați într-o instituție de învățămînt preuniversitar s-a redus cu 3,8% față de perioada 2010-2011 [24].

Statistica arată că reducerea numărului de elevi școlarizați este determinată, în special, de scăderea populației de vîrstă școlară, care, în ultimii 10 ani, s-a micșorat cu 32,5%. Astfel, dacă acum 10 ani numărul total al copiilor cu vîrstă între 7 și 18 ani (inclusiv cei care nu frecventau o instituție de învățămînt) era de aproape 800 de mii de persoane, în 2011 numărul copiilor de vîrstă școlară se ridică la doar 537 de mii de persoane [24].

Din totalul elevilor încadrați în învățămîntul primar și cel secundar general, 139,8 mii (36,8%) reprezintă învățămîntul primar și clasele pregătitoare din școli, 181,9 mii (47,8%) – elevi din învățămîntul gimnazial și 58,5 mii (15,4%) - elevi care au urmat cursurile de studii liceale. În ultimii 5 ani, se constată o reducere a contingentului de elevi în clasele primare și pregătitoare cu 14,2 mii de elevi (9,2%), în clasele gimnaziale – cu 57,6 mii (24%) și în clasele X-XII – cu 8,9 mii de elevi (13,2%) [24].

În vara anului 2011, Guvernul Republicii Moldova a aprobat și a publicat oficial un **plan care prevedea închiderea (optimizarea-doc.) a 1044 de clase și a 378 de școli** (dintr-un total care constitua 1500 de unități) **pînă în anul 2013.**

Potrivit datelor pe care le-a prezentat atunci Ministerul Educației, în Republica Moldova, din cele 1500 de instituții de învățămînt de toate treptele, care activau pe teritoriul țării, 1033 de școli erau frecventate de un efectiv de elevi mai mic de 300 de persoane și doar a treia parte dintre licee dispuneau de numărul necesar de școlari. Guvernării și-au mai justificat intenția prin faptul că, optimizînd numărul instituțiilor de învățămînt, Statul ar economisi circa 230 de milioane de lei. Proiectul prevede ca elevii din școlile care urmau să fie lichidate să fie transferați în instituțiile de învățămînt de circumscripție, care se află la o distanță de cel mult 15 kilometri de localitatea lor.

În urma optimizării rețelei instituțiilor de învățămînt primar și secundar general, începînd cu toamna anului 2011, numărul instituțiilor de învățămînt pentru anul de studii 2011-2012 s-a micșorat cu 27 de unități, comparativ cu anul de studii precedent, fiind redus, în special, numărul școlilor medii de cultură generală [24]. În viziunea noastră, *ar fi prezentat un interes deosebit tehnologia elaborării acestui proiect, mecanismul calculării sumei "economisite". A studiat oare cineva dezavantajele acestui proiect și corelația urmărilor dezavantajoase cu suma economisită?*

Este absolut clar faptul că procesul școlarizării este condiționat de dezvoltarea demografică a țării. În opinia unor cercetători din domeniul sociologiei, Republica Moldova riscă să devină o țară fără cetățeni. Potrivit unui studiu al Organizațiilor Națiunilor Unite, Republica Moldova se confruntă cu un ritm extrem de mare de îm-

bătrînire a populației, astfel încît, pînă în anul 2050, fiecare al treilea cetățean din țara noastră va fi pensionar. Asta pentru că ponderea populației cu vîrstă de peste 65 de ani depășește pragul de 12%, considerat pragul "îmbătrînirii demografice", ajungînd deja la 14%. Studiul mai arată că populația Republicii Moldova se va micșora cu un milion de persoane.

Experții consideră că această problemă ar putea fi depășită doar în cazul în care Statul ar crea condiții favorabile de trai și va stimula familiile tinere să nască cît mai mulți copii [24].

Datele prezentate de experții ONU corespund cu cele ale unui studiu național, Cartea Verde a Populației [6], care semnalează faptul că problemele demografice sînt legate de statutul social și cel economic ale țării. Acest studiu confirmă ipoteza că populația Republicii Moldova se va micșora cu aproximativ un milion de persoane.

Acestea sînt numai unele argumente privind starea reală a dezvoltării societății noastre. Considerăm că ele sînt suficiente pentru a trage concluzia că în țară s-a produs o înrăutățire considerabilă nu numai a indicatorilor economici, ci și a tuturor indicatorilor privind nivelul de trai și condițiile de viață ale populației, nivelul de educație a tinerii generații. Subcultura stratului defavorizat al societății, în care decurge procesul de socializare a copiilor și adolescenților, devine mai dominantă decît subcultura stratului favorizat.

În baza analizei rezultatelor investigațiilor nominalizate, constatăm încă o dată faptul că aceste realități ale izvoarelor materiale ale dreptului au fost neglijate de către legislator la adoptarea Codu-

lui contravențional al Republicii Moldova.

Ca urmare a analizei sociologice a procesului de dezvoltare a individului, a procesului de socializare, a delincvenței juvenile, putem concluziona că la stabilirea ”capacității de exercițiu”, a vârstei individului ca una dintre condițiile de bază de a deveni subiect pasiv al răspunderii contravenționale, trebuie luată în calcul nu doar vârsta cronologică a individului, ci și ansamblul schimbărilor de natură fizică, psihică și socială determinate de ciclul vieții umane, subcultura stratului social de apartenență a individului, care determină procesul de socializare al lui din cadrul familiei, școlii și grupului de prieteni.

Decizia legiuitorului trebuie să se bazeze și pe rezultatele cercetărilor din domeniul psihologiei, pedagogiei etc., care confirmă faptul că odată cu atingerea vârstei de 12-13 ani minorul este în stare să-și aprecieze conștient comportamentul său, să prevadă consecințele lui și să aleagă varianta care-i convine mai mult, care corespunde intereselor sale [12, p. 45-46].

Considerăm necesară modificarea neîntârziată a art. 16 din Codul contravențional al RM, stabilind vârsta răspunderii contravenționale de 16 ani, iar pentru comiterea unor contravenții cu un grad de pericol social mai sporit, din cele ce atentează la sănătatea populației, sănătatea persoanei, ordinea publică, ordinea stabilită de administrare, la justiție – de 14 ani.

Referințe bibliografice

1. Banciu D. *Sociologie juridică*. București: HYPERION XXI, 1995.
2. Dragomirescu V.-T. *Psihologia comportamentului deviant*. București, 1976.
3. Guțuleac V., Comarnițaia E. *Codul contravențional al Republicii Moldova* (analiză juridică). Revista Națională de Drept, nr. 3(102), 2009, p. 23-29.
4. Heiwitt John P. *Social Stratification and Deviant Behavior*. New-York: Random House, 1970.
5. Isac O. *Sociologia devianței*. Ch.: Ș. n. (F. E-P. Tipografia Centrală), 2004.
6. Matei C., Paladi Gh. ș.a. *Cartea Verde a Populației Republicii Moldova*./Comisia Naț. pentru Populație și Dezvoltare. Ch.: Statistica, 2009.
7. Orville G. Brim Jr., Stanton Wheeler. *Socialization after Childhood*. Two Essays. New-York, London, Sydney: John Wiley & Sons inc., 1966.
8. Parsons Talcott. *Society and Personality*. New-York: The Free Press of Glencoe, 1964.
9. Poenaru Iu. *Regimul juridic al contravențiilor*. București: Lumina Lex, 2002.
10. Rădulescu S. *Sociologia problemelor sociale ale vîrstelor*. București: Lumina Lex, 2001
11. Rădulescu S., Banciu D. *Sociologia crimei și criminalității*. București: Lumina Lex, 1996.
12. Rotari Oxana. *Delincvența juvenilă: probleme actuale și căi de soluționare*. Monografie. Ch.: ULIM, 2010.
13. Гуцуляк В. И., Комарницкая Е. *Юридический анализ Книги первой «Кодекса Республики Молдова о правонарушениях»*. Журнал «Закон и жизнь», апрель, 2009.
14. Гуцуляк В. И., Чебан В., Комарницкая Е. *Делинквентное поведение как предмет исследования науки административно-деликтного права*. Журнал «Закон и жизнь», март, 2010, стр. 4-12.
15. Гуцуляк В. И., Комарницкая Е. *Закон об административных правонарушениях – основа организации борьбы с делинквентностью*. În: Conferința internațională științifico-practică din 21 mai 2009 ”Statul moldovenesc la 650 ani: prioritățile administrației publice – consolidare, dezvoltare, prosperare”. Ch.: Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele RM, 2009, p. 72-85.
16. Искрин В.И. *Новая психология*. Санкт-Петербург: БСК, 1998.
17. http://nsali.ulim.md/?page_id=58 (vizitat la 11.01.2012, ora 19.50).
18. www.dejure.md (vizitat la 10.01.2012, ora 14.38).
19. www.moldova-uk.com/forum/comments.php?DiscussionID=1116 (vizitat la 10.01.2012, ora 14.35)
20. http://www.prodidactica.md/viitor/viitor_rom/sugestii_2.htm (vizitat la 11.01.2012, ora 21.47).
21. http://www.prodidactica.md/viitor/viitor_rom/sos1.htm (vizitat la 11.01.2012, ora 21.19).
22. www.unfpa.md/images/stories/pdf/populatiedezvoltare%20nr2%20web.pdf(vizitat la 11.01.2012, ora 20.45).
23. http://www.prodidactica.md/viitor/viitor_rom/experiente_15.htm (vizitat la 11.01.2012, ora 21.26).
24. <http://www.flux.md/articole/127001>. Cotidian Național nr. 201147 din 23.12.2011 (vizitat la 12.01.2012, ora 21.17).

ACTIVITATEA CRIMINOLOGICĂ PRACTICĂ: CARACTERIZARE GENERALĂ

Octavian BEJAN,
doctor în drept

RÉSUMÉ

Dans cet article nous avons essayé rendre plus compréhensible l'activité criminologique pratique, nécessaire pour son optimisation et développement. Les résultats ont été obtenus par une étude théorique, réalisé à partir des données collectées par nous, en République Moldova et au Canada, en utilisant la méthode de l'observation, documentaire et de l'entrevue. On a constaté que toutes les activités criminologiques pratiques peuvent être classifiées dans trois directions d'activité relativement indépendantes, à savoir : l'analyse criminologique, la prévention criminologique et le traitement victimologique. À son tour, chaque direction d'activité criminologique pratique peut être divisée en secteur d'activité. Par exemple, l'analyse criminologique est souvent divisée en analyse stratégique et tactique. De même, peut se séparer une spécialisation fonctionnelle en matière de l'évaluation de l'activité anti-crime. Nous considérons que les connaissances obtenues peuvent servir dans l'organisation des unités criminologiques, détermination des attributions de service, ainsi que à la conception des programmes de formation criminologique.

Preocuparea noastră științifică pentru activitatea criminologică practică a fost determinată de începerea, în anul 2004, a activității noastre practice în cadrul Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției. O parte din rezultatele obținute în cursul cercetării efectuate de-a lungul anilor au văzut deja lumina tiparului [1]. În acest articol prezentăm o serie de rezultate nepublicate, care se referă la conținutul activității criminologice practice.

Rezultatele prezentate în continuare au fost obținute printr-o cercetare criminologică teoretică, efectuată în temeiul materialului empiric pe care l-am cules personal prin aplicarea metodei observării (sistematice și nesistematice), metodei documentare (fișe de post, rapoarte, note informative etc.) și metodei interviului (criminologi sau practicieni din ambele state - RM și Canada). Datele au fost colectate de pe teritoriul Republicii Moldova, dar mai ales de pe teritoriul Canadei, unde activitatea criminologică practică a cunoscut o dezvoltare fără precedent în lume, după cum rezultă din cunoștințele noastre nemijlocite sau împărtășite

de alți criminologi sau specialiști în alte domenii ale activității anti-crimă. Ținem să precizăm că o parte din materialul empiric respectiv va fi prezentat, din rațiuni de spațiu limitat, în alte lucrări științifice, care sperăm să vadă cât mai curând lumina tiparului.

Activitatea criminologică practică este realizată de criminologul-practician, care are următoarele sarcini primordiale: (1) analiza și prognoza criminologică; (2) conceperea și planificarea acțiunilor de prevenire și contracarare a criminalității; (3) efectuarea acțiunilor de prevenire a criminalității; (4) asigurarea suportului criminologic în activitatea de contracarare a criminalității; (5) înlăturarea consecințelor comportamentelor criminale; (6) evaluarea rezultatelor acțiunilor anticrimă; (7) optimizarea activității criminologice practice.

Practicianul asigură componenta de traducere în viață a realizărilor științifice prin intermediul activității practice pe care o desfășoară. El materializează ceea ce a fost stabilit de știință, face ca ideile să prindă contur în viața socială, le conferă un chip material, împlinit.

Din generalizarea datelor colectate în cursul cercetării noastre rezultă că, după caracterul acțiunilor constitutive, activitatea criminologică practică se desfășoară pe următoarele faze: (1) analiză criminologică, (2) prevenire criminologică și (3) tratament victimologic.

Analiza criminologică este orientată spre cunoașterea stării concrete a fenomenelor criminale, ceea ce presupune stăpânirea metodologiei de cunoaștere criminologică. Dimpotrivă, prevenirea criminologică este orientată spre influențarea fenomenelor criminale, ceea ce necesită cunoașterea factorilor care favorizează și defavorizează fenomenele criminale. La rândul lui, tratamentul victimologic este orientat spre eliminarea consecințelor psihologice ale fenomenelor criminale, ceea ce impune cunoașterea impactului psihologic al acestora asupra victimelor actelor criminale și metodologia de restabilire a sănătății lor mentale.

Analiza criminologică include: (a) analiza criminologică, (b) prognozarea criminologică și (c) evaluarea activității de prevenire și contracarare a criminalității.

Activitatea practică de analiză criminologică poate cunoaște diverse forme de activitate. De exemplu, această activitate este uneori divizată în analiză strategică și analiză tactică.

Prevenirea criminologică include: (a) elaborarea măsurilor de educație criminologică, (b) elaborarea măsurilor de prevenire criminologică, (c) aplicarea măsurilor de educație criminologică și (d) aplicarea măsurilor de prevenire criminologică. Activitatea practică de prevenire criminologică se caracterizează, de asemenea, prin diversificări sectoriale. De exemplu, activitatea de prevenire criminologică este deseori divizată în prevenire generală și prevenire individuală.

Tratamentul victimologic include: (a) diagnosticarea impactului psihologic al crimelor asupra victimelor, (b) determinarea și aplicarea măsurilor de tratament victimologic și (c) educarea victimologică. În ceea ce privește tratamentul victimologic, vom menționa că el constituie o componentă a activității de înlăturare a consecințelor comportamentelor criminale. Totodată, precizăm că criminologul se preocupă numai de înlăturarea consecințelor psihologice ale actelor criminale. De înlăturarea altor consecințe criminale se ocupă alți specialiști. Bunăoară, poliștii se ocupă de înlăturarea consecințelor materiale (de exemplu, recuperarea bunurilor furate), medicii se ocupă de lichidarea consecințelor biologice (de exemplu, tratarea leziunilor corporale), în timp ce ecologiștii se ocupă de înlăturarea consecințelor naturale (de exemplu, a poluării mediului).

Din cercetările noastre rezultă că criminologul-practician își poate desfășura activitatea pe toate direcțiile de activitate criminologică

practică, în una sau două dintre ele sau într-un singur sector din aceste direcții de activitate. Bazându-ne pe experiența noastră de criminolog-practician acumulată atât în Republica Moldova, cât și în Canada, putem afirma că multiplele specializări pe fâgașe și sectoare de activitate criminologică practică sînt determinate de resursele disponibile și urmăresc o sporire a suportului criminologic în activitatea anticrimă. Astfel, în unele organizații există un singur criminolog-practician care efectuează analize criminologice, concepe măsuri de prevenire și de susținere victimologică a personalor afectate de actele criminale. Dimpotrivă, în alte organizații pot exista o pluralitate de criminologi-practicieni care efectuează numai analize tactice sau doar acțiuni de prevenire criminologică.

În funcție de nivel, putem distinge două direcții de activitate criminologică practică: (1) activitate criminologică îndreptată spre comportamentul criminal general și (2) activitate criminologică îndreptată spre comportamentul criminal individual.

Activitatea criminologică îndreptată spre comportamentul criminal general este bazată pe cunoștințe sociocriminologice, iar **activitatea criminologică îndreptată spre comportamentul criminal individual** este bazată pe cunoștințe psihocriminologice. De aceea, în primul caz criminologii apelează pe scară largă la cunoștințele obținute de colegii lor din astfel de ramuri ale științei precum sociologia, psihologia socială sau politologia, iar în al doilea caz criminologia utilizează, pentru realizarea sarcinilor sale, cunoștințele științifice dobândite de colegii din așa ramuri ale științei ca psihologia, psihiatria sau antropologia.

Activitatea criminologică îndreptată spre comportamentul criminal individual este denumită, în unele cazuri, *activitate criminologică clinică*, iar criminologul care o exercită este denumit și criminolog-clinician [2]. Ambele direcții de activitate criminologică practică includ acțiuni de analiză și de prevenire. Deseobirea constă în terminologia utilizată în unele cazuri particulare. De exemplu, criminologii specializați în comportamentul criminal general (de exemplu, analiștii strategici) și unii dintre cei specializați în comportamentul criminal individual (de exemplu, analiștii tactici) utilizează termeni precum *analiză criminologică* (eventual, statistico-criminologică) *a criminalității sau crimelor* (eventual, comportamentelor criminale) și *prevenire a criminalității sau crimelor* (eventual, comportamentelor criminale), în timp ce unii criminologi specializați în comportamentul criminal individual (de exemplu, agenții de probațiune) preferă termenii de *analiză clinică* (uneori, evaluare clinică) *a criminalului* și *tratare a criminalului*. Și metodele utilizate de ei diferă, primii apelînd preponderent la metoda statistică, iar cei din urmă – la metoda interviului.

Despre necesitățile în activitate acriminologică practică ne vorbește cel mai bine experiența canadiană în domeniu. Din datele colectate de noi și generalizările efectuate de către alți specialiști [3], putem conchide că potențialii angajatori și, deci, beneficiarii ai criminologilor-practicieni în Canada sînt: serviciile de poliție (provinciale și federale), serviciile corecționale (provinciale și federale), agențiile de securitate, centrele de servicii sociale, centrele de reabilitare, centrele locale de servicii comunitare (CLSC), centrele pentru minori

(de adăpostire), comisiile școlare, direcția de protecție a tinerilor (DPJ), firmele de consilieri în materie de securitate, guvernul federal, guvernele provinciale, spitalele psihiatrice, casele de adăpostire pentru femeile aflate în dificultate, centrele de adăpostire pentru bărbații violenți, casele de tranziție, organismele comunitare (grupurile de ajutor pentru deținuți, pentru victimele actelor criminale, pentru delincvenți etc.), companiile, instituțiile și alte organizații, publice și private, care posedă propriile servicii de securitate, precum și instituțiile financiar-bancare.

Criminologii sînt indispensabili societății nu numai prin exercitarea funcțiilor pur sau preponderent criminologice, ci și a funcțiilor înrudite, în cazul în care există dificultăți de recrutare a cadrelor competente pentru completarea lor. Iată o serie de funcții înrudite cu domeniul criminologic, care pot fi exercitate de către criminologi [4]: agent în case de tranziție, agent de servicii corecționale (federal și provincial), agent de servicii frontaliere (vamă), animator comunitar, animator de grupuri sociale, ofițer de poliție (inclusiv militară), supraveghetor pentru centrele de detenție, agent de securitate, agent de investigații private, precum și operator CPIC (centru de informație privind criminalitatea) (n.n.).

Despre numărul criminologilor necesari societății ne mărturisesc următoarele date: (a) 25 de universități nord-americane oferă studii de doctorat, 110 – oferă studii de masterat și peste 225 – oferă studii de bacalaureat (studii universitare complete de primul nivel, 3 ani de instruire) [5]; (b) numai Școala de Criminologie a Universității din Montreal instruește anual în domeniul criminologiei circa 500 de persoane, potrivit celor comu-

nicate nouă de către unul dintre ex-directorii acestei instituții de învățămînt.

În Republica Moldova, nici o instituție de învățămînt nu pregătește însă specialiști în criminologie la nivel universitar sau de masterat. Pregătirea cadrelor criminologice se face numai la nivel de doctorat, într-o măsură subevaluată, în opinia noastră. Drept dovadă servesc următoarele cifre: în ultimii 5 ani, 2007-2011, din totalitatea tezelor de doctorat susținute la specialitatea „Drept penal” (12.00.08) în Republica Moldova, numai 6% sînt criminologice sau preponderent criminologice și doar 16% conțin o componentă criminologică minoritară [6]. Aceste date denotă două manifestări importante. În primul rînd, există o puternică favorizare a prevenirii represive în detrimentul prevenirii nonrepresive. În al doilea rînd, numărul mic al tezelor de doctorat pur criminologice înseamnă o ignorare a unui număr semnificat de probleme cu caracter pur criminologic, dar avînd o semnificație științifică și practică deosebită, precum esența criminalității, determinismul comportamentului criminal general, legile de existență și manifestare a criminalității, consecințele criminalității generale, evaluarea clinică a criminalului, prevenirea generală a criminalității, educația criminologică generală, activitatea criminologică, analiza criminologică, evaluarea activității anticrimă, cercetarea și metodologia criminologică, expertiza criminologică sau prognozarea criminologică, care nu pot fi abordate și sub aspect juridic.

Astfel, activitatea criminologică practică, foarte restrînsă de altfel, este desfășurată, de regulă, de persoane lipsite de o pregătire criminologică specializată. De

aceea, noi susținem propunerea privind necesitatea introducerii specialității de criminolog în Nomenclatorul profesiilor, vehiculată în repetate rînduri de Valeriu Bujor, primul criminolog din Republica Moldova [7].

Referințe bibliografice

1. Bejan O. *Caracterizare generică a sistemului de asigurare criminologică a vieții sociale*. Legea și viața, 2009, nr. 8; Bejan O. *Realizarea cercetărilor criminologice teoretice*. Chișinău, 2009; Бежан О. В и Илий С. К. *Организация работы криминалогов полиции Канады*. Научный портал МВД России, № 4 (12), 2010 г.
2. Vezi, de exemplu: Proulx Jean. *Profession criminologue*. Les Presses de l'Université de Montréal, 2006; sau Bensimon Philippe. *Profession: criminologue. Analyse clinique et relation d'aide en milieu carcéral*. Edition Guérin, Montréal, 2009.
3. <http://www.metiers-quebec.org/sociaux/criminologie.htm>, vizitat la 14 iunie 2010.
4. <http://www.metiers-quebec.org/sociaux/criminologie.htm>, vizitat la 14 iunie 2010.
5. Normandeanu André. *Criminologia la Montreal, o jumătate de secol de producție științifică, 1960-2010*. Legea și viața, 2010, nr. 7.
6. Potrivit datelor Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare al Republicii Moldova.
7. Vezi argumentarea opiniei noastre în lucrarea: Bejan O. *Criminologi autohtoni*. Chișinău, 2008.

CARACTERUL FACULTATIV SAU INUTIL AL INSTITUȚIEI *CANDIDAT INDEPENDENT* ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE

Mihai CORJ,
doctor în drept, conferențiar universitar

SUMMARY

This article is the result of careful analysis of the evolution of events, items institution independent candidate and three parliamentary elections were held on 5 April 2009, 29 July 2009 and 28 November 2010. Experience the last six elections held in 1998 parliamentary election, 2001, 2005, 2009, 2009, 2010, confirms, unfortunately, the sentence stated in the title of this article. Institution independent candidate has no chance of success for the parliamentary elections in Moldova. Apparently we both strive to be democratic to the outside world, as well as citizens of this state, giving the right to participate in the elections still a candidate - independent candidate. Initially setting a threshold of 4%, 3% thereafter, and then 2% which, as we believe, so far could not be surpassed by any independent candidate.

Articolul în cauză este realizat în baza unei analize atente a evoluției unor evenimente, a elementelor instituției *candidat independent* și a trei scrutine parlamentare ce s-au desfășurat, respectiv, la 5 aprilie 2009, 29 iulie 2009 și 28 noiembrie 2010. Experiența ultimelor șase scrutine electorale parlamentare desfășurate în 1998, 2001, 2005, 2009, 2009, 2010 confirmă, cu regret, teza enunțată în titlul acestui articol. Instituția candidat independent nu are sorți de izbândă pentru alegerile parlamentare din Republica Moldova. Aparent ne străduim să fim democrați atât pentru lumea din exterior, cât și pentru cetățenii acestui stat, acordând dreptul de participare în scrutinul electoral încă unui concurent electoral – candidatului independent. A fost stabilit un prag electoral inițial de 4%, ulterior de 3%, iar mai apoi de 2% care, după cum ne-am convins, pînă în prezent nu a putut fi depășit de nici unul dintre candidații independenți.

Așadar, concurența reală existentă numai între partide și blocuri electorale nu asigură totalmente prevederile principiului constituțional din art. 5 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, care enunță că democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile

pluralismului politic. Aparent, legiuitorul acordă candidatului independent dreptul nu numai de a participa la scrutinul electoral, ci și de a accede în parlament, însă legiuitorul a stabilit, în viziunea noastră, criterii discriminatorii față de candidatul ce aspiră la funcția de deputat în Parlamentul Republicii Moldova înscris pe o listă de partid și candidatul independent.

Alegerile parlamentare desfășurate la 28 noiembrie 2010 dezvăluie necesitatea adoptării de noi amendamente la legislația electorală. Pe parcursul timpului, am încercat să contribuim la îmbunătățirea conținutului Codului electoral prin propuneri de modificare și completare a unor articole ale acestuia. Inițial am propus amendarea Codului electoral, iar după o perioadă de timp parlamentul a acceptat 25 de propuneri care ulterior și-au găsit reflectare expresă în Cod.

Scrutinul electoral din 28 noiembrie 2010 ne-a demonstrat că legislația electorală este depășită. Ținem să constatăm că prevederile constituționale ale art. 38 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova au fost încălcate în raport cu cetățenii ce au atins cenzul de vîrstă stabilit pentru a participa

la vot, inclusiv în ziua alegerilor, fiindcă unii dintre aceștia nu erau incluși în listele electorale, deoarece pînă în prezent birourile electorale nu au o conlucrare adecvată cu primăriile. Pînă la implementarea Registrului electronic al alegătorului (prognoza CEC pînă în anul 2015), avem șansa ca pe listele electorale să figureze atât “suflete moarte”, cât și ființe ce încă nu s-au născut, însă au fost planificate, că, dă, Moldova e țara tuturor posibilităților de falsificare a actelor, iar listele electorale rămîn a fi o problemă pentru fragila democrație moldovenească.

Faptul că legislația nu este lipsită de lacune este un lucru arhicunoscut, de aceea, avînd în vedere că orice scrutin electoral dezvăluie noi situații, considerăm oportun a propune o nouă redacție a prevederilor constituționale din art. 76, redacție care va elimina, sperăm, discrepanțele din interpretarea acestei norme. În acest sens, există și o hotărîre a Curții Constituționale, hotărîre care, cu regret, nu clarifică acest subiect, de aceea am decis să facem mai multă lumină, propunînd o nouă redacție a art. 76 din Constituție.

Articolul 76. *Intrarea în vigoare a legilor și hotărîrilor:*

„Legile și hotărîrile se publică

în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul acestora care este ulterioară datei publicării sau la data adoptării pentru actul oficial cu caracter individual. Nepublicarea legilor și hotărârilor atrage inexistența acestora”.

Analizând voturile acumulate de către concurenții electorali candidați independenți în alegerile parlamentare din 1998, 2001, 2005, 2009, 2009, 2010, s-a constatat că nici unul dintre candidații independenți nu a întrunit numărul necesar de voturi pentru a accede în Parlament. Pentru scrutinul electoral din 1998 a fost necesară adoptarea unei hotărâri de parlament în care s-a stabilit că pragul electoral de 4% se extinde și asupra candidatului independent. Subsemnatul acestui articol a fost candidat independent în alegerile parlamentare din 22 martie 1998 și a mizat că Parlamentul Republicii Moldova nu va adopta o poziție ostilă față de concurenții electorali – candidați independenți, adică a așteptat o tălmăcire logică a prevederilor art. 86 și 87 din Codul electoral privind pragul electoral stabilit pentru candidatul independent. Parlamentul Republicii Moldova, printr-o hotărâre, stabilește însă expres că pragul electoral este unic pentru toți concurenții electorali, adică de 4%. În art. 2 este statuat expres că, potrivit prevederilor art. 86 și 87 din Codul electoral, în cazul în care concurenții electorali (candidații independenți, înregistrați de Comisia Electorală Centrală, precum și partidele, alte organizații social-politice, blocuri electorale ale căror liste de candidați au fost înregistrate de Comisia Electorală Centrală) au obținut mai mult de patru la sută din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară în

cadru alegerilor în parlament, Comisia Electorală Centrală îi include în operația de atribuire a mandatelor. Concurentul electoral se declară ales dacă numărul de voturi valabil exprimate pentru el se încadrează în această operație de atribuire a mandatelor [1]. Trăim în țara paradoxurilor și nimic nu trebuie să ne mai mire. Legiuitorul stipulează la art. 3 precum că prezenta hotărâre intră în vigoare la data adoptării [2], adică la 18 februarie 1998 și nu putem înțelege tergiversarea publicării acesteia până la 19 martie 1998, doar cu câteva zile înainte de desfășurarea scrutinului electoral din 22 martie 1998. **Ori un act nepublicat nu poate fi contestat.** Aici, alături de parlament, a fost implicată AIS „Moldpres”, care este responsabilă de editarea Monitorului Oficial al Republicii Moldova. Prevederile acestei hotărâri au fost contestate la Curtea Constituțională și au fost recunoscute constituționale. Drept temei pentru examinarea dosarului au servit sesizările Președintelui Republicii Moldova și ale deputaților în parlamentul de legislatura a XIII-a Fiodor Angheli și Aurel Cepoi [3]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova a constatat că parlamentul a interpretat prevederile art. 86 și 87 din Codul electoral, statuând că în operația de atribuire a mandatelor Comisia Electorală Centrală include doar concurenții electorali, inclusiv candidații independenți, care în cadrul alegerilor parlamentare au obținut mai mult de patru la sută din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară. În sesizarea Președintelui Republicii Moldova și în cele ale deputaților în parlament Fiodor Angheli și Aurel Cepoi se susține că prevederile art. 86 și 87 din Codul electoral, prin care pentru candidații independenți este

stabilit pragul electoral de 4%, drept condiție pentru includerea lor în operația de atribuire a mandatelor parlamentare, contravine dispozițiilor art. 2 alin. (1), art. 16 alin. (2), art. 38, 54, 61 alin. (1) și (2), art. 66 lit. c), art. 72 alin. (2) lit. c) din Constituție, precum și normelor consfințite în Declarația Universală a Drepturilor Omului, în Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice și în Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a CSCE. În toate cele trei sesizări neconstituționalitatea pragului electoral pentru candidații independenți se argumentează prin faptul că:

a) în practica țărilor care aplică sistemul electoral proporțional cu o singură circumscripție electorală națională nu au fost înregistrate cazuri de stabilire a pragului electoral pentru candidații independenți;

b) stabilirea acestui prag electoral îngreudește dreptul constituțional al cetățeanului de a solicita funcții politice sau publice;

c) pentru obținerea unui mandat de deputat în parlament, un candidat independent are nevoie de 4 ori mai multe voturi valabile decât un candidat de pe listele partidelor sau blocurilor electorale.

De asemenea, trebuie să menționăm că șeful statului a solicitat recunoașterea neconstituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 1508-XIII din 18 februarie 1998, invocând argumentul că legiuitorul a interpretat prevederile art. 13 alin. (3) și ale art. 86 și 87 din Codul electoral, care este lege organică. Acest lucru urma să fie efectuat printr-o lege, și nu prin hotărâre, se subliniază în sesizare. **Codul este actul legislativ care cuprinde într-un sistem unitar cele mai importante norme din-**

tr-o anumită ramură a dreptului. Codul are puterea juridică a unei legi organice și se mai consideră primul între egali. Actele legislative, altele decât Constituția și legile constituționale, sînt interpretate de parlament prin acte legislative de aceeași forță sau o forță juridică superioară, prin urmare, unele prevederi ale Codului electoral urmau să fie interpretate printr-o lege organică, nu printr-o hotărîre de parlament.

Trebuie menționat faptul că procedurile electorale, după cum demonstrează practica internațională și cea națională, sînt reglementate, de regulă, nu în textele constituțiilor, ci pe cale legislativă. Art. 61 din Constituție statuează expres că parlamentul este ales prin vot universal, egal, secret și liber exprimat, în baza legii electorale organice. Prin urmare, parlamentul este în măsură să adopte orice tip de scrutin sau modalitate de atribuire a mandatelor de deputat. Rămîne la discreția organului legislativ să decidă care sistem electoral să fie aplicat: majoritar, proporțional sau mixt, și care să fie pragul electoral pentru concurenți în vederea includerii lor în operația de atribuire a mandatelor. Opțiunea pentru o variantă sau alta și consfințirea ei în Codul electoral depinde de situația social-politică din țară, de nivelul de dezvoltare a sistemului politic.

Pragul electoral este axat, în principiu, pe ideea că la guvernare trebuie să aibă acces partidele politice care se bucură de o anumită credibilitate în masa electoratului sau pe ideea maturității politice și civice a candidaților, precum și pe alte considerente ce țin de contextul sociopolitic concret. Dreptul constituțional de a fi ales în Parlamentul de legislatura a XIV-a (22

martie 1998), în afară de partidele politice și blocurile electorale, a fost exercitat de 60 de candidați independenți. Curtea Constituțională reține că art. 38 alin. (3) din Constituție garantează cetățenilor Republicii Moldova dreptul de a fi aleși în condițiile legii, inclusiv în organul reprezentativ suprem, și nu alegerea ca atare [4].

Curtea Constituțională, efectuînd controlul constituționalității Codului electoral în ansamblu, a constatat, totodată, că unele norme nu sînt în deplină concordanță cu dispozițiile Legii Supreme. Curtea Constituțională constată că sintagma “și se aplică de la data adoptării” din art. 203 din Codul electoral intră în contradicție cu dispozițiile art. 76 din Constituție. Legea intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul ei, nepublicarea legii atrage inexistența acesteia. Codul electoral a fost adoptat de către parlament la 21 noiembrie 1997 și publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 81 din 8 decembrie 1997. Prin urmare, parlamentul a dispus aplicarea unei legi organice inexistente. În viziunea noastră, nu trebuie să trecem cu vederea că pe această chestiune a fost expusă și o opinie separată, pe care noi o susținem ca una argumentată juridic și logic formulată. Opinia separată aparține judecătorului Curții Constituționale Chiseev Nicolae care, potrivit art. 27 alin. (5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, și-a expus părerea asupra dosarului în cauză. Argumentele aduse de autorii sesizării privind pragul electoral de patru procente, stabilit pentru candidații independenți, se referă nu la dreptul de a fi ales, ci la modalitatea de totalizare a rezultatelor alegerii. Instituirea pragului electoral de patru procente a pus într-o

situație inegală candidații independenți în comparație cu candidații de pe listele partidelor, ceea ce a dus la încălcarea principiului egalității tuturor în fața legii (art. 19 alin. (2) din Constituție la acel moment) [5]. Susținem totalmente opinia separată exprimată de judecătorul Chiseev Nicolae și faptul că prevederile art. 73 alin. (2), art. 86 și 87 din Codul electoral, precum și Hotărîrea Parlamentului nr. 1508-XIII din 18 februarie 1998, prin conținutul lor, nu corespund Constituției.

Nu putem trece cu vedere prevederea art. 3 din Hotărîrea nr. 1508-XIII că aceasta intră în vigoare la data adoptării [6], 18 februarie 1998, însă se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova la 19 martie 1998 și, evident, ne punem întrebarea: **Prin ce mijloace de informare au fost anunțate autoritățile publice și măria sa cetățeanul despre adoptarea acelei hotărîri?** Răspunsul este că nu s-au grăbit să o facă. Asemenea situație se repetă și în cazul adoptării Hotărîrii Parlamentului nr. 444-XV din 24 decembrie 2004 [7] în care, la art. 2, găsim enunțat că hotărîrea intră în vigoare la data adoptării, iar publicarea acesteia în Monitorul Oficial al Republicii Moldova are loc la 27 decembrie 2004, mai exact nr. 241 al Monitorului Oficial al Republicii Moldova este datat cu 27.12.2004, însă apariția Monitorului Oficial s-a lăsat cîteva zile așteptată. **Prin urmare, propunerea noastră de modificare a prevederilor art. 76 din Constituție este nu numai bine-venită, dar și necesară pentru o interpretare corectă a tuturor evenimentelor și faptelor la acest compartiment.**

Cu regret, trebuie să constatăm că pragul electoral artificial de 4% inițial, ulterior redus la 3 %, apoi la 2%, stabilit de către par-

lament, nu oferă posibilitatea nici unui concurent electoral – candidat independent, să acceadă în parlamentul țării. O operație aritmetică simplă ne sugerează ideea că un concurent electoral (candidat independent) pentru “un loc sub soare” trebuie să acumuleze 0,99 % (este vorba de componența actuală a Parlamentului Republicii Moldova de 101 mandate de deputat) din numărul voturilor valabil exprimate și numai atunci vom putea vorbi despre respectarea principiului echității, stabilit pentru candidatul independent.

Conform procentelor acumulate de cei trei concurenți electorali în urma scrutinului electoral din 22 martie 1998: PCRM (Partidul Comuniștilor din Republica Moldova) – 45,98%, BMD (Blocul “Moldova Democrată”) – 28,53% și PPCD (Partidul Popular Creștin Democrat) – 9,07%, aceștia acumulând un total de 83,58%, au obținut 101 mandate, fiecărui deputat revenindu-i cca 0,83% din voturi. Dacă vorbim de logică, este greu să o găsim în cazul în care un candidat independent pentru a accede în Parlament trebuia să depășească plafonul de 4% stabilit, iar pe lista de partid e suficientă acumularea pînă la 0,99% (în cazul nostru – cca 0,83%). Constatăm cu regret că în acest caz nu sînt respectate principiile echității, reprezentativității și pluralismului politic. Cu toate că pragul electoral pentru concurenții electorali – candidați independenți a suferit unele modificări, fiind diminuat de la 4% inițial la 3%, apoi la 2%, acesta nu a adus nici o schimbare benefică în acest sens, deoarece șansele stabilite din start de către legiuitor pentru concurenții electorali sînt inegale.

Trebuie să recunoaștem că dacă, prin voință politică, nu vom

stabili pragul electoral pentru candidații independenți de 0,99% (sau 1%) cînd Parlamentul este compus din 101 deputați, iar pentru partide politice de 4%, nu va fi reprezentat niciodată întregul electorat în organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.

În condițiile actuale, cele șase scrutine electorale pentru alegerile parlamentare (din 1998, 2001, 2005, 2009, 2009, 2010) au demonstrat că instituția concurentului electoral – candidat independent în alegerile parlamentare are un caracter doar declarativ, fiindcă norma juridică ce conține această sintagmă nu poate fi realizată în decursul unei perioade îndelungate de timp. În acest sens, propunem cîteva posibilități de soluționare a problemei create:

1) la aplicarea sistemului electoral proporțional cu o singură circumscripție electorală națională nu este cazul stabilirii pragului electoral pentru candidații independenți;

2) a stabili pragul electoral pentru concurenții electorali – candidați independenți în alegerile parlamentare de 0,99% sau 1%, iar dacă acest punct nu poate fi acceptat, atunci nu ne rămîne decît să constatăm că legislația națională se află la discreția unori lideri politici care nu doresc, de fapt, participarea candidaților independenți la alegerile parlamentare;

3) a exclude din Codul electoral, la compartimentul *Alegeri parlamentare*, sintagma de “concurrent electoral candidat independent,” fiindcă nu avem nevoie de norme juridice “moarte”, numai de dragul democrației aparente. Norma respectivă este una ce comportă pînă în prezent un caracter declarativ. Dorim ca legislația să

fie aplicată întocmai ca într-un stat de drept, iar democrația să aparțină poporului. Urmează să fie purificat cadrul legislativ de normele fără drept la viață;

4) a introduce în Codul electoral o normă juridică care să prevadă că concurentul electoral nu va utiliza 4% din suma depusă pe contul electoral, aceasta urmînd a fi transferată serviciilor de salubritate a localităților în timp de 5 zile după desfășurarea scrutinului electoral. Concurentul electoral care nu a curățat toate locurile publice unde au fost lipite afișele sale electorale, va fi sancționat prin aplicarea unei amenzi în mărime echivalentă cu suma ce urma a fi virată în contul electoral.

Ținem să menționăm că în scrutinul electoral din 22 martie 1998 pentru alegerea Parlamentului Republicii Moldova au fost stabilite următoarele rezultate:

a) numărul de alegători incluși în listele electorale – 2 324 295;

b) numărul de alegători incluși în listele suplimentare – 106 923;

c) numărul alegătorilor care au primit buletine de vot – 1 681 285;

d) numărul de alegători care au participat la votare – 1 680 470;

e) numărul buletinelor de vot declarate nevalabile – 57 483.

Curtea Constituțională, în temeiul art. 86 și 87 Cod electoral [8], constată că dintre concurenții – candidați independenți, înregistrați de CEC, partide, organizații social-politice, blocuri electorale, ale căror liste de candidați au fost înregistrate de CEC, au obținut mai mult de patru la sută din voturile valabil exprimate pe întreaga țară:

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 487 002 voturi;

Blocul electoral “Convenția Democrată din Moldova” – 315 206 voturi;

Blocul electoral “Pentru o Moldova Democratică și Prosperă” – 294 691 voturi;

Partidul Forțelor Democratice – 143 428 voturi.

În scrutinul parlamentar din 22 martie 1998 au participat 75 de concurenți electorali, adică 15 partide, organizații social-politice și blocuri electorale și pînă la finalul scrutinului 60 de concurenți electorali – candidați independenți, pe care legiuitorul i-a pus în condiții de inegalitate printr-o hotărîre prin care a interpretat norma cu privire la pragul electoral pentru candidații independenți. Acea interpretare era lipsită de logică elementară precum că pragul electoral de patru procente este stabilit pentru toți concurenții electorali, inclusiv pentru candidații independenți. Parlamentul condus de Partidul Democrat Agrar din Moldova, tîlmăcind incorect norma, și-a săpat și propria groapă, nemaiputînd depăși acel prag electoral și astăzi fiind dispărut de pe arena politică. De pe timpurile aceluia parlament s-a observat că la noi la conducere neghiobia e la ea acasă.

La alegerile parlamentare din 25 februarie 2001 au participat 17 partide, organizații social-politice, blocuri electorale și 10 candidați independenți, iar în Parlamentul de legislatură a XV-a au accedat formațiunile politice care au depășit pragul electoral de 6%:

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 794 808 voturi (50,7%);

Blocul electoral “Alianța Braghiș” – 212 071 voturi (13,36 %);

Partidul Popular Creștin Democrat – 130 810 voturi (8,24%).

Scrutinul electoral din 6 martie 2005 nu ne-a pregătit la acest compartiment nici o surpriză, fiind stabilite următoarele rezultate:

f) numărul de alegători înscriși

în listele electorale – 2 270 668;

g) numărul de alegători înscriși în listele suplimentare – 159 869;

h) numărul alegătorilor care au primit buletine de vot – 1 576 203;

i) numărul de alegători care au participat la votare – 1 576 079;

j) numărul buletinelor de vot declarate nevalabile – 18 251.

Curtea Constituțională constată că dintre concurenții electorali înregistrați de Comisia Electorală Centrală au obținut mai mult de 6% și, respectiv, 12% din voturile valabile exprimate în ansamblu pe țară [9]:

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 716 336 voturi,

Blocul electoral “Moldova Democrată” – 444 377 voturi,

Partidul Popular Creștin Democrat – 141 341 voturi.

La scrutinul din 6 martie 2005 au participat în campania electorală 23 de concurenți electorali, dintre care 12 candidați independenți.

Nici un candidat independent din cei înscriși în buletinele de vot nu au depășit pragul electoral de trei la sută [10].

Se cere totodată menționat că numărul alegătorilor care au votat la 6 martie 2005 nu diferă esențial de numărul participanților la alegerile parlamentare precedente – din 22 martie 1998 și 25 februarie 2001. La toate aceste scrutine electorale au participat:

- la alegerile parlamentare din 22 martie 1998 – 60 de candidați independenți;

- la scrutinul din 25 februarie 2001 – 10 candidați independenți,

- la scrutinul din 6 martie 2005 – 12 candidați independenți.

Toți concurenții electorali – candidați independenți în cadrul alegerilor parlamentare din 1998, 2001, 2005, 2009, 2009 și 2010 au încercat să-și realizeze dreptul

constituțional stipulat în art. 38 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova – dreptul de a fi ales, dar fără sorți de izbîndă, fiindcă legiuitorul nu a fost și nu este încă pregătit să acorde șanse reale acestei categorii de concurenți electorali, pentru ca ei să poată accede în Parlament.

În alegerile Parlamentului de legislatură a XIII-a din 1994, pentru candidații independenți au votat 45 000 de cetățeni, sau 2,34%.

În alegerile Parlamentului de legislatură a XIV-a din 22 martie 1998, inițial s-au înscris în competiție electorală 68 de candidați independenți, iar la final au ajuns 60. **Pragul electoral – 4%.**

Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr. 894-XIV din 23.03.2000 pentru modificarea și completarea Codului electoral (MO al RM nr. 59 din 25.05.2000), stabilește la art. 86 alin. (1) CE al RM pragul de reprezentare pentru partidele politice, blocurile electorale de 6%, iar conform prevederilor art. 87 alin. (3) CE, pentru candidații independenți se stabilește un **prag de reprezentare de 3%.**

La alegerile Parlamentului de legislatură a XV-a din 25 februarie 2001 au participat 27 concurenți, dintre care 10 candidați independenți. **Pragul electoral – 3%.**

În 2001, pentru majorarea nejustificată a pragului electoral de la 4% la 6% a plătit amarnic în fața electoratului Partidul Democrat. Vom menționa că și în scrutinul din 2001 nici un candidat independent nu a acumulat 3% din voturi – prag electoral stabilit pentru concurenții electorali – candidați independenți. În 2001 la alegerile parlamentare au participat 1606703 de alegători din 2379491 înscriși în listele electorale.

La scrutinul din 6 martie 2005, alegerile Parlamentului de **legislatura a XVI-a** au participat în campania electorală 23 de concurenți electorali, dintre care 12 candidați independenți. **Pragul electoral – 3%.**

Nici un candidat independent din cei înscrși în buletinele de vot nu au depășit pragul electoral de trei la sută [11].

Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr. 176-XVI din 22.07.2005 pentru modificarea și completarea Codului electoral (MO al RM nr. 107 din 12.08.2005, art. 535), stabilește la art. 86 alin. (2):

lit.a) pragul de reprezentare pentru partide politice, organizații social-politice – de 4%,

lit.b) pentru blocuri electorale din 2 partide politice s-au organizații social-politice și mai multe – de 8%,

lit.c) se exclude.

Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr. 76-XVI din 10.04.2008 pentru modificarea și completarea Codului electoral nr. 1381-XIII din 21.XI.1997 (MO al RM nr. 83 din 07.05.2008, art. 283), stabilește la art. 86 alin. (2):

lit.a) pragul de reprezentare pentru partide politice, organizații social-politice – de 6%,

lit.b) se exclude.

Codul electoral are mai multe carențe: alin. (2) din art. 86 CE conținea o singură dispoziție statuată la lit.a), fiindcă celelalte dispoziții inserate de legiuitor la lit.b) și c) au fost între timp excluse. În opinia noastră, este vorba de nerespectarea întocmai a unei proceduri prevăzute de tehnica legislativă. Această greșală poate fi corectată prin redactarea respectivului alineat: el nu trebuia să conțină în anul 2008 nici o diviziune însemnată, de regulă, cu litere la-

tine mici și o paranteză. **Cum poate exista un alineat cu o singură diviziune (literă)?** Art. 86 alin. (2) Cod electoral:

lit.a)

lit.b) *exclusă la ultima modificare,*

lit.c) *exclusă.*

Propun ca partidele politice să includă în programele electorale obligația de a acorda șanse reale candidaților independenți să accedă în parlament prin stabilirea pragului electoral de 1%.

Care este logica în acțiunile legiuitorului nostru atunci când intervine cu modificări și completări în legislație după scrutinul electoral din 6 martie 2005 și modifică pragul electoral de la 6% la 4% pe data de 22 iulie 2005 (în vigoare de la 12.VIII.2005), iar mai apoi în ajun de alegeri, pe data de 10 aprilie 2008, revine la pragul de 6% (în vigoare de la 7 mai 2008)? **Am înțeles că aceasta este o lecție a “democrației” moldovenești.**

Norma juridică prin care a fost stabilit pragul electoral de 4% nici nu a apucat să fie aplicată, că a și fost modificată. Cum se explică faptul că legiuitorul modifică pragul electoral pentru partidele politice de la 6% la 4%, apoi revine la situația inițială? Legea putea fi modificată dacă prevederile acesteia erau probate în practică, dar la ce bun să modifice o lege care nu a fost testată într-un scrutin electoral?

În acest caz, cu regret, constatăm că Parlamentul de legislatura a XVI-a s-a transformat într-o “creșă” pentru adulți. Nu poate și nu trebuie legiuitorul să se comporte asemenea unui copil capricios, care azi adoptă o lege, iar mâine modifică sau chiar abrogă aceeași lege.

Curtea Constituțională, prin aviz [12], confirmă legalitatea

alegerii Parlamentului Republicii Moldova de **legislatura a XVII-a, ales la 5 aprilie 2009**, iar prin hotărîrea sa [13] validează mandatele de deputat. Totodată, menționăm faptul că în acest dosar a fost expusă o opinie separată a unui judecător [14], care consideră că avizul Curții Constituționale a fost adoptat cu abateri de la procedura jurisdicției constituționale.

Curtea constată existența unui sistem politic competitiv și pluralist, iar încadrarea unui număr mare de partide politice și candidați independenți în cursa electorală a oferit alegătorilor posibilitatea de a-și exprima opțiunile autentice. La scrutin au participat 1555577 de alegători, sau 58,35 la sută, ceea ce constituie mai mult de $\frac{1}{2}$ **din numărul de persoane înscrise în listele electorale**, certificând valabilitatea scrutinului. Curtea Constituțională constată că dintre concurenții electorali înregistrați de Comisia Electorală Centrală mai mult de 6% din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară au obținut:

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 760139 – 49,48%;

Partidul Liberal – 201812 – 13,14%;

Partidul Liberal Democrat – 190932 – 12,43%;

Alianța Moldova Noastră – 150110 – 9,77%.

În cursa electorală inițial au fost înscrise 21 de partide politice și 6 candidați independenți, rămânând la finele scrutinului 18 partide și 5 candidați independenți. **Nici un candidat independent nu a depășit pragul electoral de trei la sută.**

Alegerile din 5 aprilie 2009 s-au desfășurat preponderent în condițiile pluralismului politic, într-o atmosferă calmă, deschisă,

fără incidente de natură să împiedice alegătorii să-și exercite dreptul la vot.

Prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 2243-IV din 15 iunie 2009, parlamentul de legislatura a XVII-a a fost dizolvat, stabilindu-se desfășurarea alegerilor în noul parlament pentru data de 29 iulie 2009.

Autorul a atenționat autoritățile și societatea asupra faptului că dizolvarea (mai exact stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate) s-a efectuat în temeiul unei norme legale (art. 76 alin. (3) din Codul electoral) ce urma a fi contestată și declarată neconstituțională de Curtea Constituțională, fapt reconfirmat de Parlament, care la propunerea noastră a modificat acea prevedere din Codul electoral. La scrutinul din 29 iulie 2009 au participat 8 partide politice.

Curtea Constituțională confirmă că la **29 iulie 2009, parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVIII-a** a fost ales în mod legal [15] și prin hotărîrea sa validează mandatele de deputat [16].

Curtea a constatat că numărul de alegători înscrși în listele electorale și în listele suplimentare pe întreaga țară a constituit 2 708 381 de persoane, la scrutin au participat 1591757 de alegători, sau 58,77 la sută, ceea ce **constituie mai mult de 1/3**.

Astfel, Curtea Constituțională constată că, dintre concurenții electorali înregistrați la Comisia Electorală Centrală, mai mult de *cinci la sută* din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară au obținut:

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 706732 – 44,7%;

Partidul Liberal Democrat – 262028 – 16,6%;

Partidul Liberal – 232108 – 14,7%;

Partidul Democrat – 198268 – 12,5%;

Alianța Moldova Noastră – 116194 – 7,3%.

Curtea Constituțională constată că scrutinul parlamentar din 29 iulie 2009 s-a desfășurat conform prevederilor legale și standardelor internaționale cu privire la alegerile democratice. Rezultatele scrutinului reflectă voința autentică a alegătorilor. În procesul alegerilor și la numărarea voturilor nu au fost comise încălcări ale Codului electoral de natură să influențeze rezultatele votării.

În conformitate cu art. 86, art. 87 și art. 88 din Codul electoral, prin hotărîrile nr. 2883 și nr. 2884 din 4 august 2009, Comisia Electorală Centrală a aprobat și-rul descrescător de voturi valabil exprimate, obținute de concurenții electorali, a stabilit numărul de mandate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVIII-a, obținute de concurenții electorali care au atins pragul minim de reprezentare, a atribuit mandatele de deputat în Parlamentul Republicii Moldova concurenților electorali conform listei valorilor și-rului descrescător, a întocmit lista concurenților electorali cărora li s-au atribuit mandate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVIII-a.

Potrivit art. 87 și art. 88 din Codul electoral, Comisia Electorală Centrală a distribuit mandatele de deputat în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVIII-a, după cum urmează:

1. Partidului Comuniștilor din Republica Moldova – 48 mandate;

2. Partidului Liberal Democrat din Moldova – 18 mandate;

3. Partidului Liberal – 15 mandate;

4. Partidului Democrat din Moldova – 13 mandate;

5. Partidului politic Alianța Moldova Noastră – 7 mandate.

Art. 69 alin. (1) din Constituție prevede că deputații intră în exercițiul mandatului sub condiția validării. Conform art. 62 din Constituție, Curtea Constituțională, la propunerea Comisiei Electorale Centrale, hotărăște validarea mandatului de deputat sau nevalidarea lui în cazul încălcării legislației electorale. Curtea Constituțională nu a constatat încălcări ale prevederilor Codului electoral la numărarea și la atribuirea mandatelor obținute de concurenții electorali.

În temeiul concluziilor comisiei de experți a Academiei de Științe a Moldovei, se consideră greșită metoda de calcul aplicată de către Comisia Electorală Centrală la distribuirea mandatelor de deputat, deoarece această metodă încalcă principiul egalității votului, statuat de Constituție și de Codul electoral. Formula corectă, consideră ei, prevede aplicarea criteriului numărului egal de voturi pentru fiecare mandat de deputat. Pentru distribuirea justă a mandatelor trebuie aflată valoarea numerică a unui mandat de deputat, apoi numărul de voturi valabil exprimate pentru fiecare concurent electoral se împarte succesiv la valoarea numerică a unui mandat, inclusiv sutimile.

Potrivit concluziilor Comisiei de experți a Academiei de Științe a Moldovei, calculele efectuate de Comisia Electorală Centrală corespund metodologiei D'Hondt. Comisia a menționat totodată că aplicarea acestei metodologii avantajează partidele mari și le dezavantajează pe cele mici, parti-

dului majoritar atribuindu-i-se, de regulă, cel puțin un mandat suplimentar.

Curtea Constituțională menționează că Comisia Electorală Centrală a calculat numărul de mandate obținut de concurenții electorali prin împărțirea succesivă a numărului de voturi valabil exprimate pentru fiecare concurent electoral la 1, 2, 3, 4... pînă la cifra ce corespunde numărului de mandate stabilit de Parlament, în conformitate cu art. 87 alin. (1) din Codul electoral. Aplicarea altor metode de calcul, inclusiv a celei propuse de AȘM, ar duce la încălcarea dispozițiilor art. 87 din Codul electoral.

În context, Curtea subliniază că interpretarea, adoptarea, modificarea, abrogarea legilor sînt de competența exclusivă a Parlamentului (art. 66 lit.a) și c) din Constituție).

Prin Decretul nr. 563-V din 28 septembrie 2010, în temeiul art. 78 alin. (5) din Constituție și art. 76 alin. (3) din Codul electoral, pe data de 29 septembrie 2010 Președintele Republicii Moldova a dizolvat parlamentul de legislatura a XVIII-a, stabilind desfășurarea alegerilor în noul parlament pentru data de 28 noiembrie 2010.

Prin Hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 3981 din 18 decembrie 2010 cu privire la participarea alegătorilor la votare în ziua de 28 noiembrie 2010, adoptată în urma renumărării voturilor din 15 decembrie 2010, alegerile anticipate în **Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XIX-a din 28 noiembrie 2010** au fost considerate valabile. S-a constatat că numărul de alegători, incluși în listele electorale de bază și suplimentare, este de 2 810 936, la votare au participat 1 733 051 alegători. Rata participării alegătorilor la votare în ziua de 28 no-

ieembrie 2010 este de 63,37 la sută, **ceea ce constituie mai mult de 1/3** din numărul de persoane înscrise în listele electorale.

Potrivit rezultatelor renumărării voturilor din 15 decembrie 2010, concurenții electorali au obținut 1 720 993 de voturi valabil exprimate.

Totodată, s-a constatat că **pragul minim de reprezentare de 4 la sută** din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară, stabilit de art. 86 din Codul electoral pentru un partid, o organizație social-politică, a fost atins de Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat din Moldova și Partidul Liberal. În conformitate cu Hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 3984 din 18 decembrie 2010, mai mult de 4 la sută de voturi valabil exprimate în ansamblu pe țară au obținut:

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 677069, 40%, 40 de mandate;

Partidul Liberal Democrat din Moldova – 506253, 30%, 30 de mandate;

Partidul Democrat din Moldova – 218620, 13%, 13 mandate;

Partidul Liberal - 171336, 10%, 10 mandate.

Mandatele de deputat rămase nedistribuite (8) au fost repartizate succesiv concurenților electorali. Astfel, fiecare dintre cei patru concurenți electorali, care au atins pragul de reprezentare în Parlament, a obținut cîte 2 mandate, numărul total al mandatelor obținute fiind: PCRM – 42; PLDM – 32; PDM – 15; PL – 12.

Curtea Constituțională confirmă legalitatea [17] alegerii Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XIX-a și validează mandatele deputaților [18].

Curtea a constatat că pe parcur-

sul campaniei electorale și în ziua alegerilor, în cadrul numărării voturilor în scrutinul din 28 noiembrie 2010 concurenții electorali și alegătorii au sesizat Comisia Electorală Centrală asupra unui șir de încălcări: majorarea ilegală a numărului alegătorilor înscrși în listele suplimentare; majorarea numărului buletinelor de vot declarate nevalabile din contul concurentului electoral PCRM; cazuri de falsificare a numărului de voturi obținute de unii concurenți electorali; efectuarea agitației electorale în ziua alegerilor și în ziua precedentă, difuzarea invitațiilor la votare în ziua precedentă alegerilor; utilizarea resurselor administrative, nesuspendarea din funcție a unor candidați înscrși pe listele concurenților electorali; comiterea unor erori și înscrierea de nume fictive în listele electorale; distribuirea gratuită de produse alimentare alegătorilor de către unii concurenți electorali; existența afișelor electorale în ziua alegerilor; neaplicarea ștampilei „Alegeri” în fișa de însoțire a buletinului de identitate; votarea cu act de identitate fără viză de domiciliu sau cu pașaport pentru ieșire din țară; deplasarea organizată a studenților care au votat în România pentru a vota și în Republica Moldova; refuzul cererilor pentru votare la domiciliu de către președinții birourilor electorale; scoaterea buletinului de vot în afara secției de votare; votarea cu buletine de vot perfectate pe foi de formatul A4 în unele secții amplasate peste hotarele țării. CEC a menționat că numărul alegătorilor înscrși în listele electorale suplimentare a crescut ca urmare a modificărilor și completărilor operate în ultimul timp în Codul electoral.

După cum rezultă din datele Comisiei Electorale Centrale, ci-

fra buletinelor de vot declarate nevalabile în alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010, raportată la numărul de alegători care au participat la votare, n-a depășit cifra înregistrată în scrutinele precedente.

Cererea PCRМ de a declara nevalabile 929 de buletine de vot perfectate pe foi de formatul A4 a fost acceptată de Comisia Electorală.

În urma renumărării voturilor în secția de votare nr. 49 din satul Rublenița, r-nul Soroca, PCRМ a obținut suplimentar 395 de voturi, cazul fiind investigat de către procuratura raională conform legislației în vigoare.

În același timp, Comisia Electorală Centrală a refuzat cererea concurentului electoral PCRМ de a fotografia/copia listele electorale suplimentare sau de a transcrie datele de pe declarațiile depuse de studenții care au participat la votare, invocând confidențialitatea datelor cu caracter personal. Contestația PCRМ asupra hotărârii Comisiei Electorale Centrale cu privire la acest caz a fost respinsă de Curtea de Apel Chișinău ca nefondată, hotărârea Curții de Apel fiind menținută prin decizia Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție. Avînd în vedere cele enunțate, Curtea Constituțională constată că scrutinul parlamentar din 28 noiembrie 2010 s-a desfășurat conform prevederilor legale și standardelor internaționale cu privire la alegerile democratice. Rezultatele scrutinului parlamentar reflectă voința autentică a alegătorilor din Republica Moldova. În procesul alegerilor și la numărarea voturilor nu au fost comise încălcări ale Codului electoral de natură să influențeze rezultatele votării și atribuirea mandatelor.

La 28 noiembrie 2010 au avut loc alegerile anticipate pentru Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XIX-a.

Art. 69 alin. (1) din Constituție prevede că deputații intră în exercițiul mandatului sub condiția validării. Conform art. 62 din Constituție, Curtea Constituțională, la propunerea Comisiei Electorale Centrale, hotărăște validarea mandatului de deputat sau nevalidarea lui în cazul încălcării legislației electorale. Curtea relevă că legislația nu conține prevederi clare referitoare la procedura de control al candidaților de către organele abilitate după atribuirea mandatelor de către Comisia Electorală Centrală și pînă la validarea mandatelor de către Curtea Constituțională. În legătură cu această constatare, Curtea Constituțională a adoptat o adresă.

Pe lângă verificarea concurenților electorali sub aspectul corespunderii criteriilor legale necesare pentru a putea candida la funcția de deputat, Curtea Constituțională, conform art. 62 din Constituție, pentru a hotărî validarea mandatului de deputat, trebuie să se convingă că persoana nu a încălcat legislația electorală.

În ședința Curții, reprezentantul PCRМ a solicitat suspendarea validării mandatului de deputat atribuit lui Știrbate Petru, ales pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova, pînă la adoptarea unei decizii în cauza penală intentată acestuia pentru încălcarea legislației electorale. Conform informației prezentate de Procuratura Generală, în cadrul comisariatului de poliție al raionului Orhei la 10 decembrie 2010 a fost inițiată o acțiune penală în baza art. 182 din Codul penal privind încălcarea legislației electorale. Curtea Constituțională constată însă

că pînă în prezent procuratura nu a examinat cazul, deși art. 70 din Codul electoral prevede un termen de 5 zile, lui Știrbate Petru nu i-a fost recunoscută nici calitatea de bănuț. Avînd în vedere că nu există nici un act care să certifice vinovăția lui Știrbate Petru, Curtea Constituțională nu poate conchide că el a încălcat legislația electorală. Astfel, Curtea Constituțională validează mandatele tuturor deputaților aleși în Parlament.

La alegerile parlamentare anticipate din noiembrie au participat mai mulți candidați independenți, în comparație cu scrutinele precedente. Acest lucru se datorează probabil și micșorării de la trei la două procente a pragului electoral de accedere în Parlament a candidaților independenți. La alegerile din 5 aprilie 2009, au concurat 6 candidați independenți, iar la cele din 29 iulie 2009 – nici unul.

La 28 noiembrie 2010, la alegerile anticipate pentru Parlamentul Republicii Moldova au participat 39 de concurenți electorali: 20 partide politice și 19 candidați independenți. Pragul minim de reprezentare în parlament constituie următoarele proporții din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară: pentru un partid politic - 4%, pentru un candidat independent - 2%. Potrivit CEC, alegerile anticipate din 28 noiembrie 2010 în Parlamentul Republicii Moldova sînt considerate valabile, prezența la vot a alegătorilor fiind de 59,10%. Legiuitorul a decis să micșoreze pragul minim de reprezentare pentru candidatul independent pînă la 2 la sută, completînd art. 86 alin. (2) cu litera d) din Codul electoral cu următorul conținut: “pentru un candidat independent – 2 la sută” [19].

Sperăm, totuși, că odată cu alegerea noului legislativ, carul și în această direcție se va mișca din

loc, deoarece, potrivit lui Otto von Bismarck, "Politica este arta posibilului și știința relativului" [20, p. 135].

În opinia noastră, trebuie micșorată componența numerică a parlamentului de la 101 deputați pînă la 71, fapt ce ar da posibilitate ca munca parlamentarilor să devină mai transparentă, eficientă și mai productivă. Sistemul electoral benefic pentru Republica Moldova ar fi sistemul electoral mixt, în care deputații ar urma să fie aleși atît prin utilizarea sistemului electoral majoritar, cît și celui proporțional. Astfel, existența noțiunii de candidat independent în alegerile parlamentare din Codul electoral ar putea fi, într-un fel, justificată. Ar fi bine ca propunerile legislative să nu poarte numai caracter declarativ, iar normele juridice adoptate să fie aplicate în practică.

Ținem să subliniem că sîntem împotriva așa-numitei teorii a "votului util" sau a "votului pierdut", de aceea pragul electoral stabilit pentru concurenții electorali trebuie să fie unul real. Aceasta ar da posibilitatea accederii mai multor concurenți electorali în parlament și schimbarea coloritului gri pe care îl avem de la un timp încoace. *Instituția juridică – candidat independent, rămîne a fi una fără sorți de izbîndă pentru alegerile parlamentare din Republica Moldova. În alegerile generale locale, desfășurate pentru ocuparea funcțiilor eligibile în autoritățile publice locale de nivelele I și II, această instituție și-a găsit o aplicare practică, iar pentru scrutinul electoral desfășurat pentru alegerea Parlamentului Republicii Moldova instituția dată rămîne una fictivă.*

Experiența scrutinelor electorale parlamentare desfășurate la

22 martie 1998, 25 februarie 2001, 6 martie 2005, 5 aprilie 2009, 29 iulie 2009, 28 noiembrie 2010 confirmă, cu regret, teza enunțată în titlul acestui articol.

În opinia noastră, pluralismul politic urmează a fi asigurat nu numai de către partidele politice și alte organizații social-politice care sînt concurenți electorali în alegerile parlamentare, ci și de către concurentul electoral candidat independent. Pluralismul politic constituie o condiție *sine qua non* a democrației. Se consideră că nu poate exista democrație fără pluralism politic. ***Pluralismul politic presupune, de asemenea, competiția dintre toate formele de exprimare a spiritului, aceasta devenind – tot mai mult – un mijloc de afirmare a valorilor.***

Pluralismul politic sub forma cea mai dezvoltată – pluripartitismul. Nimeni nu contestă rolul partidelor politice (PP) ca instituții politice menite să desfășoare o activitate sistematică în slujba poporului. PP sînt o necesitate pentru progresul social, dar mă întreb și vă întreb: **De ce partidele politice parlamentare care s-au perindat prin Parlamentul Republicii Moldova în ultimele legislaturi (XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX) nu doresc cu adevărat să-l aibă alături în calitate de concurent electoral pe candidatul independent în alegerile parlamentare, impunîndu-i un prag electoral de 2%?**

Sîntem pentru existența cu adevărat a acestei instituții juridice – candidat independent și în alegerile parlamentare nu dorim să fie etalat un joc "de-a democrația". Pluralismul politic urmează a fi asigurat nu numai de partidele politice, dar și de candidații independenți. Un sistem electoral mixt (proporțional și majoritar) ar fi o

soluție mai reușită pentru asigurarea reprezentativității reale a cetățenilor din teritoriul în Parlamentul Republicii Moldova.

Aparent, legiuitorul acordă candidatului independent dreptul nu numai de a participa la un scrutin electoral, ci și de a accede în parlament, dar de fapt el a stabilit, în viziunea noastră, criteriile discriminatorii față de candidatul independent ce aspiră la funcția de deputat.

Avînd în vedere voturile obținute în cadrul scrutinelor electorale din 1998, 2001, 2005, 2009, 2009, 2010 și făcînd o analiză a numărului de voturi acumulate de concurenții electorali – candidați independenți în alegerile parlamentare, am constatat că nici un concurent electoral – candidat independent nu a întrunit necesarul de voturi pentru a accede în parlament.

Paradoxul moldovenesc: în Parlamentul Republicii Moldova nu a fost ales nici un candidat independent, însă de fiecare dată după alegeri în parlament apar și deputați independenți, care își mai zic *neafiliați*.

Bravii deputați au instituit funcția de asistent al deputatului (din 2012), care poate fi exercitată de un asistent remunerat și de mai mulți asistenți voluntari. **Începînd cu anul bugetar 2012, o funcție de asistent al deputatului va fi remunerată din bugetul de stat.**

Cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică reprezintă o subdiviziune distinctă în cadrul autorității publice în care este instituită aceasta, cu personal propriu, avînd statut de serviciu, secție, direcție sau de direcție generală. **De un cabinet propriu pot fi asistați și deputații din Parlamentul Republicii Moldova. În cabinetul deputatului în parlament se instituie doar postul de asistent.**

Noi am avertizat autoritățile publice asupra faptului că este admisă o inadvertență la art. 43 din Legea nr. 355-XVI din 23.12.2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar, cu modificările ulterioare, unde cifra „11” urmează a fi substituită cu cifra „12”. **După cum vedem anexa nr. 12 este inexistentă. Atunci cum pot fi salarizate persoanele în cauză (asistenții deputaților), dacă Legea cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar nu prevede o asemenea anexă – nr. 12? Legea indică expres anexele nr. 1-11 care sînt parte integrantă a respectivei legi.**

În conformitate cu prevederile art. 60 alin. (1) din Constituție, Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.

Din anii '90 încoace, se resimte, ca o problemă acută, calitatea componenței corpului legislativ. Actualmente, legislația prevede expres faptul că deputatul poate fi ajutat în activitatea sa de un asistent remunerat și de asistenți voluntari. Într-o perioadă de criză financiară, deputații nu aveau dreptul moral să voteze asemenea proiecte de legi ce solicită cheltuieli suplimentare din bugetul de stat.

Cu regret, acesta-i soiul de parlamentari care au venit cu “spiska” partidelor și considerăm că ar fi potrivit să-l cităm pe Benjamin Disraeli, care într-o zi le-a zic colegilor săi din parlament: “Domnilor, jumătate dintre dvs. sînteți niște proști”. Cuvintele lui produsерă efectul unui fulger într-o zi senină. Toată lumea fu scandalizată și i se ceru să-și ia cuvintele înapoi.

Disraeli acceptă și răspunse prompt: “Domnilor, jumătate dintre dvs. nu sînt proști”.

Noi nu sîntem în drept să dăm asemenea calificative care pot fi concepute drept insulte etc., însă parafrazîndu-l pe Disraeli, putem spune cu referire la corpul legislativ al Republicii Moldova: **“- Domnilor, jumătate din componența corpului legislativ este prost pregătită pentru a legifera”.**

“- Domnilor, jumătate din componența corpului legislativ are competențele necesare de a legifera”.

Referințe bibliografice

1. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1508-XIII din 18 februarie 1998 privind asigurarea unității aplicării unor prevederi din Codul electoral pe întreg teritoriul republicii în campania electorală, la numărarea și atribuirea mandatelor, la confirmarea rezultatelor alegerilor în Parlamentul de legislatură a XIV-a. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 24-25 din 19 martie 1998, art. 158.

2. Ibidem.

3. Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 15 din 27 mai 1998 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi din Codul electoral și a Hotărîrii Parlamentului nr. 1508-XIII din 18 februarie 1998. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55 din 18 iunie 1998, art. 23.

4. Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 15 din 27 mai 1998 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi din Codul electoral și a Hotărîrii Parlamentului nr. 1508-XIII din 18 februarie 1998. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55 din 18 iunie 1998, art. 23.

5. Opinie separată a judecătorului Curții Constituționale Nicolae Chiseev. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55 din 18 iunie 1998.

6. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1508-XIII din 18 februarie 1998 privind asigurarea unității aplicării unor prevederi din Codul electoral pe întreg teritoriul republicii în campania electorală, la numărarea

și atribuirea mandatelor, la confirmarea rezultatelor alegerilor în Parlamentul de legislatură a XIV-a. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 24-25 din 19 martie 1998, art. 158.

7. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 444-XV din 24 decembrie 2004 privind stabilirea datei pentru alegerea Parlamentului. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 241 din 27 decembrie 2004, art. 1051.

8. Hotărîrea Curții Constituționale nr. 11 din 9 aprilie 1998 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova și validarea mandatelor deputaților aleși. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 34 din 16 aprilie 1998, art. 17.

9. Hotărîrea Curții Constituționale nr. 6 din 17 martie 2005 cu privire la validarea mandatelor deputaților aleși în cadrul scrutinului parlamentar din 6 martie 2005. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 42-45 din 21 martie 2005, art. 4.

10. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 17 martie 2005 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 42-45 din 21 martie 2005, art. 5.

11. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 17 martie 2005 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 42-45 din 21 martie 2005, art. 5.

12. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 22.04.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 83-85 din 30.04.2009, art. 7.

13. HCC nr. 7 din 22.04.2009 cu privire la validarea mandatelor deputaților aleși în Parlamentul Republicii Moldova de legislatură a XVII-a. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 83-85 din 30.04.2009, art. 6.

14. Opinia separată din 22 aprilie 2009 a judecătorului Curții Constituționale Victor Pușcaș. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 83-85 din 30.04.2009.

15. Avizul Curții Constituționale nr. 3 din 14.08.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 127-130 din 21.08.2009, art. 14.

16. HCC nr. 14 din 14.08.2009 cu privire la validarea mandatelor deputaților aleși în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVIII-a. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 127-130 din 21.08.2009, art. 15.

17. Avizul Curții Constituționale nr. 5 din 24.12.2010 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 257-258 din 27.12.2010, art. 31.

18. HCC nr. 31 din 24.12.2010 cu privire la validarea mandatelor deputaților aleși în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XIX-a. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 257-258 din 27.12.2010, art. 32.

19. Art. 86 alin. (2) lit.d) introdus prin Legea nr. 119 din 18.06.10 pentru modificarea și completarea Codului electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997. Monitorul Oficial al republicii Moldova nr. 108-109 din 29.06.2010, art. 332.

20. Corj Mihai. *Diplomația lui Otto von Bismarck în unificarea Germaniei & Dreptul tratatelor*. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2005.

PARTICULARITĂȚILE VINOVĂȚIEI – CONDIȚIE A APLICĂRII RĂSPUNDERII JURIDICE CIVILE CONTRACTUALE

Tatiana IVANCOVA,
doctorand

SUMMARY

In the following article, the author tried to explain the essence of some terms connected to the guilt as an important element of the institute of civil juridical responsibility, founding, first of all, on stipulations of the laws of the Republic of Moldova, still discussable problem because there are different opinions and regulations regarding it. The author makes a reference to literature of specialty, laws dedicated to guilt, its forms in Russia, Romania, and Republic of Moldova, under a historical and actual aspect, the author makes a number of conclusions, by means of which it is distinguished the essence, characteristic features, forms, necessity and peculiarities of the guilt as a condition of contractual civil juridical responsibility, different opinions of different authors which are or are not supported by the author. In the article there is also mentioned that at an international level there were undertaken the first attempts to create a unified regime of the term "guilt". The author refers just to the guilt in the framework of civil juridical contractual responsibility.

SUMAR

Autorul articolului încearcă să explice esența unor noțiuni legate de vinovăție în calitate de element important al institutului răspunderii juridice civile, în special pe baza reglementărilor din legislația Republicii Moldova, având în vedere că pînă în prezent există opinii și reglementări diferite ale acesteia. În articol se dă o caracteristică a literaturii de specialitate, a legislației privind vinovăția și formele acesteia în Rusia, România, Republica Moldova, atît sub aspect istoric, cît și sub aspect actual. Autorul trage un șir de concluzii prin care se evidențiază esența, caracterele, formele, necesitatea și particularitățile vinovăției în calitate de condiție a răspunderii juridice civile contractuale, de asemenea pune în evidență opiniile diverse ale mai multor savanți, care sînt sau nu sînt susținute de autor. Se menționează că la nivel internațional au fost întreprinse primele încercări de creare a unui concept unificat al noțiunii de vinovăție. Autorul se referă doar la vinovăția din cadrul răspunderii juridice civile contractuale.

Actualitatea cercetării acestei teme este evidentă, avînd în vedere nu numai necesitatea utilizării tot mai ample în activitatea economică a contractelor care creează temelia relațiilor contractuale și realizarea scopului cu privire la profit al participanților la activitatea de antreprenariat, ci și opiniile controversate ale savanților care studiază problema în discuție.

Un mare rol în asigurarea executării și în executarea corespunzătoare a contractelor îl joacă răspunderea juridică civilă, care are la bază cele patru elemente sau

condiții: fapta ilicită, prejudiciul, raportul de cauzalitate și vinovăția. În literatura de specialitate din țară și de peste hotare s-a vorbit și se vorbește însă despre un impas al vinovăției, de un recul al răspunderii civile subiective, de o slăbire a valorii sociale a vinovăției, în calitatea ei de instrument de măsurare a comportamentelor antisociale. Despre aceasta ne vorbește și faptul că aproape nu există discuții doctrinare privind importanța aplicării vinovăției în dreptul civil.

Unii autori s-au aventurat într-

o adevărată „cruciadă” împotriva vinovăției, ca fundament al răspunderii civile, prevestindu-i, mai devreme sau mai târziu, un sfârșit inevitabil [1, p. 148]. O asemenea înverșunare ar putea fi explicată dacă se iau în vedere virtuțile incontestabile ale răspunderii civile obiective, însă aceste virtuți nu justifică, totuși, concluzia că istoria răspunderii bazate pe vinovăție s-ar fi încheiat. Credem că se poate vorbi, mai degrabă, de o restrângere a domeniului de aplicare a răspunderii bazate pe vinovăție și, ca o consecință, de o încetare a dominației cvasiexclusive a vinovăției, înțelese ca fundament al responsabilității civile [2, p. 20].

Noi, susținând opiniile privind necesitatea și importanța vinovăției ca element sau condiție a răspunderii juridice civile, ne vom referi în continuare la unele particularități ale acesteia în cadrul răspunderii juridice contractuale, care au importanță la aplicarea răspunderii.

Evidențiind particularitățile vinovăției, este important să accentuăm că în doctrină există definiția specifică a vinovăției din cadrul relațiilor contractuale. Astfel, vinovăția civilă contractuală se consideră atitudinea subiectivă responsabilă a debitorului obligației contractuale față de fapta sa ilicită (și urmările acesteia) constând în neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau prin întârziere a obligației care îi incumbă. Vinovăția se consideră latura subiectivă a faptei debitorului contractual [2, p. 199].

Autorii ruși de asemenea consideră că vinovăția este una dintre condițiile importante și necesare în aplicarea răspunderii juridice civile contractuale [3, p. 32]. Astfel, chiar și în cazurile în care

legislația nu prevede vinovăția, ea se prezumă [5, p. 319].

Codul civil al Republicii Moldova reglementează vinovăția ca o condiție necesară stabilită debitorului, accentuând în care forme ale vinovăției apare răspunderea acestuia. Astfel, art. 603 prevede că debitorul poartă răspundere numai pentru dol (intenție) sau culpă (imprudența sau neglijență) dacă legea sau contractul nu prevede altfel, sau dacă din conținutul sau natura raportului nu reiese altfel. În art. 603 alin. (2) se accentuează că este nulă orice stipulație care îl eliberează anticipat pe debitor de răspundere în caz de dol sau culpă gravă. Art. 604 din CC RM stipulează că debitorul răspunde pentru vina reprezentantului său în aceeași măsură ca pentru propria vină. Această prevedere subliniază situația în care debitorul răspunde nu numai pentru fapta sa proprie, ci și pentru fapta altuia.

Așadar, această și alte prevederi din Codul civil, despre care vom discuta în continuare, ne vorbesc despre faptul că răspunderea contractuală la capitalul vinovăției are o reglementare expresă mai amănunțită decât cea delictuală, adică aplicarea acesteia depinde de forma sau gradele vinovăției.

O altă particularitate a vinovăției din cadrul relațiilor contractuale este necesitatea existenței unui contract încheiat în conformitate cu toate prevederile legale de valabilitatea acestuia. Astfel, contractul de fapt este principala particularitate care este o vinovăție modulată de contract, adică ea depinde de condițiile de validitate a contractului. Și aici este important să menționăm că gradele de vi-

novăție variază de la contract la contract.

În doctrina civilă se susține că delimitarea vinovăției din cadrul răspunderii civile contractuale de vinovăția delictuală trebuie să pornească de la specificul faptei ilicite, care în materia contractului se caracterizează prin neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau prin întârziere a obligațiilor contractuale [5, p. 78-90; 6, p. 357-358].

Specific pentru vinovăție în cadrul răspunderii juridice contractuale este stabilirea clauzelor penale în conținutul contractelor. În cazurile în care în lege sau în contract sînt stipulate una din formele clauzelor penale, partea care a încălcat obligațiile contractuale se face vinovată, indiferent de existența prejudiciului.

O altă particularitate a vinovăției din cadrul răspunderii contractuale apare la repararea prejudiciului cauzat prin neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau prin întârzierea îndeplinirii obligațiilor contractuale, avînd în vedere că art. 603 CC RM prevede că, debitorul poartă răspundere numai pentru dol (intenție) sau culpă (imprudență sau neglijență) dacă legea sau contractul nu prevede altfel sau dacă din conținutul sau natura raportului nu reiese altfel. **Din cele expuse rezultă că, indiferent de este sau nu este prejudiciu, debitorul va răspunde numai în caz de dol sau culpă.** Aceeași situație este prevăzută și în legislația altor state [2, p. 199; 4, p. 319]. Întinderea reparării se stabilește pe baza clauzelor contractului în cazul răspunderii contractuale, părțile putînd conveni să mărească sau să micșoreze cuantumul despăgubirii.

Debitorul contractual este obligat să repare doar prejudiciul efectiv și beneficiul nerealizat, el răspunzând pentru daunele imprevizibile la încheierea contractului numai în cazul în care a acționat cu vinovăție [7, p. 35].

Unii doctrinari moldoveni, analizând prevederile legale cu privire la vinovăție referitoare la contractul de transport, au estimat că în Capitolul XII din Codul civil, care este dedicat transportului, legiuitorul utilizează noțiunile de *vinovăție*, *intenție* sau *culpă gravă* și *vină*, și anume: cea de *vinovăție* în art. 999 alin. (2) și în art. 1008 alin. (1) din Codul civil; expresia *“intenție sau din culpă gravă”* în art. 988 alin. (2) și în art. 1019 din CC, iar termenul *“vină”* – doar într-un singur caz: în art. 989 alin. (1) din Codul civil. Subținem opinia autorilor *E. Cojocari*, *M. Eliescu*, *V. Cebotari* și *M. Bojoga* că termenul de culpă poate fi asimilat cu cel de greșeală. Având în vedere că în doctrina națională părerile sînt diferite în ceea ce ține de noțiunea de vină, considerăm că ea este sinonimul celei de vinovăție, nefiind necesare explicații suplimentare [8, p. 15].

În Convenția de la Montreal, de exemplu, nu se face distincție între gradele vinovăției, fiind utilizată expresia *neglijența sau altă acțiune greșită ori omisiune*, care include în sine intenția, culpa, vinovăția și vina. Observăm că în Convenție accentul se pune pe *“acțiunea greșită”*. Regula generală este că transportatorul de fiecare dată va fi responsabil, în virtutea prezumției vinovăției sale, putînd fi eliberat de răspundere numai dacă va dovedi greșeala în acțiunile celeilalte părți. *În ceea ce ne privește, avem rezerve cu privire*

la formularea dată, fiindcă în Convenție nu interesează gravitatea greșelii, ci lipsa ori prezența ei. Se impune concluzia că și cea mai neînsemnată greșeală ar putea fi calificată ușor ca “acțiune greșită ori omisiune” avînd ca efect răsturnarea prezumției și exonerarea cărăușului aerian de răspundere. În opinia noastră, Convenția de la Montreal încalcă grav drepturile consumatorilor și ale altor beneficiari ai serviciilor aeriene de transport, în acest sens mai reușite fiind reglementările din Codul civil al Republicii Moldova [1, p. 214-226].

Am estimat că cea mai frecventă formă a vinovăției prezentă în practica judiciară a Republicii Moldova cu privire la transportul aerian este culpa (greșeala). De exemplu, într-o decizie de speță, Curtea de Apel Chișinău a decis că o companie aeriană se face vinovată pentru neglijență, deoarece pasagerului i-a fost înregistrat eronat bagajul. În instanța de judecată păgubitul a confirmat culpa transportatorului, dovedind că în buletinul de bagaje și în extrasul registrului de bagaje figurează numere distincte. Reieșind din faptul că zborurile se realizează prin conexiune, companiile aeriene invocă, adeseori în mod eronat, că nu ar fi obligate la plata despăgubirilor, aducînd dovezi că bagajul întîrzie ori s-a pierdut din vina unui alt transportator.

Sînt dificile și cazurile în care instanța judecătorească urmează să determine între culpa transportatorului și cea a agenției de turism. Aducem ca exemplu speța cînd reclamantul avînd biletul tur-retur Chișinău-Frankfurt-New-York, la New-York returnul a fost anulat. Judecătoria Botanica și Curtea de

Apel Chișinău au respins pretențiile reclamantului ca fiind neîntemeiate, însă Curtea Supremă de Justiție judecă cauza și stabilește prezența unei vinovății mixte – a agenției de voiaj și a companiei aeriene, iar achitarea despăgubirilor a fost trecută în mod exclusiv pe seama companiei aeriene [12].

O particularitate a vinovăției ca element sau condiție a răspunderii juridice civile contractuale este și aceea că la recuperarea prejudiciului cauzat de cel vinovat se ține cont și de vina celui prejudiciat. Astfel, articolul 612 CCRM prevede că:

„(1) Dacă la nașterea prejudiciului sau a unei alte obligații de compensare a concurat vinovăția celui îndreptățit la despăgubire sau la compensare, existența și întinderea obligației de despăgubire sau de compensare depind de împrejurări și, în special, de măsura în care prejudiciul este cauzat de o parte sau de cealaltă parte.

(2) Dispoziția alin. (1) se aplică și atunci cînd vinovăția celui prejudiciat se restrînge la faptul ca el a omis să prîntîmpine sau să diminueze prejudiciul” [9].

Legislația în vigoare conține nu numai norme de drept ce reglementează conduita subiecților din societate, ci și norme ce contribuie la respectarea acestor subiecți. Acestea prevăd că orice încălcare a normelor de drept conduce și la o răspundere. Răspunderea este diferită: juridică, morală, politică etc. Răspunderea juridică are mai multe forme: penală, civilă administrativă, disciplinară etc. Pentru dreptul civil este specifică răspunderea juridică civilă. Atît literatura de specialitate, cît și legislația în vigoare nu prevede o definiție unică a răs-

punderii juridice civile. Pentru a ne aminti despre esența acesteia, noi expunem conținutul acelei definiții pe care o considerăm cea mai reușită. Astfel, răspunderea juridică civilă este o formă a răspunderii juridice care constă într-un raport de obligații în temeiul căruia o persoană este îndatorată să repare prejudiciul cauzat alteia prin fapta sa ori, în cazurile prevăzute de lege, prejudiciul pentru care este răspunzătoare [10, p. 23].

Răspunderea juridică civilă, în funcție de unele criterii, are mai multe forme, principalele fiind: răspunderea civilă contractuală și răspunderea civilă delictuală.

Analizând legislația civilă în vigoare (art. 215, 275 CC RM și altele), tragem concluzia că pentru aplicarea oricărei forme de răspundere civilă este necesară existența unui concurs de împrejurări, printre care și prezența următoarelor condiții: fapta ilicită sau neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau prin întârziere a obligațiilor; prejudiciul, raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită, neexecutarea sau executarea necorespunzătoare și prejudiciu, și culpa, greșeala sau vinovăția.

În acest articol ne vom referi doar la culpă, greșeală sau vinovăție, deoarece este una dintre cele mai complicate și puțin studiate în literatura de specialitate din Republica Moldova. Această noțiune este complicată, fiind totodată specifică și pentru alte forme ale răspunderii juridice: penală, administrativă, etc., care au alte reguli de explicare și de aplicare a noțiunilor. Astfel, de exemplu, în dreptul penal, noțiunea de *vinovăție* se folosește doar prin acest termen și este un element fundamental în aplicarea răspunderii penale, deoa-

rece în funcție de intenția subiectului crește și mărimea pedepsei.

Studiind literatura de specialitate, legislația în vigoare (art. 603, 475 CC RM), am observat că culpa este însoțită de sau înlocuită prin mai multe cuvinte, și anume: *culpă*, *vinovăție*, *greșală*, de aceea apare necesitatea unei unificări de ordin terminologic pentru răspunderea civilă. În continuare vom încerca să stabilim care dintre aceste noțiuni este mai corectă.

Pentru început, vom încerca să stabilim rolul, locul și definiția vinovăției ca o condiție a răspunderii civile. În literatura privind dreptul civil, vinovăția este definită ca atitudinea psihică pe care autorul a avut-o în momentul săvârșirii faptei ilicite sau, mai exact, în momentul imediat anterior săvârșirii acesteia față de faptă și urmările acesteia [13, p. 176]. Autorii citați consideră că vinovăția are mai multe forme, principalele fiind intenția și culpa.

În art. 603 din Codul civil al Republicii Moldova se concretizează că persoana care nu și-a executat obligația sau a executat-o necorespunzător poartă răspundere materială numai în caz de culpă (dol sau imprudență).

În literatura de specialitate română prin culpă, în sensul propriu-zis al acestui termen, se înțelege săvârșirea unei fapte ilicite, fără intenție, adică prin imprudență sau neglijență. În toate aceste izvoare, latura subiectivă a răspunderii juridice este exprimată prin termenul de "vinovăție," noțiune care desemnează, dimpotrivă, intenția și culpa propriu-zisă [14, p. 214].

Noțiunea de *culpă* nu poate cuprinde în conținutul său toate formele condiției subiective a răspunderii civile, de aceea în litera-

tura de specialitate s-a propus înlocuirea ei cu termenul "greșeală". În acest sens, pe baza celor arătate mai sus, preferăm terminologia Codului civil, pe care o acceptăm pentru a desemna generic atât greșeala intenționată, adică dolul, viclenia sau intenția, cât și greșeala neintenționată, adică culpa [15, p. 105-110]. Anume în acest sens este expusă noțiunea de culpă și în art. 603 din Codul civil al Republicii Moldova.

Aceste noțiuni sînt discutate și în literatura de specialitate a altor țări. În dreptul european s-au conturat două puncte de vedere sau concepții. În dreptul francez, marea majoritate a autorilor confundă noțiunea de *culpă* cu noțiunea de *illicit*. În această concepție, ilicitul și imputabilitatea constituie două elemente ale greșelii. De aceea, greșeala sau culpa este definită ca fiind încălcarea unei obligații preexistente prin care se aduce atingere unui drept [16]. În legislația civilă germană și în Codul civil elvețian fapta ilicită și greșeala sau culpa sînt două elemente distincte și inconfundabile, condiții de sine stătătoare ale răspunderii civile [17].

După cum s-a mai menționat, culpa este definită ca fiind atitudinea psihică a autorului faptei ilicite și păgubitoare față de fapta respectivă și față de urmările acesteia fapte [15, p. 170]. Din această definiție rezultă că, în ordine, culpa implică în special un element intelectual, și apoi unul volitiv. Elementul intelectual constă în reprezentarea în conștiința omului a semnificației sociale a faptei sale și în prevederea sau, cel puțin, în posibilitatea de prevedere a urmărilor acestei fapte. Pentru a fi răspunzătoare, persoana trebuie să

fie în măsură să-și dea seama că faptele sale încalcă interese legitime, adică să aibă conștiința caracterului antisocial al conduitei sale. Elementul volitiv se concretizează în procesul psihic și de deliberare și de luare a unei hotărâri cu privire la conduita sa. Procesul volitiv are două faze: deliberarea și decizia sau hotărîrea. Răspunderea juridică civilă se va angaja numai dacă, dintre mai multe conduite, autorul faptei a ales-o pe cea antisocială, deși putea să se oprească la o altă conduită compatibilă cu interesele societății. Aceste două elemente ale culpei – factorul intelectual și cel volitiv – se află într-o strînsă unitate [15, p. 179].

Studiind art. 603 din CC RM, am stabilit două forme ale culpei: culpa intenționată sau dolul și culpa neintenționată sau imprudența, sau culpa propriu-zisă. Avînd în vedere că legislația civilă în vigoare nu definește aceste noțiuni, ne vom referi în continuare la literatură de specialitate.

Dolul are două forme: dolul direct și dolul indirect.

Dolul ca intenție *directă* are loc atunci cînd făptuitorul își dă seama de caracterul antisocial al faptei sale, prevede consecințele acestuia și dorește ca ele să se producă.

Dolul *indirect* sau intenția indirectă este atunci cînd făptuitorul își dă seama de caracterul antisocial al faptei sale, prevede consecințele acesteia și, cu toate că nu le urmărește, acceptă posibilitatea producerii lor.

Culpa este în formă de imprudență și neglijență.

Imprudența are loc atunci cînd făptuitorul își dă seama de caracterul antisocial al faptei sale, prevede consecințele ei, pe care nu le

acceptă, sperînd, în mod ușuratic, că ele nu se vor produce.

Neglijența are loc atunci cînd făptuitorul nu își dă seama de caracterul antisocial al faptei și nu prevede consecințele acesteia, deși trebuia și putea să le prevadă [14, p. 216-217].

Trebuie să accentuăm că distincția sus-menționată nu prezintă un interes deosebit, fiindcă răspunderea civilă are la bază principiul reparării integrale a prejudiciului care reiese din art. 215, 475 ale Codului civil al Republicii Moldova, dar această distincție este necesară, deoarece în practica de toate zilele și chiar în cea judiciară se confundă importanța vinovăției în dreptul civil cu specificul importanței ei în dreptul penal, mai ales la delict, și atunci este foarte greu de examinat unele acțiuni civile. Această distincție este importantă și în cazurile în care prejudiciul a fost cauzat prin fapta ilicită a două sau mai multe persoane, cînd persoana a fost doar parțial asigurată de răspundere civilă etc.

Categoria culpei presupune mai multe concepte, avînd în vedere că intenția ilicită este una dintre formele fundamentale ale vinovăției. Spre deosebire de intenție, care a preocupat mai mult doctrina penală, culpa a reținut și continuă să rețină în egală măsură atenția tuturor autorilor care cercetează diferite forme ale răspunderii juridice [18, p. 18].

Ca fenomen juridic, culpa este consacrată afît de Codul penal al Republicii Moldova (art. 18), cît și de Codul civil (art. 1398). În alte legislații, o definiție legală a culpei este rar întîlnită. De exemplu, din prevederile Codului penal al Republicii Moldova (art. 18) rezultă că imprudența poate fi de-

finită ca o formă de vinovăție ce se caracterizează prin aceea că făptuitorul prevede rezultatul faptei sale, pe care însă nu-l acceptă, ci socotește fără temei că acesta nu se va produce, sau nu prevede deloc rezultatul faptei, deși putea și trebuia să-l prevadă. Potrivit art. 1398 Cod civil al RM, delictul civil constă în fapta omului contrară legii și culpabilă, prin care se cauzează altuia un prejudiciu.

Cercetînd definiția legală a culpei, dată în textele citate, constatăm că, în esență, conținutul acestui concept este identic în penal și civil, adică: imprudența, neglijența, nesocotința etc.

Această constatare nu trebuie însă să ducă la concluzia că între culpa penală și cea civilă nu există careva diferențiere. Ele se deosebesc, în special, prin sfera lor. Așa cum precizează M. N. Costin, „dacă în penal culpa există numai atunci cînd un rezultat infracțional se produce fără ca autorul faptului ilicit, care l-a generat, să fi intenționat acest lucru, în civil prin noțiunea de culpă se desemnează în mod frecvent și noțiunea de intenție ilicită, făcîndu-se distincție între culpa neintenționată – culpa propriu-zisă - și culpa intenționată. Totodată, dacă în dreptul civil este considerată culpă chiar cea mai neînsemnată neglijență sau greșeală care antrenează cauzarea unui prejudiciu, în dreptul penal, pentru ca să existe culpă, este necesar ca neglijența, imprudența etc. să fi fost de așa natură încît să producă consecințele negative în-criminate prin lege”.

Din cele menționate anterior, ca formă a vinovăției culpa se poate realiza prin mai multe modalități. De aceea, în doctrina juridică există mai multe opinii în ceea ce

privește conținutul acestora. Unii autori deosebesc două modalități principale: culpa cu prevedere și culpa simplă [22, p. 20]. Culpa cu prevedere include ușurința, temeritatea, imprudența; culpa simplă – greșeala, neglijența, neatenția, imprudența.

Alți autori consideră că principalele modalități ale culpei sînt: imprudența, neglijența, inabilitatea sau nepriceperea, neatenția [18, p. 241]. Culpa poate fi cu previziune (imprudența) și fără previziune (neglijența) [20, p. 162, 188]. În doctrina rusă sînt studiate două modalități: imprudența (ușurința) și neglijența [21, p. 54, 547].

În lipsa unor precizări în textele de lege și a unui punct de vedere unitar în doctrina juridică asupra acestei probleme, considerăm că principalele modalități ale culpei sînt: imprudența (ușurința), neglijența și inabilitatea (nepriceperea).

a) Culpă prin *imprudență* (ușurința) este atunci cînd autorul faptei ilicite a prevăzut rezultatul posibil al faptei sale, nu a acceptat însă acest rezultat și nici nu l-a dorit, sperînd în mod ușuratic că el nu se va produce. Imprudența apare ca o lipsă de diligență; a fi imprudent înseamnă a fi lipsit de diligența pe care legea o pretinde din partea tuturor cărora li se adresează. În ceea ce privește limitele diligenței, în doctrină se face deosebire între persoane obișnuite, nepregătite într-un domeniu de activitate, și profesioniști, de la care se cere o diligență specială, un maximum de prudență și precauție, deoarece cunoștințele lor tehnice le permit să prevadă și să ia măsurile corespunzătoare pentru a nu se produce rezultatul vătămător. Profesioniștilor li se poate

imputa o imprudență atunci cînd nu se respectă regulile generale ale exercițiului profesiei sau ale specialității în care lucrează [22, p. 520].

b) Culpa prin *neglijență*. Din definiția adoptată de lege pentru această modalitate a culpei rezultă următoarele condiții:

- făptuitorul să nu fi prevăzut rezultatul acțiunii sale;

- făptuitorul să fi avut obligația și posibilitatea de a prevedea, așa cum este cazul în care este uitat aragazul deschis, iar în urma unei puternice emanații de gaze se produce o explozie soldată cu pierderi de vieți omenești și cu importante pagube materiale.

Aceste două forme ale culpei acționează în toate ramurile de drept, ele apărînd uneori sub forma inabilității (nepriceperii). *Inabilitatea* constă în inaptitudinea de a exercita o activitate, o profesie în mod corect, care presupune cunoașterea unor reguli, principii, precum și o anumită abilitate profesională, o anumită stăpînire a acestor cunoștințe, pricepere în întrebuițarea unor mijloace adecvate activității sau specialității respective. Atunci cînd, ca urmare a inabilității se produce un rezultat prejudiciabil, fapta este săvîrșită prin imprudență.

Nu este exonerat de răspundere și acela care nu s-a străduit să vadă sau să înțeleagă împrejurările, cînd în mod normal trebuia să le înțeleagă. El se află în culpă atunci cînd neînțelegerea unor împrejurări care au condus la săvîrșirea faptei ilicite se datorează lipsei sale de atenție.

În materia dreptului civil culpa desemnează, în general, vinovăția sub toate formele sale. Formele culpei civile sînt intenția (dolul),

imprudența și neglijența. Se mai face distincție între *culpa prin comisiune* (culpa *in comittendo*), cum ar fi faptul de a lovi o persoană, și *culpa prin omisiune* (culpa *in omittendo*), cum ar fi cazul în care chiriașul nu previne proprietarul de uzurparea bunurilor lui, închiriate de către un terț. De asemenea, se mai face deosebire între *culpa contractuală*, care se săvîrșește cu ocazia executării unui contract, și *culpa delictuală*, care constă dintr-o faptă ilicită ce cauzează altuia un prejudiciu, creînd astfel obligații. În *materie contractuală*, culpa este prezumată; în *materie delictuală* sau *cvasidelictuală*, culpa nu se prezumă, ea trebuie dovedită de către persoana care pretinde că a suferit o pagubă.

Din cele expuse mai sus rezultă că în dreptul civil, legislația civilă a Republicii Moldova vinovăția este o condiție sau un element esențial al răspunderii juridice civile. Ea transformă ilicitul în imputabil, însă datorită complexității extraordinare a vieții sociale căreia îi vine în întîmpinare norma juridică civilă, nu se poate explica întotdeauna și evidenția suficient de clar prezența factorului subiectiv reproșabil în cadrul conduitelor umane. O asemenea dificultate duce de multe ori, cu pași mărunți, dar siguri, spre judecăți eronate, spre un fals adevăr judiciar, care eșuează fie într-o exonerare de răspundere civilă nejustificată, fie în condamnarea la despăgubiri civile acolo unde, în realitate, nu există nici cea mai mică fărîmă de atitudine subiectivă culpabilă.

Răspunderea civilă contractuală este întotdeauna o răspundere bazată pe culpă, cu excep-

ția cazurilor în care debitorul a promis expres repararea prejudiciului și pentru cazurile în care legea exonerează de răspundere. Este vorba despre agravarea răspunderii civile contractuale, care este posibilă, deoarece normele juridice care disciplinează răspunderea civilă contractuală au un caracter suplétiv.

Considerăm că, și în aceste situații, răspunderea juridică civilă contractuală are de asemenea un fundament subiectiv, deoarece ea este condiționată de voința părții contractante care a acceptat în mod expres să răspundă, chiar și în cazul în care prejudiciul nu se datorează culpei sale.

Admisibilitatea clauzelor cu privire la răspunderea contractuală are atât plusuri, cât și minusuri. Clauzele de răspundere extensive (care agravează răspunderea) trec asupra debitorului sarcina tuturor cazurilor fortuite sau numai a unora dintre ele. În cele din urmă, clauzele de agravare a răspunderii substituie obligațiile de mijloace cu cele de rezultat.

Referințe bibliografice

1. Neculaescu Săche. *Răspunderea civilă delictuală*. București: Casa de Editură și Presă "Șansa", SRL, 1994.
2. Romoșan Ioan-Dorel. *Vinovăția în dreptul civil român*. București: ALL BECK, 1999.
3. Bogdanov D. *Vinovăția ca condiție a răspunderii juridice civile* (analiza teoriei și practicii judiciare). *Rossiysky sudya*, 4/20, 2008.
4. Новицкий И. Б., Лунц Л. А. *Обязательственное право*. Москва, 1950.
5. Cojocari E. *Drept civil. Răspunderea juridică civilă*. Chișinău: Business Elita, 2002.
6. Pop L. *Drept civil*. Vol. II. Iași: Fundația "Chemarea", 1992.
7. Ghernaia G.-C. *Considerații privind asemănările și deosebirile dintre diferite forme de răspundere juridică*. *Legea și viața*, 2007, nr.8.
8. Cojocari E., Mihalache I. *Condițiile generale ale răspunderii juridice civile a cărăușului în contractul de transport aerian*. *Revista Națională de Drept*, nr. 3/15, 2010.
9. Codul civil al Republicii Moldova
10. A se vedea I. Albu, V. Ursa. *Răspunderea civilă pentru daunele morale*. Cluj-Napoca, 1979.
11. Convenția cu privire la unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional, adoptată la Varșovia la 12.10.1929, în vigoare pentru Republica Moldova din 19.06.1997. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Vol. 10. Ediție oficială. Chișinău, 1999.
12. Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 26 octombrie 2005 privind încasarea prejudiciului cauzat prin anularea zborului, dosarul nr. 2ra-973/05. Arhiva Judecătorei Botanica, mun. Chișinău.
13. Stătescu C., Bîrsan C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București, 1993
14. Pop Liviu. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Iași, 1998.
15. Eliescu M. *Răspunderea civilă delictuală*. București, 1972.
16. Planiol M. *Etudes sur la responsabilite civile*. Paris, p. 293; R. Savantier. *Traite de la responsabilite civile*. Ed. 2-a, vol. 1, nr. 5; R. Demogue. *Traite des obligations en general*. Vol. III. Paris, 1923.
17. R.von Lhering. *La Faute en droit prive*. Traducere de Maulenabre. Vol. II, p. 9-19 a Codului civil german (art. 823) și a Codului civil elvețian (art. 41).
18. Baltag D. *Vinovăția - temei sau condiție a răspunderii juridice*. *Revista Națională de Drept*, 2006, nr. 6.
19. Mihai Gh., Radu I. *Motica. Fundamentele dreptului. Optima justitia*. București: Editura All Beck, 1999.
20. Barac L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: Lumina Lex, 1997.
21. Vonică R. *Introducere generală în drept*. București, 2000.
22. Нерсесянц В. С. *Общая теория права*. Москва, 2001.

REFLECȚII PRIVIND DEFINIREA EFECTELOR NULITĂȚII ACTULUI JURIDIC CIVIL

Sergiu BOCA,
doctorand

SUMMARY

In the attempt to define the effects of nullity of the civil juridical act we should consider the general framework wherein the sanction of nullity is applied. Thus in order to provide an adequate definition of the concept of the effects of nullity, the correlation between the subject of the effects of nullity and other institutions or principles of the civil law should be considered.

SUMAR

În încercarea de a defini efectele nulității actului juridic civil, trebuie să avem în vedere cadrul general în care se aplică sancțiunea nulității. Astfel, pentru a oferi o definiție adecvată conceptului efectelor nulității, trebuie luate în considerație corelațiile în care se află materia efectelor nulității cu alte instituții și principii de drept civil.

Înainte de a trece la exercițiul definirii efectelor nulității, ne vom referi la câteva considerații de ordin general, care să constituie cadrul în care se pune și se rezolvă problema efectelor nulității.

În precizarea acestui cadru trebuie să pornim de la diferite corelații în care se află materia efectelor nulității. Astfel, efectele nulității nu trebuie privite ca ceva separat, întrucât ele se integrează în sistemul nulității actului juridic civil și, prin aceasta, în instituția mare a dreptului civil care este actul juridic. Acest aspect învederează cadrul larg în care se pune problema efectelor nulității, conexiunile multiple în care ea se găsește. Atragem atenția asupra acestui aspect întrucât înțelegerea amplă a efectelor nulității presupune o bună cunoaștere a întregii materii a actului juridic civil.

În cele ce urmează, vom prezenta ideile de principiu care trebuie avute în vedere în permanență, în procesul însușirii materiei efectelor nulității actului juridic.

În primul rând, se va avea în vedere esența nulității: sancțiune ce lipsește actul juridic numai de acele efecte care contravin finalității dispozițiilor legale, încălcate la încheierea actului juridic.

Menită să asigure respectarea

condițiilor de validitate a actului juridic stabilite de lege sau de părți, nulitatea trebuie, pe de o parte, să nimicească total acele efecte ale actului juridic care sînt potrivit scopului edictării condiției de validitate nesocotite, iar pe de altă parte, să lase neatînse celelalte efecte ale actului, care – prin ipoteză – sînt în concordanță cu legea sau cu voința părților [3, p. 336].

În al doilea rând, efectele nulității urmează să fie integrate (subordonate chiar) concepției dreptului civil al Republicii Moldova asupra nulității: preocuparea permanentă de a salva actul juridic de la desființare, ori de câte ori nu contravine legii sau regulilor de conviețuire socială.

În aplicația acestei idei se are în vedere nu numai salvarea actului în întregime (în totalitatea clauzelor și deci a efectelor sale), ci și salvarea unei sau unor clauze din act. Cu alte cuvinte, la nulitatea întregului act trebuie să se ajungă numai atunci cînd nu se poate salva nimic din act [4, p. 388]. Avîndu-se în vedere această idee, în literatura de specialitate autorii vorbesc despre o „presumpție în sensul nulității parțiale” [5, p. 353].

Astfel, din finalitatea nulității rezultă că nu este necesar ca ea să

desființeze acele efecte ale actului juridic care sînt în concordanță cu scopul condiției de validitate edictate de lege ori stipulate de părți. Drept urmare, nulitatea va fi în principiu parțială și numai în mod excepțional – totală.

În al treilea rând, efectele nulității trebuie văzute în strînsă legătură cu alte instituții și principii ale dreptului civil. Cu alte cuvinte, dispozițiile legale care reglementează condițiile de validitate a actului juridic nu trebuie privite în mod izolat, ci ele urmează să se aplice – în ce privește consecințele nerespectării lor – cu luarea în seamă a altor dispoziții și principii ale dreptului civil, chiar dacă acestea nu privesc valabilitatea actului. Această idee se impune mai ales atunci cînd e vorba de excepțiile de la regulile ce guvernează efectele nulității [4, p. 389].

În al patrulea rând, trebuie să subliniem că efectele nulității sînt aceleași, indiferent că e vorba de o nulitate absolută sau de o nulitate relativă. În acest sens, în doctrină s-a remarcat [6, p. 104] că ar fi o mare greșeală să se considere că nulitatea absolută ar avea efecte mai întinse ori mai radicale decît nulitatea relativă. Prin urmare, nu trebuie să se confunde, în ceea ce

privește efectele, nulitatea absolută cu cea totală și nici nulitatea relativă cu nulitatea parțială. Nulitatea relativă poate duce la desființarea în întregime a efectelor actului juridic, iar nulitatea absolută poate să determine numai o desființare parțială a efectelor actului.

După aceste scurte considerații introductive, ne vom orienta eforturile nemijlocit spre problematica definirii efectelor nulității actului juridic.

Termenul „efect” în materia actului juridic civil poate desemna fie efectul pe care l-a produs actul în mod concret, fie efectul pe care voințele individuale ar fi dorit să îl producă. Prin urmare, trebuie să facem distincție între efectul dorit de către cei care încheie un act juridic și efectele reale ale actului [7, p. 74].

Însă consecințele reale ale actului juridic – în funcție de specificul obiectului său ori de materia în care ia naștere – de cele mai multe ori exced scopului simplu al manifestării de voință a părților, actul fiind supus unor dispoziții legale ce trebuie respectate în considerarea valabilității sale de ordin juridic.

Nerespectarea în tot sau în parte a normelor juridice edictate pentru valabilitatea actului juridic atrage sancțiunea nulității, fapt care are implicații imediate asupra efectelor pe care respectivul act le-a produs sau le-ar putea produce [8, p. 323].

În ceea ce privește problematica definirii efectelor nulității actului juridic, în doctrină s-au exprimat mai multe opinii. Astfel, s-a susținut că prin efectele nulității actului juridic se înțeleg consecințele juridice ale aplicării sancțiunii nulității, absolute sau relative, a actului juridic încheiat cu încălcarea condițiilor de valabilitate stabilite de lege sau de părți [9, p. 434].

Potrivit altei opinii, prin efectele nulității se înțeleg consecințele pe care le are declararea nulității actului juridic [10, p. 207].

S-a considerat, de asemenea, că prin efectele nulității se înțeleg consecințele care intervin ca urmare a anulării unui act juridic în întregime sau numai a unei părți din el [4, p. 389].

S-a mai exprimat părerea că efectul general al nulității actelor juridice constă în negarea consecințelor juridice ale actului din momentul încheierii lui [11, p. 182].

Într-o altă opinie, pe care o susținem, prin efectele nulității actului juridic civil înțelegem consecințele juridice ale aplicării sancțiunii nulității, adică urmările datorate desființării în întregime sau în parte a unui act juridic civil care a fost încheiat cu încălcarea dispozițiilor legale referitoare la condițiile sale de validitate [12, p. 241].

Așadar, esența efectelor nulității este exprimată în chiar definiția nulității și constă în lipsirea actului juridic civil de efectele contrarii normelor juridice edictate pentru încheierea sa valabilă.

În privința problemei definirii efectelor nulității, Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil” statuează: „Generic, efectul nulității constă în desființarea raportului juridic civil născut din actul juridic civil lovit de această sancțiune, restabilindu-se legalitatea” [2, p. 10].

Concret însă, efectele nulității diferă, în primul rând, după cum nulitatea este totală sau parțială, iar în al doilea rând, în funcție de ceea ce s-a întâmplat după încheierea actului juridic lovit de nulitate, mai exact, după cum actul a fost sau nu a fost executat și după cum

au fost sau nu au fost încheiate acte juridice ulterioare în legătură cu aceleași drepturi.

Sub cel de-al doilea aspect menționat mai sus, vom distinge următoarele ipoteze:

- dacă actul juridic nu și-a produs încă efectele, adică nu a fost executat pînă în momentul în care este anulat, aplicarea sancțiunii nulității înseamnă că acel act nu mai poate fi executat nici după acest moment, deci partea sau părțile actului juridic se află în situația în care nu ar fi încheiat actul juridic respectiv. În consecință, cel pentru care actul juridic ar fi urmat să dea naștere la drepturi subiective civile nu își va mai putea exercita aceste drepturi, care sînt socotite că nu s-au născut niciodată, iar cel pentru care actul urma să dea naștere la obligații civile nu va mai fi ținut să le aducă la îndeplinire [4, p. 389];

- dacă actul juridic și-a produs efectele, adică a fost executat, în tot sau în parte, pînă în momentul declarării nulității, lucrurile se complică din pricina situațiilor de fapt sau de drept create prin executarea prestațiilor ori din cauza faptelor care au putut interveni între momentul executării actului și momentul în care actul este declarat nul. În acest caz, aplicarea nulității înseamnă desființarea retroactivă a efectelor actului juridic contrare legii, cu corolarul său – restituirea reciprocă (sau, după caz, unilaterală) și integrală a prestațiilor efectuate în temeiul acestui act [3, p. 345]. Dacă actul juridic nu a fost executat în întregime, ci numai parțial, nu se va mai putea cere executarea a ceea ce a mai rămas de executat;

- dacă actul juridic a fost executat, iar, pînă în momentul declarării nulității, una dintre părțile acestuia a încheiat un act juridic

cu o terță persoană, prin care fie s-a transmis dreptul născut din actul nul, fie s-a constituit ori s-a transmis un drept în strînsă legătură cu dreptul născut din actul nul, aplicarea sancțiunii nulității presupune desființarea retroactivă a actului juridic executat (actul juridic primar), restituirea prestațiilor efectuate în baza acestui act, precum și desființarea actului juridic subsecvent [8, p. 325].

Din cele de mai sus rezultă că, în esență, efectul nulității actului juridic este exprimat foarte sugestiv prin adagiul latin *quod nullum est, nullum producit effectum*, ceea ce înseamnă că un act nul nu poate produce efecte.

Așadar, regimului interimar al nulității (*media tempora*), în care domină aparența de validitate a actului nul, i se pune capăt prin restabilirea legalității inițial sfidate, fie prin „repararea”, fie prin desființarea actului invalid. În plus, efectul de desființare impune logic admiterea ideii că actul nul a produs efecte intermediare, altfel sancțiunea nimicirii ar lovi în gol, fiind inutilă și illogică. Această desființare este efectul caracterial al nulității, ea fiind consecința firească a admiterii unei acțiuni în anulare. Dacă nulitatea este invocată pe cale de excepție, nu se va produce atît o desființare a actului, cît o consfințire a invalidității lui. Prin urmare, pentru a putea vorbi despre efectul esențial al nulității, trebuie să ne raportăm la o acțiune în nulitate, care a fost admisă, și să considerăm că actul nul a produs *media tempora* efecte [13, p. 539].

În consecință, subliniem faptul că în efortul de definire a efectelor nulității actului juridic civil trebuie avute în vedere următoarele momente:

- integrarea problemei în cauză în sistemul nulității actului juridic

și, prin aceasta, în concepția dreptului civil al Republicii Moldova asupra nulității;

- stabilirea corelației dintre efectele nulității și alte instituții și principii ale dreptului civil, care pot avea aplicație, directă sau indirectă, în această materie;

- evidențierea faptului că efectele nulității nu sînt omogene, particularizîndu-se în fiecare caz în parte, în funcție de întinderea pe care o primesc (determinînd nulitatea totală sau parțială a actului) și de împrejurările ce au succedat încheierii actului juridic lovit de nulitate (executarea sau neexecutarea actului, încheierea de acte juridice ulterioare în legătură cu actul nul).

Recenzenți:

Veaceslav PÎNZARI,
doctor în drept,
conferențiar universitar;
Eduard BOIȘTEANU,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

2. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil”, nr. 1 din 7 iulie 2008. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2009, nr. 4-5.

3. Cosma D. *Teoria generală a actului juridic civil*. București: Ed. Științifică, 1969.

4. Pop A., Beleiu Gh. *Drept civil. Teoria generală a dreptului civil*. București: Universitatea din București, 1980.

5. Ionașcu Tr., Barasch E. *Tratat de drept civil*. Vol. 1. *Partea generală*. București: Ed. Academiei RSR, 1967.

6. Popescu T. R. *Drept civil*. Vol. I. București: Oscar print, 1994.

7. Vasilescu P. *Relativitatea actului juridic civil*. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat. București: Rosetti, 2003.

8. Răducan G. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Hamangiu, 2009.

9. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Vol. I. Coordonatori: Buruiană M., Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006.

10. Baieș S., Roșca N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: Cartier, 2004.

11. Гутников О. В. *Недействительные сделки в гражданском праве (теория и практика оспаривания)*. Москва: Статут, 2007.

12. Boroi G. *Drept civil. Partea generală. Persoanele*. București: ALL BECK, 2001.

13. Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. *Introducere în dreptul civil*. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008.

UNELE PARTICULARITĂȚI ALE INVESTIGĂRII CAZURILOR DE TRAFIC DE PERSOANE

Cristian NISTORESCU,
doctorand

SUMMARY

Human trafficking is the recruitment, transportation, harbouring, or receipt of people for the purposes of slavery, forced labor (including bonded labor or debt bondage), and servitude. Human trafficking investigation consists in some special particularities which we try to write in this article.

Keywords: persons trafficking/trade, procedural guarantees, the human rights and fundamental liberties, victim, organized crime, investigation of the scene of crime, catching (the person) in the very act.

Investigarea criminalistică a locului faptei în cazul infracțiunilor de trafic de persoane poate avea loc cu prilejul infracțiunii flagrante, activitate plasată, de regulă, în debutul cercetărilor sau într-un moment al urmăririi penale. Principala activitate efectuată de organele judiciare în cazul unei asemenea infracțiuni constă în investigarea locului faptei. Într-o asemenea situație, rezultatele cercetării sînt materializate în procesul-verbal de constatare a infracțiunii flagrante, care, ca mijloc de probă scrisă, capătă o valoare probatorie deosebită. Prin însăși natura lor, a modului și împrejurărilor în care sînt săvîrșite, infracțiunile ce vizează traficul de persoane sînt dificil de probat, întrucît sînt comise departe de ochii publicului, fără a lăsa prea multe urme materiale și fără a fi întocmite sau utilizate înscrisuri în acest sens.

Cercetarea la fața locului este o activitate de investigare desfășurată de organele de urmărire penală sau de instanțele de judecată, care oferă acestora posibilitatea să perceapă nemijlocit situația locului infracțiunii și să stabilească împrejurările în care a fost comisă.

Caracterul planificat al investigației locului faptei presupune examinarea sistemică, scrupuloasă și deplină a tuturor obiectelor care țin

de eveniment, alternarea întemeiată din punct de vedere științific a metodelor de examinare, consemnarea sub toate aspectele a procesului de examinare și a rezultatelor acțiunii de urmărire penală.

O trăsătură distinctivă a investigației locului faptei traficului de persoane constă în faptul că obiectul principal îl constituie stabilirea faptelor pornind de la persoanele vizate, care sînt în cvasitotalitatea situațiilor cunoscute echipei de cercetare, și nu invers, ca la infracțiunile de omor, spre exemplu, unde, de multe ori, scopul constă în stabilirea exactă a faptelor în vederea identificării, în acest mod, a autorului infracțiunii.

Ca activitate premergătoare efectuării cercetării locului unei fapte de trafic de persoane sînt necesare **stabilirea locului, scopului și oportunității efectuării acesteia, precum și dacă aceasta va fi inclusă într-un complex de activități procedural penale**. În funcție de cele stabilite și de activitățile concrete care urmează a fi efectuate, procurorul va stabili componența echipei de cercetare.

Membrii acesteia sînt procurori, ofițeri de poliție judiciară și specialiști din diverse domenii, în funcție de constituția locului faptei și de specificul săvîrșirii infracțiunii.

Astfel, dacă la locul faptei se află sisteme și echipamente infor-

matice, prezența unui specialist-informatician este absolut necesară. O precizare importantă este aceea că întotdeauna șeful echipei este procurorul, care, în temeiul autorității și prerogativelor conferite de lege, trebuie să își asume responsabilitatea întregii activități și să o coordoneze efectiv. Mai mult decît atît, conducerea echipei tehnice trebuie să fie în toate cazurile unipersonală, aceasta asigurînd coerența deciziilor, precum și cunoașterea de către șeful echipei a tuturor datelor și informațiilor legate de desfășurarea cercetării locului faptei. Experiența a demonstrat că un membru de bază al echipei este specialistul-criminalist, ale cărui cunoștințe specializate și-au dovedit eficacitatea în cursul cercetării efectuate la locul comiterii unor infracțiuni de corupție.

După constituirea echipei, următorul pas este obținerea a cît mai multe date certe și informații cu privire la persoana, locul și condițiile în care se va efectua cercetarea. Datele și informațiile preexistente cercetării pot fi utilizate în vederea stabilirii metodelor de cercetare, a operațiunilor urgente, a succesiunii activităților, a zonelor și obiectivelor de interes. Datele pot consta în cele obținute de la structurile specializate în culegerea și prelucrarea informațiilor sau

chiar în studii premergătoare ale zonei în care se află locul faptei.

Avînd în vedere modalitățile specializate de acțiune ale grupurilor criminale care comit infracțiuni de trafic de persoane, pentru contracararea acțiunilor acestora este necesară desfășurarea activității de colectare a datelor și informațiilor în paralel cu efectuarea cercetării locului faptei, datele obținute să poată fi verificate și valorificate în mod imediat.

Acțiunea echipei de cercetare a locului faptei trebuie să fie rapidă și precisă, de aceea este necesară cunoașterea exactă a adresei locației, a poziționării geografice, precum și a căilor și posibilităților de acces. Datorită caracterului organizat pe care fenomenul traficului de persoane l-a căpătat în perioada recentă, au devenit tot mai frecvente acțiunile complexe ale organelor judiciare, constînd în efectuarea simultană și conjugată a unor acte de procedură penală în mai multe locații în care s-au comis acte infracționale pe linia traficului cu ființe umane.

Aceste locații sînt uneori dispersate la mari distanțe, iar simultaneitatea acțiunilor este necesară pentru evitarea dispariției urmelor infracțiunilor ca rezultat al comunicării dintre membrii grupului infracțional. Acestei tendințe i-a fost opusă, de către organele judiciare, constituirea unor echipe de cercetare pluridisciplinare, avînd o componență fixă și care prin experiența comună dobîndită ajung să aibă un mod de acțiune omogen și extrem de eficient.

După constituirea echipelor de cercetare, se cere selecția și disponibilizarea resurselor materiale necesare acesteia, insistîndu-se asupra mijloacelor de transport pentru deplasarea operativă a membrilor

echipei și asupra mijloacelor de comunicație foarte importante pentru coordonarea în timp real a acțiunilor.

O semnificație practică deosebită o au unele mijloace materiale adiacente, a căror omisiune poate duce la situații greu practice de înlăturat (ex. – sigilii, etichete, ambalaje), precum și accesorii (ceară, plastilină, substanțe adezive) care nu trebuie să lipsească din trusa criminalistică. Echipele de investigare dispun și utilizează truse criminalistice. Pentru fixarea rezultatelor cercetării locului faptei, este necesară folosirea tehnicii fotografice audio și video. Datorită progresului tehnic, sînt utilizate aparate fotografice digitale, iar procesarea imaginilor se efectuează cu ajutorul calculatorului electronic. Această tehnologie prezintă avantajul obținerii unor fotografii de calitate, care pot fi prelucrate ușor într-un timp foarte scurt.

Înainte de începerea deplasării la locul efectuării cercetării, se impune și stabilirea exactă a modalităților de acces în locul respectiv, indiferent dacă aceasta este o locuință, un loc public ori privat.

În situația în care accesul imediat nu este posibil, este necesară asigurarea și supravegherea perimetrului, inclusiv prin instituirea de posturi de supraveghere sau pază, ori prin sigilarea incintelor.

Un element al succesului îl constituie **caracterul inopinant al acțiunii**, care exclude posibilitatea ca făptuitorii să șteargă urmele infracțiunii sau să schimbe starea și poziția mijloacelor de probă. Pentru obținerea elementului-surpriză pot fi efectuate activități adiacente faptei, blocarea căilor de acces și ocuparea de către membrii echipei a pozițiilor clare din zona de interes. În practică, în momentul

accesului la locul faptei, sarcinile componentelor echipei sînt strict distribuite în sensul că unii dintre aceștia merg la locul propriu-zis al cercetării, în timp ce alții au ca obiective declinarea calității și scopului venirii, identificarea unor martori asistenți sau asigurarea perimetrului, se culeg informații în legătură cu fapta, circumstanțele în care s-a săvîrșit.

După sosirea la locul faptei, legitimarea și prezentarea în mod neechivoc a calității și scopului venirii, prima sarcină a echipei constă în identificarea și supravegherea persoanelor care fac obiectul activității de cercetare – presupușii autori ai infracțiunii de trafic de persoane și complicii acestora, identificarea și legitimarea eventualelor victime ale traficului de persoane, precum și a unor martori aflați în zonă. Pentru respectarea cerințelor procedurale, este necesar ca toate activitățile de la locul faptei să se desfășoare în prezența martorilor asistenți.

În activitatea curentă au existat deseori probleme legate de refuzul de cooperare al persoanelor solicitate pentru a asista în calitate de martor asistent, precum și de atitudinea necooperantă a unor eventuale victime sau prostituate.

Asemenea atitudini pot fi evitate prin expunerea obiectivă și impersonală a obiectului investigației, precum și prin explicarea statutului martorului asistent, astfel încît persoanele solicitate să înțeleagă semnificația și importanța acțiunilor la care vor asista, precum și faptul că aceasta reprezintă o formă de implicare și control civic al activității organelor judiciare.

Pentru garantarea dreptului la apărare, încă din momentele inițiale ale cercetării, procurorul trebuie să aducă la cunoștință persoanelor

vizate faptul că au dreptul să fie asistate de avocatul pe care îl vor alege și să le dea posibilitatea de a apela la serviciile acestuia prin intermediul mijloacelor de comunicare sau în alt mod. De regulă, activitățile propriu-zise de investigare a locului faptei se desfășoară în prezența avocatului, dar există și unele măsuri cu caracter de urgență care pot fi dispuse anterior sosirii acestuia. De exemplu, acestea pot consta în izolarea locului faptei și a perimetrului acestuia; instituirea interdicției ca anumite persoane să părăsească locul faptei sau să comunice între ele; identificarea și reținerea la locul faptei a participanților la săvârșirea faptei și a altor persoane care pot furniza date referitoare la comiterea faptei; protejarea obiectelor și conservarea urmelor existente la locul faptei.

Pentru a face o caracterizare psihologică a evenimentului și a personalității făptuitorului (făptuitorilor), este necesară participarea în cadrul echipei de cercetare a unui psiholog. Aprecierile acestuia pot sta la baza stabilirii mobilului faptei și a conexiunilor dintre faptă și făptuitor.

În toate cazurile, în debutul procesului-verbal de consemnare a rezultatelor cercetării locului faptei va fi făcută mențiunea că persoanei cercetate i-a fost adus la cunoștință obiectul activității, dreptul de a fi asistată de un avocat, cu descrierea demersurilor efectuate pentru asigurarea prezenței acestuia.

În situația în care, din diverse motive, avocatul se prezintă pe parcursul cercetării, ora prezentării, precum și faptul că din momentul respectiv va participa la toate acțiunile desfășurate vor fi, de asemenea, consemnate ca atare în cuprinsul procesului-verbal.

Procesul-verbal trebuie să fie complet, în sensul de a evidenția toate constatările făcute, oglindind locul unde au fost descoperite urmele și mijloacele materiale de probă ori obiectele presupuse a avea legătură cu fapta, inclusiv poziția acestora raportată la reperele stabilite și la planurile orizontale și verticale.

Totodată, în mod verbal și prin citirea integrală a conținutului procesului-verbal, avocatului îi vor fi aduse la cunoștință activitățile efectuate și rezultatele obținute anterior venirii sale. Atunci când una dintre părți nu cunoaște limba română, este necesară folosirea pe tot parcursul cercetării a unui interpret autorizat, iar la finele acesteia actele întocmite vor fi citite și traduse în limba respectivă. Din cauza dificultăților practice legate de găsirea unui interpret autorizat și de deplasarea acestuia la locul faptei, se impune fie desemnarea acestuia de către persoana în cauză, fie dispunerea, anterior începerii cercetării locului faptei, a măsurilor necesare pentru asigurarea prezenței acestuia.

În situația în care efectuarea cercetării locului faptei presupune accesul la informații clasificate, această împrejurare trebuie avută în vedere atât în compunerea echipei de cercetare, cât și la selectarea martorilor asistenți.

Respectarea cadrului legislativ privind informațiile clasificate, imposibilitatea asigurării protecției imediate a martorilor asistenți, amplasarea locului faptei într-o zonă izolată sau greu accesibilă constituie tot atâtea împrejurări în care, în mod justificat și cu respectarea proporționalității, procurorul poate lua decizia de a se renunța la găsirea sau prezența unor martori asistenți. Această decizie trebuie

însă totdeauna menționată și temeinic motivată în cuprinsul procesului-verbal întocmit cu prilejul cercetării locului faptei.

În activitatea curentă, cercetarea locului faptei implică deseori și efectuarea unor alte acte procedurale penale, precum ar fi perchezițiile corporale sau domiciliare, ridicarea de obiecte sau înscrisuri, reconstituiri și altele, situație în care trebuie respectate și regulile tactice și procesual-penale specifice acestora. În cazurile prevăzute de lege, prezența continuă la locul cercetării a reprezentantului unității este obligatorie, iar la sfârșitul activității acestuia i se va înmîna un exemplar al procesului-verbal.

De aceea, între membrii echipei de cercetare trebuie să existe complementaritate și o împărțire judicioasă a sarcinilor concrete ale fiecărui component, sarcini care vor fi grefate pe pregătirea sa de specialitate. Din experiență cunoaștem că rolul șefului echipei trebuie să se rezume la coordonarea și supravegherea acțiunilor, precum și la fixarea rezultatelor cercetării, implicându-se personal doar în efectuarea actelor mai importante și mai delicate. Așadar, procurorul care conduce cercetarea locului faptei constituie "capul limpede" al echipei, persoana care are o viziune de ansamblu asupra întregii acțiuni, reprezintă echipa în raporturile cu terții și asigură comunicarea cu aceștia, precum și coordonarea cu alte echipe care desfășoară activități similare în locuri diferite. Atingerea obiectivelor unei investigații a locului faptei necesită utilizarea imaginației, spontaneitate și valorificarea experienței dobândite în acest domeniu, iar interpretarea urmelor și elaborarea graduală a versiunilor constituie un proces continuu, care

avansează paralel cu desfășurarea propriu-zisă a cercetării.

Delimitarea locului faptei este una pur convențională, aria cercetărilor putînd fi extinsă treptat, în funcție de rezultatele obținute anterior. Cercetarea locului faptei este aproape întotdeauna un act irepetabil, de aceea trebuie efectuată cu mare atenție, astfel încît să fie evidențiate pînă și cele mai mici aspecte care au relevanță în cauză, dar și acele elemente susceptibile de a fi utilizate ulterior, în vederea stabilirii adevărului. Echipa de cercetare are sarcina să stabilească anumite aspecte care au caracter trecător, cum ar fi: poziția și starea ușilor, ferestrelor, perdelelor; prezența unor mirosuri deosebite; temperatura mediului ambiant, a diferitelor obiecte; gusturile unor substanțe; starea în care se găsea lumina (aprinsă, stinsă); poziția mobilierului în încăperile ce urmează a fi cercetate; funcționarea unor aparate de uz casnic sau gospodăresc; poziția telefonului, a agendei telefonice; ora indicată de ceasul aflat la locul faptei; poziția cheilor la ușile încuiate (în exterior sau în interior); starea timpului etc.

Astfel de elemente care au fost surprinse în timpul cercetărilor s-au referit la falsificarea unor documente (pașapoarte, cărți de identitate), falsul privind identitatea unor victime (în scopul acoperirii vîrstei de minorat).

Problemele generale pe care trebuie să le lămurească cercetarea locului faptei se grefează pe elementele constitutive ale infracțiunii de trafic de persoane, acestea fiind următoarele:

- *identitatea, calitatea și participația persoanelor la săvîrșirea infracțiunii de trafic de persoane;*
- *acțiunile licite și ilicite ale*

acestor persoane, inclusiv cele legate cu atribuțiile de serviciu;

- *scopul activității infracționale;*
- *sumele de bani și foloasele care constituie obiectul activității infracționale.*

De asemenea, vor fi căutate înscrisuri, valori și alte mijloace de probă din care ar putea să rezulte aspecte conexe faptelor propriuzise, dar care contribuie la investigația criminalistică a infracțiunii respective și totodată contribuie la soluționarea cauzei penale. O categorie aparte de urme care au o relevanță deosebită o constituie urmele de substanțe fluorescente.

De altfel, într-o asemenea situație, investigația locului faptei este intim legată de activitățile premergătoare și simultane de investigație criminalistică.

În practică, a creat probleme ridicarea în vederea cercetărilor și conservarea componentelor informatice care, din cauza volumului și greutății lor, nu pot fi întotdeauna ambulate și sigilate, situație în care s-a procedat la izolarea și sigilarea orificiilor de conectare a acestora la sursa de energie și la alte componente de același tip. În ceea ce privește fixarea rezultatelor cercetării locului faptei, procesul-verbal trebuie întocmit imediat după terminarea activității propriu-zise, de preferință în același loc. Excepție fac locurile publice sau cele care prezintă alte particularități ce fac imposibilă întocmirea imediată a procesului-verbal (factori climatici sau de mediu).

Procesul-verbal trebuie să descrie în mod cronologic, precis și amănunțit toate activitățile și constatările efectuate într-un stil obiectiv, concis, sobru și accesibil. Pentru completarea informațiilor de la locul faptei vor fi întocmite,

de preferință la scară, schițe și desene ale locului faptei sau ale unor obiecte; schițele vor fi semnate de toate persoanele participante și se va face mențiunea despre acestea în procesul-verbal.

De asemenea, în cazul infracțiunii flagrante, în cuprinsul procesului-verbal trebuie consemnate declarațiile persoanelor cercetate, insistîndu-se asupra relatărilor și explicațiilor care, prin prisma rezultatelor cercetării locului faptei, au relevanță directă în legătură cu elementele constitutive ale infracțiunii de trafic de persoane.

Este preferabil ca întregul proces de investigație a locului faptei să fie filmat cu ajutorul camerelor video, atît pentru că ulterior înregistrarea poate furniza elemente probatorii suplimentare, cît și pentru că poate constitui în sine un mijloc de probă sau chiar o dovadă procedurală care atestă respectarea cerințelor procesual-penale.

În fapt, pe măsura derulării cercetării, obiectele și urmele găsite, precum și aspectele constatate sînt descrise detaliat prin voce în timp ce sînt filmate, astfel încît înregistrarea video constituie o extensie și o redare în imagini a conținutului procesului-verbal. Aspectele constatate la fața locului vor face obiectul unei planșe fotografice care, împreună cu casetele video sau suporturile electronice conținînd imagini, se atașează la procesul-verbal.

Persoanele participante vor fi întrebate dacă au obiecții sau observații privind desfășurarea cercetării sau a celor consemnate în procesul-verbal, iar în caz afirmativ, aceste observații vor fi menționate, încercîndu-se pe loc eliminarea sau îndreptarea aspectelor necorespunzătoare care au fost sesizate.

Este necesară de asemenea poziționarea foarte exactă în timp atît

a momentului începerii și apropiat al terminării cercetării, cât și al desfășurării principalelor etape ale activităților, precum și precizarea numărului total de pagini ale procesului-verbal.

Cercetarea locului faptei poate fi întreruptă din motive temeinice justificate (condiții climatice, volumul mare al activităților), care vor fi menționate în corpul procesului-verbal. Într-o asemenea situație, vor fi dispuse și înregistrate măsurile necesare pentru protejarea și consemnarea urmelor și asigurarea corespunzătoare a locului faptei.

În mod excepțional, cercetarea poate fi repetată, dar numai în situația în care apar elemente noi ce justifică asemenea necesitate, iar locul faptei a suferit modificări substanțiale.

În ambele cazuri, reluarea sau repetarea activității trebuie să aibă loc cât mai curînd, iar cercetarea să fie efectuată de către aceeași echipă. Totodată, pentru a releva continuitatea și complementaritatea activităților, procesele-verbale întocmite cu aceste prilejuri vor face corp comun cu cel încheiat inițial.

Percheziția domiciliară și ancheta financiară în cazul investigării analitice a infracțiunilor de trafic de persoane

În majoritatea cazurilor, investigarea infracțiunilor grave începe la locul săvîșirii faptei care este ușor de determinat, de exemplu, în cazurile de omor sau furt prin efracție. Ancheta pornește de îndată ce locul faptei a fost pus sub pază.

Infrațiunile de trafic de persoane au însă anumite particularități distincte:

– locul faptei nu este întotdeauna

evident și nu poate fi determinat cu ușurință;

– locul faptei se schimbă permanent și deseori infracțiunea începe în străinătate;

– locul în care se află victima trebuie considerat ca primul loc al faptei;

– locul în care se află victima se modifică pe parcursul diferitelor faze, ceea ce înseamnă că și locul faptei se modifică permanent. Mijloacele de probă trebuie strînse din toate locurile cunoscute de organele judiciare.

În funcție de **amplasarea locației**, se vor folosi mijloacele adecvate, ținînd cont de necesitatea prezenței la **efectuarea percheziției domiciliare** a următorilor specialiști: dacă este cazul, interpreți pentru limbile vorbite de suspecți și de victime; fotografi și specialiști video; echipe de percheziție; specialiști pentru cercetarea urmelor; tehnicieni din anumite domenii (de exemplu, dacă va fi nevoie de un specialist pe computere în cazul implicării unei agenții de recrutare sau cînd activitățile de prostituție sînt intermediare printr-o rețea de “call-girl”).

La locul cercetării, organele judiciare vor fi în dialog cu trei categorii de persoane: suspecții; victimele; clienții acestora, în cazul în care cercetarea locului faptei are loc la un bordel.

Este posibil ca victimele să fi comis diferite infracțiuni, cum ar fi posesia unor documente de călătorie false sau a unor vize falsificate sau implicarea în prostituție. Totuși, în această fază, ele au un rol important ca posibile martore împotriva traficantilor, de aceea trebuie tratate corespunzător. Echipa de efectuare a percheziției domiciliare trebuie împărțită în două: o echipă se va ocupa de victime,

cealaltă echipă se va ocupa de traficanți.

Victimele trebuie îndepărtate de la locul efectuării percheziției domiciliare cât mai repede posibil, astfel încît traficanții să nu aibă posibilitatea de a le intimida. În plus, organele judiciare vor avea mai mult timp pentru a crea o relație de încredere cu victimele, element de o importanță crucială pentru cooperarea dintre poliție și victime.

De asemenea, victimelor li se oferă timp să-și strîngă lucrurile personale. Dacă acestea se află la locul efectuării percheziției, traficanțul va fi separat în scopul limitării pericolului de intimidare a victimei. Dacă bagajul victimei se află la altă adresă, ea va fi dusă acolo pentru a și-l recupera.

Prin aceasta se urmăresc două obiective:

- în primul rînd, femeia are dreptul să își recupereze lucrurile personale, mai ales dacă este în pericol de a fi expulzată;

- în al doilea rînd, organele judiciare vor avea posibilitatea să controleze actele de identitate și de călătorie (dacă ele există și dacă se află în posesia ei) și orice alte documente care pot constitui probe împotriva traficului, cum ar fi un jurnal, liste de plată, adeverințe de muncă, chitanțe pentru virări de bani etc.

Faptul că victima nu deține propriile acte de identitate poate fi o dovadă că traficanțul a ținut-o sub control, mai ales dacă mai tîrziu aceste documente vor fi găsite în posesia lui.

Pe cît este posibil, **victimele nu vor fi duse la aceeași secție de poliție cu traficanții**, ceea ce va avea mai multe avantaje. În primul rînd, victimele se vor relaxa și le va fi mai ușor să vorbească deschis, atunci cînd exploataorii lor nu mai

sînt în apropiere. Un avantaj mult mai important este faptul că, dacă unele victime afirmă că au suferit grave abuzuri sexuale sau fizice, nu mai există riscul contaminării urmelor și mijloacelor de probă, deoarece traficanții nu sînt ținuți în același loc cu victimele.

Clienții vor fi tratați în funcție de situația respectivă. Dacă ei nu s-au făcut vinovați cu nimic, cel mai simplu pentru organele judiciare este să noteze datele lor personale (dacă legea permite acest lucru) și să-i îndepărteze de la locul faptei, deoarece este preferabil ca declarațiile lor să nu aibă o valoare probatorie deosebită, dar prezența lor ridică probleme de securitate. În cazul în care simpla prezență a clienților la adresa respectivă reprezintă o încălcare a legii, organele judiciare trebuie să ia măsurile necesare pentru audierea amănunțită a traficanților.

Pe cît este posibil, se **va înregistra pe bandă video** intrarea echipei de efectuare a percheziției în spațiile respective și modul de cercetare a traficanților, spre a avea o evidență a următoarelor aspecte: comportamentul corect al organelor judiciare de anchetă; ce s-a vorbit în timpul percheziției; dacă percheziția se efectuează într-un bordel, club, etc. banda video reprezintă o probă indubitabilă privind interiorul bordelului și îmbrăcămintea victimelor; dacă se dețin imagini video cu victime în dressou-uri sau semidezbrăcate; traficanții nu mai pot pretinde că nu au știut că victima lucra ca prostituată; dacă s-au efectuat plăți truate, banii aflați în posesia traficantului vor fi controlați. Pentru a fi comparați, se va imprima pe bandă video ridicarea și sigilarea banilor în prezența traficantului.

În limitele legii, organele de anchetă judiciare trebuie să ridice toate obiectele care pot constitui o probă. Dacă există îndoieli în privința unor obiecte, este mai bine să se ridice și acestea, urmînd să fie returnate ulterior, decît să fie lăsate în locul lor și să nu mai fie găsite în momentul în care s-a realizat semnificația lor probatorie.

În limita resurselor disponibile organelor judiciare, vor fi cercetate și percheziționate toate adresele și spațiile implicate în infracțiuni: cele din faza de recrutare, “casele sigure”, bordelurile, alte spații, de asemenea domiciliile traficanților, dacă ei nu locuiesc la “casele sigure”.

Este posibil ca traficanții să fi făcut mari eforturi pentru a ascunde mijloace de probă, de exemplu documente de identitate și bani în numerar. De aceea, organele judiciare trebuie să investească mult timp în planificare și în percheziționarea minuțioasă a adreselor respective și, în special, a domiciliilor traficanților. În măsura posibilităților, înainte de a se începe percheziția domiciliară, se va filma fiecare cameră în care traficanții s-au aflat împreună cu victimele.

Imaginile de la efectuarea percheziției pot avea o importanță deosebită, dacă victima afirmă că a fost atacată sexual sau fizic într-unul din aceste locuri, deoarece este puțin probabil, date fiind activitățile de prostituată ale victimei, că se vor mai găsi urmele medico-legale ale unui presupus viol petrecut un timp în urmă. Tocmai din acest motiv, fixarea pe bandă video a spațiilor respective este un element esențial în coroborarea afirmațiilor victimei. Se vor înregistra pe video încăperile bordelului, fixîndu-se toate detaliile: tipul încăperilor, reclame, materiale pornografice, accesorii folosite în

activitățile sexuale, prezervative, liste de prețuri.

De asemenea, cu ocazia efectuării percheziției, dovezile se vor filma și se vor percheziționa toate vehiculele folosite de suspecti. Obiectele ridicate vor fi ambalate corespunzător și consemnate într-un proces-verbal, conform legislației în vigoare. Înainte de încheierea percheziției domiciliare și părăsirea adresei respective, atît traficanții cărora li s-au confiscat obiecte, cît și celelalte persoane prezente vor fi solicitate de poliție să citească și să confirme, prin semnătura lor, lista cu obiectele ridicate și procesul-verbal în care au fost consemnate declarațiile celor în cauză.

Specific investigații criminale a traficului de persoane, cu prioritate la **efectuarea percheziției domiciliare**, se va pune accent pe următoarele:

- orice documente legate de procesul de recrutare, cum ar fi reclame, agende, corespondență cu școli de limbi străine sau cu secții consulare ale ambasadelor;

- bani în numerar, carduri, caiete de cecuri sau alte documente legate de tranzacții financiare, indiferent dacă este vorba de sume mai mari sau mai mici;

- orice fel de înscrisuri referitoare la plățile efectuate de victime către traficanți, de exemplu, caiete cu evidența plăților zilnice, liste de plată scrise de mîna, chitanțe ale unor plăți bancare sau poștale;

- orice acte de identitate sau documente de călătorie, bilete, cupoane, chitanțe, bilete de bord, bilete de bagaj;

- orice înscrisuri referitoare la eliberarea pașapoartelor și a vizeilor, scrisori de sponsorizare, contracte de dans, contracte cu agenții de escortă sau agenții matrimoniale

le, formulare de înscriere la școli de limbi străine;

– orice documente legate de organizarea cotidiană a activităților de prostituție: reclame, liste cu orele prestate, liste cu serviciile sexuale oferite, liste de prețuri, texte-standard pentru serviciile de sex la telefon;

– orice obiecte folosite în activitatea de prostituție, cum ar fi uniforme, instrumente, accesorii sexuale, cantități mari de preservative, materiale pornografice;

– orice înscrisuri referitoare la închirierea și modul de plată a spațiilor locative, a “caselor sigure” ori a altor adrese;

– toate sistemele de telecomunicații și echipamentele informatice: computere, telefoane mobile, aparate de fax, minicomputere, agende electronice;

– orice lucruri de valoare pe care suspectul le are în posesie sau le-a achiziționat pentru altcineva, indicând cheltuieli care depășesc, în mod evident, mijloacele financiare legale cunoscute ale suspectului, de exemplu, autovehicule, bijuterii, mobilier sau aparate tehnice scumpe etc.

Percheziția domiciliară trebuie să fie completă și minuțioasă. Deseori aceasta durează multe ore.

Fiind vorba de o infracțiune tipică unui anumit stil de viață, comisă de-a lungul a săptămîni și luni la rînd, poliția va găsi o mare cantitate de obiecte și înscrisuri, dintre care multe vor fi relevante ca mijloace de probă.

Chiar și cele mai mici documente sau înscrisuri pot conține dovezi substanțiale, cum ar fi notițe scrise de mîna cu numere de telefon, adrese de internet sau de e-mail, liste de plată etc. Singura metodă sigură de a evita neglijarea unor mijloace de probă este regula

de aur: “Ridică tot ce găsești, căci le poți da oricînd înapoi”.

Dacă se fac descoperiri importante cu ocazia percheziției domiciliare, de exemplu un seif care conține cantități mari de bani, pașapoarte, arme de foc sau droguri, organele judiciare vor înregistra pe video locul în care s-au găsit aceste obiecte și va ordona ambalarea lor de către un specialist în analiza tehnico-științifică a urmelor.

În cazurile de investigare criminalistică a traficului de persoane, cheile pot furniza dovezi importante. Cheile găsite în posesia suspectilor vor fi încercate la toate adresele implicate în infracțiune, cum ar fi: sediul agențiilor, cluburi de noapte, bordeluri “case sigure”, deoarece dacă ele se potrivesc, suspectul nu mai poate da o justificare falsă a posesiei acestor chei. Cheile care se potrivesc cu diferite lacăte sau broaște vor fi ambalate, sigilate și etichetate fiecare în parte.

Mijloacele de telecomunicații au o importanță vitală la investigarea criminalistică a traficului de persoane. De aceea, organele judiciare trebuie să ridice toate aparatele găsite – de la calculatoarele de birou la agendele electronice de buzunar. Se vor ridica faxurile, calculatoarele portabile (laptop), telefoane mobile, “personal communications”, pagerele, de asemenea și toate benzile din aparatele-robot de răspuns la telefon etc. Organele judiciare trebuie să aibă o evidență strictă a persoanelor asupra cărora a fost găsit fiecare aparat în parte, printre care lucruri a fost găsit și cui aparțin lucrurile respective.

În cazurile în care se anticipează utilizarea de către suspecti a calculatoarelor și a echipamentelor electronice, trebuie să se asigure participarea la efectuarea percheziției domiciliare a unui po-

lițist-specializat în acest domeniu, care să deconecteze și să ambaleze corespunzător aparatele. Dacă nu poate fi adus un specialist, organele de cercetare vor încerca să obțină la telefon informațiile necesare în timpul percheziției. Dacă este de față un specialist, instrucțiunile sale vor fi respectate întocmai.

Dacă nu este posibilă nici una dintre soluțiile de mai sus, echipa de cercetare va proceda după cum urmează:

– se vor controla imediat încăperile și se vor lua toate măsurile ca nimeni (deci nici membrii echipei de cercetare) să nu atingă echipamentul electric;

– după asigurarea protecției localului percheziției se vor filma toate aparatele și orice imagini de pe ecranele acestora;

– se vor filma și laturile posterioare ale aparatelor, pentru ca ulterior specialiștii să știe cum au fost conectate cablurile și să poată reconstitui fără risc echipamentele electronice;

– înainte de apăsarea pe butonul de deconectare, respectiv înainte de scoaterea din priză, se vor folosi etichete sau creioane colorate pentru a marca fiecare dintre cablurile conectate, așa încît ele să poată fi identificate și reconectate ulterior pentru interogatoriu;

– aparatele electronice vor fi mînuite de așa mînieră, încît să nu se șteargă amprente sau alte urme;

– s-ar putea ca informațiile furnizate de aparatul respectiv să reprezinte un material probator important, dar să fie totuși necesară o analiză tehnico-științifică a aparatelor, pentru a-i identifica pe adevărații utilizatori;

– ridicarea computerului și a imprimantei, mostre de hîrtie nefolosită și tot ceea ce s-a imprimat

deja pe hîrtie – aceste obiecte pot fi analizate și comparate cu mijloace de probe ridicate cu alte ocazii.

Potrivit dispozițiilor art. 19 din Legea nr. 678/2001, banii, valorile sau orice alte bunuri dobîndite în urma săvîrșirii infracțiunilor de trafic de persoane ori cele care au servit la săvîrșirea acestor infracțiuni, precum și celelalte bunuri prevăzute de art. 118 Cod penal sînt supuse confiscării speciale.

La același articol, la alin. (2), legiuitorul face o precizare în sensul că include în categoria bunurilor care au servit la săvîrșirea infracțiunii și mijloacele de transport care au folosit la transportul persoanelor traficate și imobilele în care aceste persoane au fost cazate după apariția făptuitorilor.

În cazul infracțiunilor de trafic de persoane, deținerea bunurilor expres prevăzute de lege, respectiv art. 118 Cod penal – sediul de bază al materiei, dar și în legea specială, prezintă pericol, dată fiind destinația ce li se poate da (folosirea mijloacelor de transport sau a imobilelor pentru transportul sau cazarea altor victime) sau proveniența lor ilicită. Infracțiunile de trafic de persoane, deși au ca obiect traficul persoanelor în sine, se rezumă de fapt la bani, începînd de la investițiile în crearea rețelei, infrastructura de recrutare, iar ulterior, după obținerea profitului – împărțirea și eventual “spălarea banilor” obținuți.

Pe tot parcursul investigării criminalistice a infracțiunii de trafic de persoane, unul dintre obiectivele urmărite este determinarea stilului de viață al făptuitorilor, a cheltuielilor acestora și, în final, determinarea surselor de venituri.

Vor fi analizate două aspecte principale:

1) dacă suspjecții au locuri de muncă sau ocupații legale, natura

acestor ocupații, dacă ele pot fi asimilate cu traficul de persoane;

2) dacă suspjecții cheltuie banii, locurile unde o fac (cazinouri, baruri, agenții de pariuri).

Toate aceste investiții necesită mișcări de capital, încasări și plăți care pot fi dezvăluite în cadrul operațiunilor de investigare financiară. Astfel, organele judiciare de anchetă procedează la verificări privind cumpărarea unor bilete de călătorie, care pot oferi detalii privind planurile traficantilor, supraveghează punctele de ieșire din țară, analizează cheltuielile efectuate și transferul de bani prin intermediul mijloacelor de plată electronice.

Întrucît nu doresc să-și asume nici un risc în administrarea profitului obținut, traficantii procedează la reinvestirea acestuia, dîndu-i o aparență de legalitate, fie în investiții pentru confortul personal, fie prin derularea unor afaceri sau constituirea unor societăți comerciale, avînd un obiect de activitate real.

Informații relevante privind veniturile și cheltuielile realizate pot fi obținute de la Oficiul Național pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor, care are obligația de a raporta tranzacțiile suspecte.

Dacă au fost identificate numarul și locația bunurilor obținute de traficantii, ca urmare a săvîrșirii infracțiunii, sau cele care au fost destinate să servească la săvîrșirea infracțiunii, se procedează la confiscarea specială a acestora.

Ancheta financiară are un rol deosebit pentru succesul anchetei infracțiunii de trafic în vederea exploatării sexuale.

Există două motive principale pentru aceasta:

1) infracțiunea se referă numai la bani: investiția inițială pentru crearea infracțiunii și livrarea de

personal pentru actele de prostituție, managementul continuu al activităților de prostituție și, în final, spălarea banilor, mișcarea banilor și mișcarea profitului;

2) traficul în vederea exploatării sexuale este o infracțiune ce necesită timp pentru stabilire și dezvoltare – astfel ea devine o infracțiune “ca un mod de viață”;

Asemenea subiecte privind modul de viață, precum și modalitatea de călătorie, cheltuielile pe obiectele de lux, cum ar fi mașinile și bijuteriile, activitățile din timpul liber, cum ar fi restaurantele și cazinourile, toate necesită mijloace și metode de achiziție.

Regula de aur: “Identifică și urmărește banii și vei gasi traficanțul”.

Toate activitățile din cadrul acestor două categorii necesită tranzacții financiare, iar ancheta financiară proactivă a acestor spații va avea întotdeauna rezultate. Ele pot fi aplicate atît în cadrul fazei dinamice de dinaintea arestării, cît și în cea ulterioară arestării.

Faza anterioară arestării are o valoare specială din două motive:

– anchetarea tranzacțiilor financiare și analiza rezultatelor vor furniza adeseori informații și date importante, folositoare pentru a se asigura că operațiunea progresează eficient;

– în funcție de circumstanțele cazului, ancheta financiară dinaintea arestării este destinată identificării sumei și locației bunurilor criminale derivate din infracțiune;

În cazul în care acest lucru este îndeplinit, va fi posibilă coordonarea fazei arestării cu procedurile de sechestrare financiară, astfel încît să se ajungă la poziția optimă de sincronizare a arestării traficantilor și sechestrării bunurilor lor.

În urma anchetei financiare, an-

chetatorii obțin o valoare dublă din aceleași probe:

➤ în primul rând, dovada privind câștigul financiar și cheltuielile la scară largă, cu mult mai mari decât orice sumă legitimă de câștig pe care traficanțul pretinde a o avea, este un argument al acușării aproape imposibil de ripostat de către traficanț, evidența este ținută de forma documentării tranzacțiilor financiare de obicei computerizate, ce sînt extrem de dificil de combătut pentru avocații apărării;

➤ în al doilea rînd, aceeași evidență se află la baza procedurilor de confiscare a averilor în urma condamnării.

Capacitatea organelor de aplicare a legii de a identifica, ancheta, sechestra și confisca bunurile rezultate din traficul de persoane este o modalitate de a trimite infractorilor un mesaj-simbol puternic. Acest lucru este important deoarece traficul este perceput ca o infracțiune cu "profit mare" și "risc redus", iar traficanții privesc sentințele scurte de condamnare cu închisoarea pentru această infracțiune drept un simplu "risc de afaceri".

Situația se schimbă imediat ce în urma unei anchete financiare reușite apare următoarea schemă: "termen scurt de arest – eliberare – profituri zero – toate bunurile confiscate".

Cercetările financiare post-arrestare au ca scop stabilirea a trei aspecte:

- cîți bani au fost obținuți în urma infracțiunii;
- cîți bani au ramaș;
- unde au rămas acești bani.

Probele cu dublu scop, prezentate în cadrul investigației financiare, care vor dovedi cele trei puncte menționate vor fi de mare folos pe timpul investigației, pentru că solicită traficanțului explicații

cu privire la proveniența și posesia banilor, în lipsa sau ca rezultat al activității ilicite.

Multe dintre documentele justificative ale traficanților vor putea localiza suspectul la un moment dat, într-o locație dată.

Acest lucru se poate explica nu doar prin tranzacțiile importante realizate în interiorul băncilor, ci și prin bonurile de benzină sau notele de restaurant.

Dovezile documentare trebuie analizate și examinate pentru următoarele tipuri de probe:

– plăți pentru cazare, publicitate, transport, vize, cheltuieli personale pentru bunuri precum vehicule, bijuterii, cheltuieli în restaurante, cazinouri, cluburi de noapte;

– chitanțe pentru cheltuielile sus-menționate, inclusiv pentru benzină, taxe de drum și de traversare a unui pod, chitanțe din internet-cafeuri și cartele de telefon;

– orice dovezi legate de aceste plăți făcute de victime ale traficanților;

– orice documente legate de metoda și ruta prin care banii sînt spălați sau transferați în afara țării.

Traficanții de persoane folosesc o varietate de metode pentru spălarea profitului, acest lucru incluzînd transformarea banilor în alte forme de bunuri, cum ar fi: vehicule, obiecte electronice sau instrumente de firmă.

Traficul de persoane este o infracțiune complexă, continuă sau continuată ce presupune o activitate ilicită vastă și săvîrșirea unei game largi de alte activități ilicite, necesare pentru atingerea scopului traficanțului, de aceea traficul nu trebuie văzut ca o infracțiune separată.

Infracțiunile conexe traficului de persoane pot fi grupate după cum urmează:

– infracțiuni economice: corupție, spălare de bani, evaziune fiscală, falsificare de documente;

– infracțiuni contra persoanei: munca forțată sau obligatorie, sclavia cauzată de o îndatorare, căsătoria forțată, sclavia, tortura;

– supunerea la tratamente crude, degradante sau inumane;

– agresiune sexuală sau viol;

– vătămare corporală sau omor;

– răpire sau sechestrare;

Recrutarea, transportarea, transferarea, cazarea sau primirea ca elemente materiale obligatorii ale infracțiunii necesită, la un moment dat, ajutorul unor terțe persoane dar care, prin ajutorul acordat, favorizează și înlesnesc activitatea ilicită desfășurată. Aceste persoane pot avea un rol episodic sau pot deveni membre ale grupului organizat, motivat de obținerea de profituri bănești. Identificarea lor se bazează pe declarațiile victimelor, declarațiile suspectilor și anchete financiare paralele.

Pentru a obține profituri din traficul de persoane, traficanțul trebuie să aducă femeile pe "piața" locală și să facă reclamă pentru ele. Tocmai acesta este punctul nevralgic al traficanțului, deoarece el este obligat să se conformeze la această regulă a comerțului.

Rolul organelor judiciare specializate este de a studia și supraveghea industria sexului, atît la nivelul prostituției de stradă al bordelurilor, hotelurilor, cît și al barurilor cu animatoare, al agențiilor de escortă.

Prin activitățile zilnice desfășurate de către organele judiciare specializate, acestea pot avea o contribuție crucială în combaterea traficului de persoane.

Din analiza cazuisticii s-a constatat că informația-cheie sau mijlocul de probă decisiv a

fost furnizat deseori de organul judiciar specializat, chiar dacă la moment nu și-a dat seama de importanța contribuției sale la soluționarea cazului.

În scopul obținerii unor rezultate pozitive, se impune antrenarea permanentă a organelor judiciare de specialitate în problemele **traficului de persoane**.

În acest scop se va purcede la:

- punerea la dispoziție a informațiilor despre infracțiunile de trafic de persoane;
- instruirea în recunoașterea potențialelor victime traficate și a traficantilor suspectați;
- dezvoltarea capacității maxime de culegere a datelor și informațiilor;
- consemnarea și evaluarea informațiilor obținute.

Datele și informațiile care pot contribui la identificarea unor rețele de traficanți de persoane pot fi culese din următoarele surse:

- de la victimele traficate;
- prin studierea reclamelor de prostituție;
- de la persoanele care lucrează în industria sexului;
- sesizări ale comunității;
- bazele de date ale organelor judiciare de specialitate, care acționează la nivelele local, regional, național;
- bazele de date ale organizațiilor internaționale de cooperare a forțelor de poliție judiciare, cum ar fi: Interpol, Europol, Centrul SECI, Masa de lucru pentru Marea Baltică, Cooperarea Economică a Mării Negre;
- bazele de date ale departamentelor pentru migrație, vamei, poliției de frontieră, evidențele ministerelor de interne și de externe referitoare la cererile și acordarea permisului de ședere, cererile de azil sau cetățenie, evidențele altor

ministere cu atribuții în domeniul ocupării forței de muncă;

- de la organizații interguvernamentale și neguvernamentale de profil;
- de la linii aeriene și alte companii de transport;
- din reportaje în mass-media, studii științifice.

Procesul de culegere a informațiilor trebuie să întrunească două criterii principale:

- 1) toate aceste activități urmează să se desfășoare strict conform legii;
- 2) ele trebuie să fie consemnate corespunzător.

Astfel, în cazul în care se cere ulterior folosirea materialului ca probă la proces și procedura penală nu interzice folosirea lui, aceste consemnări pot contribui la condamnarea traficantilor.

Investigarea infracțiunii de trafic de persoane prezintă anumite particularități pe care am încercat să le descriem în prezentul articol. În cazurile de trafic de persoane, principala grijă a anchetatorilor este salvarea și protecția victimelor. În ceea ce privește obținerea de informații generale despre acest tip de infracțiuni, organele judiciare nu se pot baza pe victime, ci trebuie să elaboreze metode pentru obținerea din alte surse a informațiilor și mijloacelor de probă.

Referințe bibliografice

1. Codul penal român. București, 2006.
2. Codul de procedură penală român. București, 2010.
3. Lăpăduși V., Sârbu O. *Aspecte privind cercetarea propriu-zisă la fața locului în cazul evenimentelor grave*. Contribuția criminalistici la investigarea actelor teroriste și a altor evenimente cu consecințe grave. București, 2007.

4. Popa Gheorghe. *Considerații generale privind investigarea științifică a locului faptei*. În: Criminalistică. *Note de curs*, vol. II. Cîmpina, 2005.

5. Lăpăduși V., Grejdinoiu S. *Considerații privind investigarea criminalistică a locului faptei*. În: "Investigarea criminalistică a locului faptei". Lucrările simpozionului din 27 octombrie, 2003.

6. Văduva Nicolae. *Criminalistica*. Curs universitar de tactică și metodică. Craiova: Editura Universitatea, 2004.

7. Bercheșan V. *Tratat de tehnică criminalistică*. București: Little Star, 2004.

8. Aioanițoiaie C. *Cercetarea la fața locului*. București: Academia de Poliție "Alexandru Ioan Cuza", 1985.

9. Pletea Constantin. *Criminalistica – elemente de anchetă penală*. București: Little Star, 2003.

PARADISURI FISCALE

LICĂ FLORIN ILIE,
doctorand

SUMMARY

The tax haven means a State or a geographic area with an almost non-existent tax regime and a high degree of fiscal discretion. In these areas can suppress tax obligations within the law and are almost impossible to control. Countries do not randomly choose to be or become tax havens. Fiscal policy is a fundamental matter of conscious choice and from governments, according to the present economic situation, available resources, global and regional political context and other considerations.

În accepțiunea lui C. Corduneanu, paradisul fiscal este „un instrument prin care se realizează evaziunea fiscală internațională de către contribuabilii care caută un tratament financiar avantajos” [1, p. 58-59].

Prin paradis fiscal de înțelege un stat sau o zonă geografică având un regim de impozitare aproape inexistent și un grad ridicat de discreție fiscală. În aceste zone se pot suprima obligațiile fiscale în deplină legalitate și sînt aproape imposibil de controlat.

Un studiu publicat recent de Fondul Monetar Internațional (FMI) a reafirmat faptul că investițiile străine directe sînt afectate de nivelul de impozitare, astfel că măsura adoptată de Statul român va avea un efect pozitiv cert pe termen mediu și termen lung, deoarece legile fiscale interne au potențialul de a influența în mare măsură comportamentul corporațiilor și întreprinzătorilor individuali, determinînd în cel mai direct mod localizarea afacerilor lor și nivelul de internaționalizare a acțiunilor economice ale acestora [2, p. 22].

Dacă fluxurile de capital internațional sînt din ce în ce mai sensibile la diferențele dintre nivelurile de impozitare, atunci stimulii de reducere a fiscalității evoluează în aceeași direcție. Țările care per-

sistă în intenția de a supraimpozita profitul cîștigat de investitorii străini vor avea venituri din impozite mai mici decît cele care nu o fac [3, p. 6].

Prin urmare, aceste sensibilități față de caracteristicile fiscalității naționale fac ca paradisurile fiscale să fie foarte atractive pentru investițiile străine, nu numai pentru că profiturile brute cîștigate aici sînt impozitate mai lejer, dar și pentru că operațiunile derulate prin intermediul lor pot facilita evitarea taxelor pe venituri generate în orice altă parte a lumii.

Țările nu optează la întîmplare să fie sau să devină paradisuri fiscale. Politica fiscală este o problemă de alegere conștientă și fundamentală din partea guvernelor, în funcție de situația economică prezentă, resursele disponibile, contextul politic mondial și cel regional, precum și alte considerente. Orice „mișcare” înspre sau dinspre condiția de paradis fiscal atrage după sine nu numai impactul politicii fiscale, ci, de asemenea, și efectele de creștere a altor dimensiuni – economice, politice, sociale, care sînt corelate cu această alegere de a deveni paradis fiscal [2, p. 26].

Principalele metode utilizate în paradisurile fiscale sînt:

- *Practica utilizării prețurilor de transfer*. Procesul de folosire

la maximum a managementului financiar și juridic, de cercetare a „breșelor” și nișelor din diverse legislații, pentru a beneficia de condiții mai favorabile pe acele piețe, a derivat ca o consecință firească a internaționalizării firmelor și a creșterii presiunii piețelor financiare și ale acționarilor pentru rate ale profitului din ce în ce mai ridicate. Aceste rentabilități nu puteau fi obținute fără o creativitate ridicată și o speculare la maximum a sinergiilor din cadrul grupului și a legislațiilor ce oferă condiții mai favorabile.

Exemplu. Un grup englez din domeniul IT achiziționează micro-procesoare de la o sucursală a sa din Coreea. Prețul plătit de firmamamă din Marea Britanie agenției sale – prețul de transfer – va determina cît profit raportează unitatea din Coreea și, astfel, cît plătește ca impozit local. Dacă firma-mamă plătește sub prețurile locale normale, unitatea coreeană poate părea că este în dificultate financiară, chiar dacă grupul văzut în totalitate are o marjă de profit bună, cînd computerul final este vîndut. Este posibil ca inspectorii fiscali din Marea Britanie să nu comenteze, întrucît profitul va fi raportat pe teritoriul lor, dar colegii lor din Coreea vor fi nemulțumiți să constate că nu le-a rămas prea mult profit taxabil [2, p. 154].

- **Amînarea impozitelor, evitarea fiscală legală și fraudă fiscală în strategii simple de utilizare a paradisurilor fiscale.** Paradisurile fiscale pot fi implicate în montaje care nu includ deloc practicarea prețurilor de transfer. Aceste tactici sînt utilizate în general de persoane înstărite sau companii care au rezidența într-o țară ce taxează venitul la nivel global (la o rată superioară celei din țara-sursă).

Atunci cînd persoanele înstărite se angajează în acest tip de operațiuni, este foarte probabil ca finalitatea acțiunii să fie evaziunea fiscală ilegală, ca urmare a alegerii variantei neasumării impozitelor în fața celei a amînării acestora. Succesul evaziunii fiscale în acest caz depinde de confidențialitatea furnizată de către paradisul fiscal, în particular prin absența schimbului de informații între paradisul fiscal și țara de rezidență [4, p. 7].

- **Exportul profiturilor prin strategii simple de utilizare a prețurilor de transfer.** Cînd părțile afiliate ale unei companii multinaționale se angajează în tranzacții reciproce, apare imediat prezumția că „prețurile de transfer” sînt cele folosite în stabilirea valorii de tranzacționare. Este anormal să nu ne gîndim că, acolo unde este posibil, consultanții sau angajații bine plătiți nu vor găsi cea mai avantajoasă soluție fiscală – practicarea prețurilor de transfer pentru a reloca venitul obținut în jurisdicții cu taxe mari în jurisdicții cu taxe mici.

Exemplu. Să presupunem că o companie-mamă rezidentă în țara A dezvoltă tehnologii pe care le licențiază pentru exploatarea în producție de către o sucursală din țara B – care își vinde produsele sale printr-o altă sucursală a firmei-mamă din țara C. Să presupunem mai departe că țara A are cea mai mare

rată de impozitare dintre cele trei țări, iar țara B - cea mai mică. Dacă statul A scutește de impozitare veniturile externe sau acordă credit fiscal pentru impozitele plătite în străinătate, iar repatrierea profiturilor poate fi amînată, atunci există condiții propice pentru a practica prețuri de transfer în vederea colectării de venit suplimentar în țara B, atît pentru compania-mamă, cît și de pe piețele sucursalelor de comerț ale grupului.

Acest exemplu este unul foarte simplu, bazîndu-se pe două tranzacții de bază: vînzarea/exploatarea unui necorporal (know-how, brevet, licență, etc.) și vînzarea pe piețele externe a unor produse obținute prin exploatarea activului necorporal utilizat. De regulă, un montaj financiar-fiscal profesionist implică și alte tranzacții complementare, cum ar fi: tranzacții cu produse intermediare, produse financiare, servicii, asistență tehnică specializată [2, p. 160].

- **Combinarea paradisurilor fiscale cu tehnicile de utilizare a prețurilor de transfer.** Prețurile de transfer și paradisurile fiscale, atît în mod individual, cît și combinat, afectează capacitatea multor țări de a colecta veniturile din impozite. Problema este cu atît mai serioasă în țările mai puțin dezvoltate și în țările aflate în tranziție, foste socialiste, deoarece efectele negative produse de evaziunea fiscală în țările sărace sînt mult mai mari decît în cazul statelor mai bogate.

- **Măsuri de contracarare a practicării prețurilor de transfer.** Toate țările caracterizate de intrări sau ieșiri de investiții străine (lucru deosebit de prezent în condițiile globalizării economiei mondiale și avîntului investițiilor internaționale) au nevoie de monitorizarea prețurilor de transfer.

Țările dezvoltate au reguli și metode specifice pentru detectarea și monitorizarea prețurilor de transfer, după cum urmează:

- **Metoda Comparării prețurilor tranzacțiilor comparative** („Comparable uncontrolled price method”) – *CUP*

Exemplu. Un contribuabil vinde 1.000 de tone dintr-un produs, la 80 USD/tona către o firmă asociată în cadrul grupului multinațional și, în același timp, vinde 500 de tone din același produs cu 100 USD/tona către o firmă independentă. Cazul cere o evaluare dacă diferitele volume trebuie să determine o ajustare a prețului de transfer. În analizarea tranzacțiilor unor produse similare trebuie căutată piața relevantă, pentru a determina discounturile uzuale pentru acele produse.

- **Metoda Cost plus** („Cost Plus Method”) – *CP*

Exemplu. Să presupunem că o companie A vinde prăjitoare de pîine către un distribuitor care este o firmă aparținînd grupului și că o altă companie, B, vinde fiare de călcat către un distribuitor care este o firmă independentă. Marjele de profit pentru producerea ambelor categorii de articole sînt aceleași în industria bunurilor de consum. Dacă ar fi fost aplicată metoda CP, ar fi fost comparate marjele rezultate din diferența dintre prețul de vînzare al producătorului către distribuitor și prețul fabricării produsului. Totuși, compania A poate fi mai eficientă în același proces de producție decît compania B, ceea ce îi permite să aibă costuri mari reduse. Ca rezultat, chiar în cazul în care compania A ar fi produs fiare de călcat în loc de prăjitoare de pîine și ar factura la același preț ca acela folosit de compania B pentru fiare de călcat,

în mod normal ar trebui ca marja de profit a companiei A să fie mai mare decât cea a companiei B. Astfel, dacă nu se fac ajustările necesare, aplicarea metodei CP nu ar aduce acuratețea necesară.

- *Metoda Prețurilor de revânzare* („Resale Price Method”) – *RP*

Exemplu. Presupunem că există doi distribuitori vânzând același produs pe aceeași piață, sub aceeași marcă. Distribuitorul A oferă garanție, în timp ce distribuitorul B nu oferă. Distribuitorul A include garanția ca parte a strategiei de preț și astfel vinde produsele sale la un preț mai ridicat, rezultând într-o marjă de profit brut mai ridicată (costul oferirii garanției nu este luat în considerare) decât cea a distribuitorului B, care vinde la un preț mai redus. Cele două marje nu sînt comparabile pînă în momentul în care se va face o ajustare pentru diferența adusă de oferirea garanției [2, p. 199].

- *Metoda împărțirii profitului*

Această metodă se bazează pe împărțirea profitului grupului între membri acestuia. Conform prevederilor OCDE, profiturile totale sînt împărțite potrivit cu funcțiunile îndeplinite și riscurile asumate de componenții grupului. SUA permite utilizarea metodei împărțirii profiturilor doar atunci cînd sînt disponibile informații privind rentabilitatea unor contribuabili independenți care desfășoară activități similare.

Metoda Cost plus și Metoda Prețurilor de revânzare permit companiilor multinaționale să-și exporte profiturile, cu excepția unor sume modeste, către paradisuri fiscale, deoarece aceste metode permit companiilor menționate să direcționeze profiturile reziduale obținute din exploatarea proprietății intangibile către țara unde

proprietarul acesteia este rezident. Iar locul de rezidență este cel mai adesea un paradis fiscal.

- *Metoda marjei nete de tranzacționare*

Această metodă netradițională se bazează pe calculul unei marje nete a profitului relativ la o bază, cum ar fi costurile, vânzările sau activele, și astfel operînd într-o manieră similară cu metoda Cost plus sau cu cea a Prețului de revânzare.

Unele țări dezvoltate au adoptat proceduri în care plătitorii de taxe și administrația fiscală cad de acord în avans asupra metodologiei folosite în stabilirea prețurilor de transfer. În unele cazuri, autoritatea fiscală a țărilor de destinație poate participa la acest aranjament; în general, acest procedeu este agreat doar dacă există un tratat fiscal între cele două țări.

- *Impactul prețurilor de transfer în țările în curs de dezvoltare.* Țările în curs de dezvoltare se ciocnesc cu grave probleme în domeniul utilizării prețurilor de transfer [4, p. 12].

Pierderile de venituri bugetare rezultă, în special, din evaziunea fiscală legală a impozitelor pe profitul companiilor și pe veniturile individuale. Capacitatea de reacție a țărilor în curs de dezvoltare este mai limitată decât cea a statelor dezvoltate în problema reținerii acestor cîștiguri în jurisdicția fiscală de unde provin, din cauza compexității fenomenului și lipsei resurselor administrative. Aceste țări defavorizate fiscal pot apela la statele dezvoltate pentru sprijin în contracararea acestor dezechilibre, ca modalitate de protecție a propriilor baze de impozitare [2, p. 153]. Inițiativele recent adoptate de OCDE pentru combaterea competiției fiscale dăunătoare pot

avea ca beneficiar indirect statele în curs de dezvoltare [4, p. 2].

În primul rînd, cadrul legal (legislația și normele de aplicare) nu poate face față în mod adecvat amplitudinii problemei. În al doilea rînd, chiar dacă ar exista cadrul legal pentru monitorizarea prețurilor de transfer, o țară în curs de dezvoltare nu dispune de suficiente resurse umane, tehnice și financiare pentru a rezolva această problemă foarte complexă. Pentru comparație, trebuie spus că grupurile multinaționale au echipe de experți care se ocupă doar de acest lucru și pot angaja chiar consultanți fiscali calificați, fără să mai vorbim de capacitatea de lobby pe un domeniu opac pentru neavizați.

Dacă despre paradisurile fiscale s-a mai auzit și se cam cunoaște esențialul, în privința prețurilor de transfer destul de mulți profesioniști în domeniul financiar mărturisesc necunoașterea celor mai elementare noțiuni.

În al treilea rînd, tranzacții comparabile între entități necontrolate și dovezi relevante privitoare la rentabilitatea acestora sînt foarte greu de găsit de către administrațiile fiscale ale țărilor în curs de dezvoltare. Din acest motiv, se ajunge la situația amuzantă în care acestea din urmă cer contribuabilului să dovedească justetea prețurilor practicate; prin urmare, se poate spune că se pleacă de la prezumția de vinovăție și ți se cere să dovedești contrariul.

În cel de-al patrulea rînd, intervalul îndelungat care poate trece pînă cînd procesele referitoare la cazuri de utilizare a prețurilor de transfer, incertitudinea rezultatelor favorabile și resursele importante necesare argumentării și susținerii acestor demersuri descurajează

autoritățile fiscale din țările în curs de dezvoltare.

Pe de o parte, trebuie spus că impunerea unor măsuri punitive prea dure în situația dovedirii practicilor de utilizare a prețurilor de transfer poate avea consecințe neintenționate și nedorite, putând descuraja investițiile. Pe de altă parte, din dorința de a nu primi penalități și amenzi usturătoare, în țările în care autoritățile fiscale sînt foarte dure există tendința de a declara un profit/venit mai mare decît cel real.

Problema prețurilor de transfer este una importantă atît pentru țările în curs de dezvoltare, cît și pentru țările dezvoltate. Deoarece taxarea companiilor străine ce acționează pe teritoriul lor aduce adesea o parte substanțială a veniturilor fiscale ale țărilor în curs de dezvoltare, taxarea companiilor multinaționale nu este numai o problemă de echitate fiscală, ci și de necesitate bugetară. Totodată, aceste țări sînt în mod serios împiedicate în aplicarea regulilor de combatere a prețurilor de transfer, din cauza resurselor limitate disponibile pentru abordarea complicatelor probleme de fiscalitate internațională.

Din cauza diferențelor legislative, normelor de aplicare și interpretare, precum și a unor puncte slabe în administrația fiscală, corporațiile pot să nu raporteze în toate țările același preț de transfer pentru o anumită tranzacție (politicile aplicate comerțului electronic). Astfel, venitul care traversează granițele internaționale poate fi netaxabil într-o anumită proporție. Adoptarea standardelor pentru metodele de monitorizare a prețurilor de transfer, cum ar fi

cele din Tratatul-Model al OCDE, va putea contribui la rezolvarea unor probleme adiacente, apărute în diversele cadre legislative, dar nu și la rezolvarea celor cauzate de administrarea inadecvată.

Dacă toate țările folosesc aceleași reguli de monitorizare a prețurilor de transfer, interpretate în același mod, și sînt eficiente în desfășurarea lor, subtaxarea nu apare. Acest lucru este însă imposibil, iar aplicarea neuniformă a regulilor de monitorizare a prețurilor de transfer cere cooperare internațională în administrarea acestei probleme sensibile. Această cooperare poate îmbrăca o serie de forme. Va fi necesar cel puțin schimbul de informații privind prețurile de transfer, pentru verificarea faptului că același preț a fost raportat țării-sursă și țării-destinație. Deoarece schimbul de informații apare doar în contextul unui tratat fiscal, iar numărul de tratate încheiate de țările dezvoltate cu statele în curs de dezvoltare este destul de mic, rezultă că există de fapt o cooperare de mică anvergură. Această problemă este accentuată și de interpunerea paradisurilor fiscale între țările-sursă și cele de rezidență, iar paradisurile fiscale rareori încheie astfel de tratate [4].

Chiar dacă o companie multinațională raportează pe o bază unitară ajustarea prețurilor de transfer de către o țară, nu va avea ca rezultat în mod necesar și o ajustare în cealaltă țară-parteneră în tranzacție. Ajustarea reciprocă a procedurilor, arbitrajul și acordurile multilaterale în privința prețurilor prestabilite vor putea fi folosite pentru prevenirea acestui fenomen.

Referințe bibliografice

1. Bîrle Vasile. *Frauda fiscală*. București: Teora, 2005.
2. Bișa Cristian. *Utilizarea paradisurilor fiscale între evaziune fiscală legală și fraudă fiscală*. București: Editura BMT Publishing House, 2005.
3. James R. Hines Jr. *Prosperă paradisurile fiscale?* Michigan: Editura University of Michigan&NBER, 2004.
4. McLure Charles. *Prețurile de transfer și Paradisurile fiscale*. California: Hoover Institution Publishing, 2004.

INSTITUȚIA COMISIEI ROGATORII ÎN PROCESUL PENAL AL ROMÂNIEI

Lilian MACARI,
doctorand

RÉZUMÉ

Les réglemets législatifs concernant l'institution de la commission rogatoire en Roumanie sont soumis à l'heure actuelle aux exigences de l'armonisation de la législation roumaine à la législation européenne. Dans ce but ont été adoptées de certaines lois spéciales, une d'elle est la loi 302/2004, notamment étant analysée par l'article ci-dessous.

REZUMAT

Armonizarea legislației române cu acquis-ul comunitar a adus anumite schimbări în reglementările privind procedura comisiei rogatorii atât pe plan intern, cât și pe plan internațional. Legiuitorul român a renunțat la dispozițiile respective din Codul de procedură penală, adoptând o lege specială, Legea nr. 302/2004, care, constituind o lege cadru în acest domeniu, a fost în special analizată de noi în acest articol.

Mijloacele dreptului comparat ne oferă posibilitatea să studiem instituția comisiei rogatorii în raport cu sistemul de drept al României, unde acest procedeu probatoriu este pe larg reprezentat.

În publicațiile anterioare, noi am arătat evoluția acestei instituții în procesul penal al României pînă în anul 1940, cînd era în vigoare Codul lui Carol al II-lea. Acest Cod, modificat substanțial în 1948 și perfecționat între anii 1949 și 1960, a fost abrogat la 1 ianuarie 1969, cînd a intrat în vigoare actualul Cod de procedură penală (Legea nr. 29/1969) [1, p. 68].

Într-o prezentare comparativă a acestor două coduri, Vintilă Dongoroz [2, p. 82] în 1969 ne arată că: „Dispoziția din alin. 1 al art. 132 prevede în ce cazuri se poate recurge la procedura comisiei rogatorii. În codul anterior (art. 121) se prevedea că nu pot forma obiectul comisiei rogatorii actele de urmărire penală care, prin natura lor, trebuie efectuate personal de organul instrumentator. Art. 132 folosește o terminologie mai corespunzătoare. În dispoziția din alin. 2 al art. 132 se arată că nu pot forma obiectul comisiei rogatorii punerea în mișcare a acțiunii penale, luarea măsurilor preventive, încuviințarea

de probatorii, precum și dispunerea celorlalte acte procesuale sau măsuri procesuale”.

În așa mod, Codul de procedură penală român [3, p. 88], în art. 132, reglementează condițiile pentru dispunerea comisiei rogatorii, în art. 133 – conținutul comisiei rogatorii și în art. 134 – drepturile părților în cazul comisiei rogatorii.

Vintilă Dongoroz remarcă: „În codul anterior (Carol al II-lea) nu se făcea deosebire între delegare și comisie rogatorie [2, p. 84]”. În Codul actual, potrivit autorului, „Delegarea se deosebește deci de comisia rogatorie, prin poziția pe care o are organul sau instanța căreia i se solicită efectuarea unui act procesual față de organul sau instanța care adresează solicitarea; organ sau instanță ierarhic inferioară în cazul delegării, organ sau instanță egală în grad în cazul comisiei rogatorii” [2, p. 84].

Sub aspectul comparat, observăm că legiuitorul român a introdus în Codul actual această diferențiere în 1969, pe cînd legiuitorul francez, în Codul actual din 1958, a renunțat categoric la această deosebire, procedura respectivă fiind denumită doar comisie rogatorie, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional.

Mai mulți savanți români, printre care autorii Apetrei [4], Pinteau [5], Neagu [1], Mateuț [6], Tulse [7], Paraschiv [8], Boroi [9], Dongoroz [10], cu privire la comisia rogatorie, dau o interpretare și o analiză științifică în principiu similară.

În ordinea procesuală internă română, comisia rogatorie se efectuează potrivit art. 132 – 134 din Codul procedură penală (C. proc. pen).

Cînd un organ de urmărire penală sau o instanță de judecată nu are posibilitatea să asculte un martor, să facă o cercetare la fața locului, să procedeze la ridicarea unor obiecte sau să efectueze orice alt act procedural, se poate adresa unui alt organ de urmărire penală ori unei alte instanțe, care are posibilitatea să le efectueze (alin. 1 art. 132 C. proc. pen.).

În doctrina română se accentuează că folosirea comisiei rogatorii este posibilă numai cu privire la acte procedurale și numai dacă organul de urmărire penală sau instanța de judecată constată că nu are posibilitatea să le efectueze nemijlocit. O altă condiție este ca actele care trebuie efectuate să nu fie acte procedurale care nu pot fi efectuate decît nemijlocit [10, p. 302].

Comisia rogatorie se dispune de organul de urmărire penală prin rezoluție sau de instanța de judecată prin încheiere. În conformitate cu art. 133 C. proc. pen., rezoluția sau încheierea prin care s-a dispus comisia rogatorie trebuie să conțină toate lămuririle referitoare la îndeplinirea actului care face obiectul acesteia, iar în cazul în care trebuie să fie ascultată o persoană, vor fi menționate și întrebările ce i se vor pune [9, p. 176].

Potrivit art. 134 C. proc. pen., când comisia rogatorie s-a dispus de către instanța de judecată, părțile pot formula în fața acesteia întrebări care vor fi transmise instanței ce urmează a efectua comisia rogatorie.

Comentînd dispoziția acestor articole, autorii renumitelor „Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român” ne arată [10, p. 302]: „Părțile au sarcina de a aduce la cunoștința organului de urmărire penală sau instanței de judecată împrejurările care ar justifica dispunerea unei comisii rogatorii [...]. Părțile pot, motivat, cere efectuarea unui act procedural prin comisie rogatorie. De asemenea, părțile au dreptul să formuleze întrebări în fața instanței de judecată, spre a fi transmise instanței care urmează să efectueze comisia rogatorie (art. 134 al. 1 C. proc. pen.). Oricare dintre părți poate cere instanței să dispună citarea sa la efectuarea comisiei rogatorii (art. 134 al. 2 C. proc. pen.). Prin aceasta, părțile își aduc contribuția la realizarea contradictorialității dezbaterilor și în cazul comisiilor rogatorii”.

Actualmente este elaborat proiectul Noului Cod de procedură penală al României [11], autorii căruia au mers pe calea de a include dispozițiile privind comisia rogatorie internă într-un singur articol, care de fapt totalmente repetă

dispozițiile art. 132, 133 și 134 din Codul actual.

Astfel, art. 199 al proiectului Noului Cod este structurat în opt alineate, ce reglementează condițiile pentru dispunerea comisiei rogatorii (alin. 1-3), conținutul comisiei rogatorii (alin. 4 și 5) și drepturile părților în cazul comisiei rogatorii (alin. 6-8).

Pe lângă aceasta, în proiectul menționat art. 199 este raportat articolului 58, care reglementează extinderea competenței teritoriale: „Cînd anumite acte de urmărire penală trebuie să fie efectuate în afara razei teritoriale în care se face urmărirea, procurorul sau, după caz, organul de cercetare penală poate să le efectueze el însuși ori procurorul poate dispune efectuarea lor prin comisie rogatorie”.

Putem să presupunem, cu un anumit grad de previzibilitate: comisia rogatorie internă va avea forma din proiectul respectiv.

O evoluție aparte se observă în procedura comisiilor rogatorii în străinătate. Cum am arătat în cercetările istorice, Codul Carol al II-lea [12, p. 201] și varianta lui republicată în 1948 [13, p. 58] conțineau doar un singur articol (art. 129 în anul 1937 și art. 122 în anul 1948) care prevedea că aceste comisii rogatorii se fac conform dispozițiilor prevăzute în tratate și convenții, iar în lipsa acestora – după uzul consacrat în dreptul internațional.

Gr. Theodoru [14, p. 623] ne arată că: „Dacă Codul anterior cuprindea norme de asistență judiciară internațională cu privire la extrădare, Codul de procedură penală din 1968 cuprinde norme privind comisiile rogatorii”. Vintilă Dongoroz în 1976 ne spune că: „această formă de asistență judiciară poartă denumirea de comisie rogatorie externă sau internaționa-

lă spre deosebire de comisia rogatorie internă, activitatea procesuală ce se desfășoară în caz de comisie rogatorie în sfera asistenței internaționale este reglementată în Codul de procedură penală în tit. IV, cap. VI, secț. II, din partea specială” [15, p. 413].

Așadar, practic, pînă în anul 2001 comisiile rogatorii internaționale erau procedural reglementate de articolele 514-518 C. proc. pen., care au fost abrogate prin art. 40 pct. 6) din Legea nr. 704/2001.

Constituția României, în art. 11 alin. (2), prevede: „Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern” [16, p. 22].

De fapt, România a ratificat cele mai importante instrumente multilaterale în domeniul asistenței judiciare internaționale în materie penală sau conținînd dispoziții în această materie, adoptate sub egida Organizației Națiunilor Unite și a Consiliului Europei. De asemenea, România a încheiat, de-a lungul timpului, numeroase înțelegeri bilaterale privind asistența judiciară internațională în materie penală [17, p. 57]. Pentru a facilita aplicarea acestor instrumente internaționale, au fost adoptate un șir de legi, printre care și Legea nr. 704/2001 privind asistența judiciară în materie penală.

În acest context, prof. dr. Ion M. Anghel ne arată că: „Legea nr. 704/2001 a reluat, într-un nou context social, politic și juridic, diversele aspecte ale asistenței judiciare internaționale, introducînd în dreptul intern pozitiv dispozițiile din Convenția europeană de asistență juridică în materie penală, adoptată la Strasbourg la 20 aprilie 1959, și din Protocolul adițional la Convenție, adoptat tot la Strasbourg la 20 aprilie 1959, ratificate de Parlamentul României prin Legea nr. 236/1998” [18, p. 18].

Pentru integrarea în spațiul judiciar european, legiuitorul român a transpus în dreptul intern o serie de instrumente juridice ale Uniunii Europene, printre care și Convenția Uniunii Europene privind asistența internațională în materie penală din 29 mai 2000 [19, p. 219]. Pe linia acestui efort se înscrie și adoptarea Legii nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, care constituie legea-cadru în acest domeniu.

După cum am menționat deja, dispozițiile art. 514-518 C. proc. pen. privind comisia rogatorie, odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 704/2001 privind asistența judiciară internațională în materie penală, au fost abrogate.

La rîndul lor, dispozițiile privind comisia rogatorie din legea menționată au fost abrogate expres la data intrării în vigoare a Legii nr. 302/2004, pe care Mirela Sorina Popescu o descrie ca: „[...] lege care reglementează într-un context mai larg și de o manieră concertată aspectele specifice, fiind totodată deplin armonizată cu dispozițiile dreptului comunitar” [20, p. 108].

Potrivit aceluiași autor, Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală [21] cu modificările și completările ulterioare, ca lege-cadru care reglementează unitar diferite forme de cooperare și asistență judiciară internațională în materie penală, a reprezentat, la momentul adoptării sale, un pas important spre integrarea României în spațiul de libertate, securitate și justiție al Uniunii Europene.

Astfel, Legea nr. 302/2004 a abrogat în cumul trei legi speciale: Legea nr. 704/2001 sus-menționată, Legea nr. 269/2001 privind extrădarea și Legea nr. 756/2001

asupra transferării persoanelor condamnate în străinătate.

Florin Radu, la acest subiect, menționează că: „Prin acest act normativ, care abrogă cele trei legi, cadrul juridic intern în domeniul de referință a fost armonizat cu cele mai noi instrumente comunitare în materie și se asigură o reglementare unitară a diferitelor forme de cooperare judiciară internațională în materie penală. Legea reprezintă nu doar un pas important spre integrarea României în spațiul de libertate, securitate și de justiție al Uniunii Europene, ci și un răspuns la noile provocări ale criminalității transnaționale” [17, p. 56].

Într-un cadru general, analiza juridică făcută de același autor [17, p. 69] ne arată că prevederile privind asistența judiciară internațională în materie penală din Legea nr. 302/2004 aduc o valoare adăugată semnificativă față de Legea nr. 704/2001. În primul rînd, dacă Legea nr. 704/2001 răspundea doar cerințelor Convenției europene de asistență judiciară în materie penală din 1959 (sus-menționată), noua lege este armonizată cu prevederi ce fac parte din acquis-ul recent: Convenția Uniunii Europene din 29 mai 2000 privind asistența judiciară în materie penală și Cel de-al doilea Protocol adițional la Convenția europeană de asistență judiciară în materie penală.

Din punct de vedere formal, legea în discuție conține desigur o reglementare mult mai amplă a comisiilor rogatorii internaționale în comparație cu dispozițiile preexistente în Cod.

Titlul VII (art. 158-172) în art. 158 ne oferă definiția legală a comisiei rogatorii: „[...] este acea formă de asistență judiciară internațională care constă în îm-

puternicirea pe care o autoritate judiciară dintr-un stat o acordă unei autorități de același fel din alt stat, mandatată să îndeplinească în locul și în numele său unele activități judiciare privitoare la un anumit proces penal” [21].

Legea conține prevederi expresive cu privire la obiectul comisiei rogatorii (art. 160), data și locul îndeplinirii (art. 161) anumitor condiții specifice în cazul comisiilor rogatorii al căror obiect îl constituie perchezițiile, ridicarea de obiecte și înscrisuri, sechestrul (art. 162), dispozițiile detaliate privind audierile prin videoconferință (art. 164), echipe mixte de anchetă (art. 168), regula specialității (art. 171) și încă un șir de dispoziții care au ca scop și rezultă din procesul armonizării legislației naționale române cu legislația europeană.

Subliniem că România, fiind membru al Uniunii Europene, parcurge procesul continuu al armonizării, care de fapt nu are o finalitate prestabilită.

Mai mulți autori din literatura de specialitate se preocupă de această problemă. În special, Ortansa Brezeanu ne spune că armonizarea legislației penale românești la exigențele europene nu este o problemă nouă, această necesitate fiind mereu resimțită în procesul de modernizare a societății românești [22, p. 25].

Sofia Popescu ne arată că armonizarea legislației României cu cea a Uniunii Europene nu înseamnă copierea celei din urmă și că fiecare țară are specificul ei, iar armonizarea urmărește ca legislația națională să fie compatibilă cu legislația comunitară.

În ceea ce privește obiectul nostru de studiu, armonizarea dispozițiilor privind procedura de comisie rogatorie internațională poa-

te parcurge încă o cale nestabilită. În acest context, îl menționăm pe Ion Gâlea, care arată că: „... are loc dezvoltarea regulilor comune minime, care vor fi stabilite prin acte comunitare (legi și legi-cadru) în domeniul admisibilității comune a probelor” [23, p. 261].

Florin Radu ne relatează de asemenea despre propunerea de decizie cadru privind mandatul european de obținere a probelor care, potrivit planului inițial, ar fi trebuit să fie adoptată încă în anul 2006, viza inițial să înlocuiască procedurile de comisie rogatorie pentru obținerea probelor. În prezent, negocierile în vederea adoptării „European Evidence Warrant” (EEW) sînt, pe de o parte, mult întîrziate, iar pe de altă parte, acestea se îndreaptă într-o direcție care este departe de ceea ce s-a dorit inițial [24, p. 231-232].

Avînd în vedere cele expuse mai sus, considerăm că reglementările privind instituția comisiei rogatorii în România vor mai parcurge un drum, atît pe calea armonizării cu dispozițiile respective ale Uniunii Europene, cît și pe calea căutării unei proceduri mai eficiente în spațiul comunitar.

Referințe bibliografice

1. Neagu I. *Drept procesual penal*. Tratat. București: Global Lex, 2002, 885 p.
2. Dongoroz V., Dăringă Gh., Kahane S. *Noul Cod de procedură penală și Codul de procedură penală anterior. Prezentare comparativă*. București: Politica, 1969, 454 p.
3. Neagu I., Crișu A. *Codul de procedură penală. Îngrijit și adnotat*. București: All Beck, 2003, 463 p.
4. Apetrei M. *Drept procesual penal*. București: Victor, 2002, 422 p.
5. Pinteș A. *Drept procesual penal. Partea generală și specială*. Ed. rev. și ad. București: Lumina Lex, 2002, 559.
6. Mateuț Gh. *Procedură Penală II (partea generală)*. Ed. a II-a rev. și ad. Iași, 1997, 233 p.
7. Tulbure A. Ș., Tatu A. M. *Tratat de drept procesual penal*. București: All Beck, 2001, 582 p.
8. Paraschiv C. S. *Drept procesual penal*. București: Lumina Lex, 2002, 766 p.
9. Boroș A., Ungureanu G-Ș., Jidovu N. *Drept procesual penal*. Ed. a 2-a. București: All Beck, 2002, 466 p.
10. Dongoroz V. și alții. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*. Partea generală. Vol. V. Ediția a doua. București: Editura Academiei Române, All Beck, 2003, 431 p.
11. *Proiectul Codului de procedură penală al României*. Forma transmisă Parlamentului României. http://www.just.ro/Sectiions/PrimaPagina_MeniuDreapta/noulcoddeprocedurapenala/tabid/941/Default.aspx
12. Ionescu-Dolj I. *Curs de procedură penală română*. București: SOCES&Co, 1937, 596 p.
13. Stoenescu I. și alții. *Codul de procedură penală al Republicii Populare Române*. Adnotat. București: Ed. de Stat p-u lit. juridică, 1948, 338 p.
14. Theodoru Gr. *Drept procesual penal. Partea specială*. Iași: Cugetarea, 1998, 643 p.
15. Dongoroz V. și alții. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*. Partea specială. Vol. VI. Ediția a doua. București: Editura Academiei Române, All Beck, 2003, 443 p.
16. Osmochescu N. *Aplicarea dreptului internațional în ordinea juridică internă a Republicii Moldova, aspecte teoretico-practice*. Revista Națională de Drept, 2006, nr. 3, p. 21-28.
17. Radu F. R. *Legea nr. 302/3004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală – un pas important spre integrarea României în spațiul de libertate, securitate și de justiție al Uniunii Europene*. Dreptul, 2004, nr. 11, p. 56-73.
18. Angel I. M., Poenaru I. *Considerațiuni asupra Legii nr. 701/2001 privind asistența judiciară internațională în materie penală*. Dreptul, 2002, nr. 5, p. 15-23.
19. Mirea V. *Recunoașterea hotărîrilor penale și a actelor judiciare străine*. Dreptul, 2007, nr. 5, p. 219-224.
20. Popescu M. S. Gălățanu C.-Gh. *Cooperarea judiciară internațională în materie penală. Recunoașterea hotărîrilor judecătorești*. Revista de Drept Penal, 2009, nr. 2, p. 109-117.
21. *Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală* (Monitorul Oficial, Partea I nr. 594 din 1 iulie 2004), modificată și completată prin Legea nr. 224/2006 din 01.06.2006.
22. Popescu S. *Cîteva reflecții privind armonizarea legislației naționale cu dreptul european*. Revista de Drept Penal, 2009, nr. 3, p. 20-26.
23. Gîlea I., Dumitrașcu M.A., Morariu C. *Tratatul instituind o Constituție pentru Europa*. București: All Beck, 2005, 404 p.
24. Radu F. Z. *Cooperarea în domeniul justiției și al afacerilor interne în cadrul Uniunii Europene*. Dreptul, 2007, nr. 6, p. 222-249.